

ISSN 1812-2566

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.4 (XXXIX), 2007

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIȘINĂU – 2007

MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.4 (XXXIX), 2007. - Chișinău: CEP USM, 2007. – 188 p.

În acest număr al revistei sunt examinate diferite probleme ale vieții social-politice din Republica Moldova: orientările migraționiste ale studenților, riscul implicării copiilor în organizații teroriste, instituționalizarea partidelor politice, alegerile primarului general al capitalei, medierea problemelor sociale, geneza societății civile în Republica Moldova, diplomația parlamentară a Republicii Moldova în contextul integrării europene, comunitatea moldovenilor din Portugalia, factorul uman ca factor de adaptare a migranților moldoveni, consolidarea securității naționale a Moldovei și colaborarea cu NATO, informații cu privire la susținerea tezelor de doctor / doctor habilitat în științe politice în anul 2007, etc.

Materialele sînt adresate studenților, profesorilor, celor, ce se interesează de știința politică contemporană.

COLEGIUL DE REDACȚIE:

doctor habilitat, profesor V.Moșneaga (redactor-șef); doctor habilitat, profesor Gh.Rusnac (redactor-șef); doctor habilitat, profesor V.Saca (redactor-șef adjunct); doctor, conferențiar V.Cujbă; doctor habilitat, conferențiar V.Teosa; doctor, conferențiar V.Cobășneanu; doctor R.Rusu

Ideile și opiniile expuse în materialele prezentate aparțin autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al colegiului de redacție

Articolele apar în redacția autorilor, sunt recenzate

versiunea electronică: <http://www.usm.md/cercetare/moldoscop.asp>

ISSN 1812-2566

© – Chișinău, CE USM - 2007

S U M A R

<i>Compartimentul</i> SOCIOLOGIA POLITICĂ		7
<i>Gorban A., Țurcan V.</i>	<i>Orientările migraționiste ale studenților: aspecte motivaționale</i>	7
<i>Маргаринт А., Прока Л.</i>	<i>Дети террора. Риск вовлечения детей из дез- интегрированных семей Республики Молдова в террористическую деятельность</i>	27
<i>Moraru V., Enea V.</i>	<i>Rolul instituționalizării partidelor în consolidarea democrației</i>	41
<i>Moșneaga V., Tanasă R., Rusnac Gh.</i>	<i>Alegerile primarului general al municipiului Chi- șinău (2007): strategiile și tehnologiile electorale</i>	51
<i>Popovici A.</i>	<i>Strategiile și tacticile candidaților la funcția de primar general al municipiului Chișinău: alegerile din 27 noiembrie și 11 decembrie 2005</i>	75
<i>Руснак Г., Мошняга В., Цуркан В.</i>	<i>Человеческий капитал как фактор адаптации в миграционной ситуации: молдавские мигран- ты с высшим образованием (по данным соци- ологических опросов)</i>	86
<i>Saca V.</i>	<i>Reflecții asupra fenomenului puterii de stat: spe- cificul Republicii Moldova</i>	108
<i>Țârdea B.</i>	<i>Geneza societății civile în Republica Moldova: mo- delul discontinuu</i>	116
<i>Zubco A.</i>	<i>Medierea problemelor sociale – un imperativ al timpului</i>	135
<i>Compartimentul</i> RELAȚII INTERNAȚIONALE		147
<i>Colațchi A.</i>	<i>Diplomația parlamentară moldovenească în conte- xtul integrării europene</i>	147
<i>Slobodeniuc G.</i>	<i>Comunitatea moldovenilor din Portugalia: factor extern al dezvoltării potențialului uman (rezulta- tele investigației în teren)</i>	155
<i>Varzari P., Varzari V.</i>	<i>Consolidarea securității naționale a Republicii Moldova prin prisma colaborării cu organizația Atlanticii de Nord</i>	173
<i>Compartimentul</i> BIBLIOGLOBUS & INFO		188
<i>Rusu R.</i>	<i>Lista literaturii în domeniul științei politice (cule- geri, monografii), apărute în Republica Moldova în anul 2007/d</i>	188
<i>Moșneaga V.</i>	<i>Informația privind susținerea tezelor de doctor / doctor habilitat în științe politice în Consiliile ști- ințifice specializate din Republica Moldova în anul 2007/d</i>	188

SUMMARY

<i>Chapter POLITICAL SOCIOLOGY</i>		7
<i>Gorban A., Turcan V.</i>	<i>The students's migrational orientations: motivational aspects</i>	7
<i>Margarint A., Proca L.</i>	<i>Children of terror. The risk of the inveiglement of the children from the noncomplete moldavian families in the terrorist activity</i>	27
<i>Moraru V., Enea V.</i>	<i>Party's institutionalisation role in the process of democracy strengthening</i>	41
<i>Mosneaga V., Tanasa R., Rusnac Gh.</i>	<i>Elections (in 2007) of the general mayor of the Chisinau: electoral strategies and technologies</i>	51
<i>Popovici A.</i>	<i>Strategies and tactics of the candidates for the general mayor function of Chisinau: elections from 27 november and 11 december 2005</i>	75
<i>Rusnac Gh., Mosneaga V., Turcan V.</i>	<i>Human capital as an adaptation factor in the migration situation: moldavian migrants with the high level of education (on the bases of sociological survey)</i>	86
<i>Saca V.</i>	<i>Reflections on the state's power phenomenon: the peculiarities of the Republic of Moldova</i>	108
<i>Tirdea B.</i>	<i>The civil society genesis of the Republic of Moldova: the discontinuous model</i>	116
<i>Zubco A.</i>	<i>Social problems's mediation – a time's imperative</i>	135
<i>Chapter INTERNATIONAL RELATIONS</i>		147
<i>Colatchi A.</i>	<i>Moldavian parliamentary diplomacy in the european integration context</i>	147
<i>Slobodeniuc G.</i>	<i>Moldovans community in Portugal: external factor of human potential development (the results of the survey)</i>	155
<i>Varzari P., Varzari V.</i>	<i>The Republic of Moldova national security consolidation through the NATO co-operation</i>	173
<i>Chapter BIBLIOGLOBUS & INFO</i>		188
<i>Rusu R.</i>	<i>Political Science Bibliography (publications, monographs), published in 2007/d</i>	188
<i>Moşneaga V.</i>	<i>Information on the submission of dissertation for PhD. and DSc. in Political Science at the Specialised Scientific Councils in the Republic of Moldova in 2007/d</i>	188

COMPARTIMENTUL SOCIOLOGIA POLITICĂ

ORIENTĂRILE MIGRAȚIONISTE ALE STUDENȚILOR: ASPECTE MOTIVAȚIONALE¹

Ana GORBAN

*Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative
Laboratorul "Sociologia Politică"
Colaborator științific*

Valentin ȚURCAN

*Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative
Laboratorul "Sociologia Politică"
Șef-laborator
doctor în științe sociologice*

L'article examine le problème des orientations migratoires des étudiants et en particulier les aspects de la motivation du procès donné. Dans le cadre d'un étude sociologique qualitative à la base des interviews de groupe on examine les facteurs attirant (qui se rapportent aux avantages du pays de la destination) et évinçant (qui se rapportent aux manques du pays de l'origine) de la migration, les orientations pour l'émigration, la migration temporaire ou le séjour dans la Moldova, les préférences de travail des étudiants à l'étranger et dans le pays natal, les problèmes possibles à l'étranger, l'estimation du future de la Moldova et la représentation des étudiants sur le futur personnel. Ainsi, l'article représente l'image et l'analyse des opinions et des estimations des étudiants par rapport à la migration comme au phénomène et la description des orientations personnels et des motivations des étudiants dans le cadre du procès donné.

Metodologia cercetării

Cercetarea sociologică a fost organizată în luna mai, anul 2007. Au fost petrecute șase interviuri în grup între studenții Facultății Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative a Universității de Stat din Moldova, specialitățile „Administrarea Publică” și „Politologia”, anul IV. Studiul dat s-a conceput ca unul calitativ, adică scopul lui a rezidat în dezvăluirea, formularea și descrierea unor opinii, estimări sau afirmații privind problema enunțată existente în cadrul categoriei sociale studiate. La cercetări calitative unitatea de analiză o constituie nu însăși respondentul, ci o anumită teză exprimată de unul sau mai mulți respondenți. Totodată studiile calitative nu-și propun ca scop identificarea cotei populației purtătoare a unei sau altei păreri în cadrul societății sau a unei anumite categorii sociale. Ele sunt menite să abordeze problema în mod ilustrativ și interpretativ apelând la o multitudine de narațiuni despre dimensiunile problemei studiate².

Procedul interogării în grup a permis obținerea unor informații utile privind orientările și motivația de migrație a studenților, care ulterior ar putea fi structurate în cadrul unui chestionar și măsurate în cadrul unei cercetări cantitative, în special prin intermediul anchetei pe baza la un eșantion reprezentativ. Astfel, studiul prezentat poate fi calificat ca unul ce are un scop explorator, adică de identificare a principalelor variabilelor problemei cercetate.

Orientările și motivația de a migra

a) Factorii atractivi ai migrației (care se referă la avantajele țării de destinație):

- Referitor la migrația economică în calitate de factori atractivi apar în special aspectele ce țin de condițiile și un nivel mai înalt de trai, posibilitatea reală de angajare în câmpul muncii; susținerea tinerilor specialiști, a celor începători, a familiei; condițiile, asigurarea și remunerarea mai bună a muncii și respectiv șansa de acumulare a unui capital și inițierea ulterioară a unei afaceri în vederea asigurării unei baze materiale pentru propria existență sau pentru efectuarea investițiilor în țară fiind invocate exemple concrete de foști migranți care au investit bani în republică, de exemplu în agricultură („în ultimii ani, practic o mare parte din banii care s-au învertit la noi în țară sunt banii care vin de peste hotare, asta mult înseamnă pentru populația care trăiește aici”). Și chiar dacă migrația nu este binevenită, anume ea oferă posibilitatea pentru un start bun. Unii studenți au accentuat faptul că în țările de destinație, de regulă unele dezvoltate,

¹ Recenzent – doctor în științe istorice, profesor Ion SANDU

² Chelcea S. Tehnici de cercetare sociologică. – București: Editura SNSPA, 2001, p.127.

sunt prețuite calitățile profesionale: „Dacă ești un specialist, ești solicitat și ești remunerat după meritul tău, există merito-crația, puterea meritului”, „Poți să începi de la zero și în perioada scurtă de timp după ce asimilezi limba, careva tradiții, te încadrezi cumva în câmpul cultural al europenilor, după asta începi să fii avansat, fiindcă ai posibilități cu mult mai mari după ce te-ai deprins cu toate astea, evoluezi ierarhic”. Prin urmare anume mediul străin permite combinarea lucrului pentru câștig și pentru plăcere, mai mulți studenți manifestând tendința spre unele activități care sunt „aproape de inimă” și care să fie făcute „din plăcere”, „ca să-mi pun tot sufletul”, în special referindu-se la afacere proprie, însă toate acestea fiind mai greu de realizat în Moldova.

- Acumularea experienței educaționale și profesionale, obținerea unui stagiului în străinătate care apare sub două aspecte – a interesului personal (facilitarea angajării în câmpul muncii în Moldova, deoarece „la noi în întreprinderile din țară caută mai mult experiență, stagiul în străinătate”) și a celui public (valorificarea ulterioară a experienței din străinătate în Moldova în vederea optimizării proceselor socio-economice din țară). Justificarea intențiilor migraționiste prin tendința de obținere a experienței a fost calificată de unii studenți drept una inventată, „trasă de păr”, din cauza că motivul de căpătare a experienței este unul tipic pentru cei care vor să migreze, este o simplă intenție, care după o perioadă de aflare în străinătate se va transforma în tendința de a rămâne peste hotare pe mai mult timp, mai ales că „nu ne așteptăm nimeni acolo să ne dea experiență”. În schimb s-a menționat că experiența poate fi căpătată oriunde, nu numai în străinătate, de exemplu în timpul studențimii prin activitatea de voluntar sau prin plecarea peste hotare în timp de vară.

Studenții cu tendința de a pleca pentru experiență au interpretat la rândul său aceste idei ca optimiste și naive, care vor suferi eșec odată ce vor apărea probleme în încercarea de a-și aranja viața în Moldova, cu atât mai mult că „din băncile universității n-ai experiență”. În privința acelor posibilități de a acumula experiență care sunt în Moldova s-a menționat faptul că anume experiența obținută în străinătate este „un punct forte în CV, este pusă la un nivel mai înalt” și că sunt diferite oportunități peste hotare cum ar fi oferirea stageriei la întreprinderi străine în timpul studiilor, gratis, cu condiția trecerii prin concurs. Totodată, mai mulți din acei studenți care vor să emigreze la studii sau pentru experiență profesională nu admit pentru ei migrația economică, de muncă.

Planurile de a migra cu scopul de a face studii în străinătate sunt condiționate de un caracter mai perfect al sistemului străin de învățământ, în special modalități mai desăvârșite de predare, dotarea instituțiilor de învățământ cu un echipament mai avansat (laboratoare, internet), punerea accentului pe practică și nu pe teorie, un grad mai înalt de informare (inclusiv despre diferite concursuri și granduri), ceea ce permite încadrarea în programe a mai multor studenți, în Moldova accesul la granduri fiind limitat din cauza că sunt prea puține locuri bugetare la asemenea programe sau că ele sunt deja cumpărate ori nu se anunță în general despre ele. Trebuie de remarcat că aceste idei au fost exprimate de către acei studenți care recunosc că nu au încercat să obțină finanțare prin câștigarea unei burse sau a unui grand considerând că „nici n-are rost, parcă nu-i real”. Acest considerent a fost contrazis de alți studenți, în special de cei care nu intenționează să plece, prin referiri la cazuri reale de obținere a acestor locuri.

- Schimbul cultural, de valori („să fii un om mult mai dezvoltat decât cum ești la tine în țară”), îmbunătățirea limbii, șansa de a călători, de a vedea lumea, tendința spre o mentalitate „cu mult mai dezvoltată”. Unii studenți au încercat să explice intențiile migraționiste prin tendința și chiar necesitatea biologică a omului spre ceva mai bun, spre perfecțiune, prin libertatea de a alege cel mai bun loc pentru el necătând la faptul că „cât de bine locuiește și că i-ar fi suficient un anumit lucru, o anumită stare, el totuși în orice moment dorește ceva mai mult”.

b) Factori repulsivi ai migrației (care se referă la dezavantajele țării de origine):

- Perspectivele economice și profesionale proaste, mărimea mică a salariilor ceea ce impune corupție și alte măsuri ilegale ca surse suplimentare de câștig, posibilități slabe de inițiere a propriei afaceri (asemenea modalități cum ar fi luarea unui credit de la bancă etc. fiind interpretate într-un mod sceptic, deoarece „nu e atât de ușor și succesul nu-i garantat”), desprețuirea calităților profesionale, lipsa de șanse reale de a-și asigura un loc de trai. În privința ipotecii și altor tipuri de creditare unii studenți susțin că au reușit să facă calcule și au ajuns la concluzia că cu un salariu de 2-3 mii de lei trebuiau trei vieți ca să achite o locuință de 100 de mii de euro. Asemenea salarii care ar permite achitarea ipotecii există în viziunea studenților numai la posturile de „miniștri sau președinți”, sau în cadrul activității de business moștenite de către un tânăr de la părinții săi, adică numai în acele cazuri când tinerii sunt ajutați și promovați.

Mulți studenți fac referiri la situația celor care au familie, copii, dar având salarii mizere nu pot să-și întrețină și sunt nevoiți să plece în căutarea unor posibilități mai bune de câștig. „Marea majoritate de studenți, părinții lor sunt plecați peste hotare și numai pe bază la asta ei învață. Dar dacă ar lucra aici, chiar și același medic, totdeauna, n-ar putea să întrețină pe student. Bine, unul ca unul, dar sunt familii care au 3 copii, 4 copii, și toți trebuie să învețe”. Ei consideră că importanți sunt banii, iar cei care afirmă că „pentru ei banii nu-s nimic” se înșeală. În calitate de argument se aduce exemplul de o femeie care a pierdut copilul din cauza că nu avea bani pentru operație. Prin urmare, migrațiunea de muncă este privită ca o posibilitate de a face bani inclusiv pentru asemenea cazuri de urgență și se ajunge la concluzia că „clar că trebuie să fii om, dar banii totuși trebuie să fie”.

În același timp studenții precizează că nu doresc milioane, însă apreciază situația din țară real și înțeleg că ieșind de pe băncile universității practic nu au nimic, nu au nici cu ce să se întrețină: „Noi cu suma asta, care e acum un salariu, un începător cât are, 600-700 de lei de exemplu, nici chiria nu-i ajunge să plătească, nu mai vorbesc de întreținerea lui, el e tânăr, el are nevoie chiar și de aceeași distracție”.

- Situația politică „sombri” din țară, un sistem birocratizat, caracterul imperfect al politicii în domeniul administrației publice (punerea accentului numai pe dezvoltarea capitalei și nu pe centre raionale, unde câteodată lipsesc condiții elementare de trai, de exemplu dotare cu apă, iar acele raioane care beneficiază de careva proiecte suferă din cauza corupției și a unei gestionări nereușite a mijloacelor financiare alocate), nerespectarea legilor, inegalitatea în

drepturi și posibilități pentru femei și bărbați, cultura politică subdezvoltată, caracterul patriarhal și paternalist al societății, mentalitatea învechită a populației.

În acest context este demonstrativ faptul că majoritatea din studenți care intenționează să plece spun că migrația este ceva negativ și în principiu ei sunt contra migrației la general, însă sunt nevoiți să emigreze, migrația fiind o soluție în plan personal („desigur, dacă ar fi ceva șanse mai mari pentru a avea un salariu mai mare aici, practic toate persoanele s-ar stăruia să rămână pentru a-și face o carieră cât de cât în plan profesional”, „nu trebuie numănu migrația asta, dar n-avem ce face”), ceea ce confirmă ideea susținută de mai mulți specialiști în domeniu că factorii repulsivi de migrație sunt cu mult mai importanți în luarea deciziei de a pleca decât cei atractivi³.

Orientările și motivația de a rămâne în străinătate

Motivația de a rămâne în străinătate (inclusiv definitiv) este pusă în funcție de patriotism față de țara de origine, iar pe de altă parte de oferirea unor facilități în țara recipientă cum ar fi asigurarea coșului minim de consum, asigurarea socială a muncii (pensie etc.), posibilitatea de a-și crea sau de a-și aduce familia în străinătate, lipsa de presiuni din partea statului la desfășurarea activității de muncă („ca să-mi pot să câștig existența normal”), condițiile de trai, posibilitatea de a activa liber, echitabil față de alți oameni. În această privință sunt aduse exemple când persoanele care se află în străinătate timp de câțiva ani revenind în Moldova nu pot sta aici nici câteva zile, spun că vor înapoi, nu în Italia de exemplu, dar „acasă”.

Perspectivile stabilirii definitive în străinătate sunt de asemenea valorificate în funcție de unele aspecte de ordin administrativ, și anume posibilitatea de a obține cetățenia țării recipiente, aceasta fiind apreciată ca una reală, însă asociată cu mai multe probleme cum ar fi necesitatea legalizării șederii, pentru ce se cere o perioadă de aflare în țara străină (în special în SUA), timp de care emigrantul nu are aceleași drepturi ca și autohtonii, nu are posibilitate să lucreze după specialitate și este nevoit să facă munca la negru. Ca o metodă de a rămâne a fost menționată posibilitatea de a se căsători cu un autohton, practică de unii emigranți, însă aceasta fiind inadmisibilă pentru unii respondenți care nu manifestă tendința de a se stabili definitiv în străinătate. Pe de altă parte, ei menționează despre existența unor programe de plecare în SUA pe o perioadă mai mare de timp – 3 ani în comparație cu 4 luni oferite de programul „Work and Travel” – însă deși acestea sunt apreciate ca unele interesante, totuși sunt privite de cei care vor să-și aranjeze viața în Moldova ca o simplă posibilitate de a acumula un capital în străinătate și de a iniția o afacere în țara de origine și nu ca o cale de emigrare definitivă.

În mare parte intenția de a reveni sau de a rămâne în străinătate se încearcă a fi explicată prin mentalitatea moldovenilor descrisă de către studenți prin modelarea procesului migraționist: „Moldovenii vin din Italia, în primul an cumpără mașină și garaj, în al doilea altă mașină, că ceea a ruginit, în al treilea an îmbracă casa, dacă n-au casă o cumpără, lasă casa, se duc înapoi în Italia, vin înapoi, casa, două mașini în garaj, se mai duc înapoi să lucreze, pentru copil că nu are vilă mică, înapoi în Italia pentru copil și toată viața te-ai dus, ai venit cu bani, cu banii ăștia ai să fac ceva, ai să te duci după asta să târâi de la piață sau să te chinui, dar vezi că acolo mult mai ușor ies banii, pentru ce să te chinui aici, să faci, tu te duci înapoi pentru că acolo e mai simplu...”

Studenții s-au referit la anumite cazuri când unii moldoveni în tendința lor nu atât de a beneficia de avantajele unei țări străine, ci anume de a pleca din Moldova rămân în organizații care se ocupă cu adăpostirea emigranților sau în biserici, mănăstiri, stau și trăiesc acolo: „O cunoscută de-a mea a plecat în Italia prin viză falsă, trebuia să lucreze dănsătoare, a ajuns și la vamă îi mai au trebuit banii care i-a luat din buzunar ca să treacă mai repede vama. Ajunge în Italia, era noapte, ploua, nu mai avea bani ca să sune, nimeni nu-i aștepta, a plecat așa – o să meargă sau nu. Era nevoită să se adreseze pentru ajutor...”

În general, mulți studenți manifestă intenția de a se stabili cu traiul peste hotare, în cazul în care vor avea asemenea posibilitate sunt gata să profite de ea: „Să am posibilitate să mă angajez și să fie totul bine acolo, nu să muncesc la negru sau chestii de genul ăsta, asta-i în ultima instanță, să am posibilitate, să mi se ofere un cadru legal eu mă duc, îmi iau toată familia și mă duc”.

Orientările și motivația de a se întoarce în Moldova

Motivația de a se întoarce în Moldova ține de aprecierea negativă a perspectivelor de angajare după specialitate pe piața străină de muncă, în special de acei studenți care au experiență de migrație și care manifestă un spirit critic în această privință, invocând faptul că „am văzut ceea ce se întâmplă acolo, de fapt au oamenii lor bine pregătiți și în funcțiile de bază oricum ei promovează oamenii lor, au mai multe drepturi ca emigranții, oricât de bun n-ai fi”, „nimeni nu ne așteaptă pe noi, moldovenii, peste hotare pentru a ne primi și a ne privi cu condiții bune de viață. Putem deveni forță de prestare de muncă, putem lucra la negru, dar să ne dezvoltăm un business sau a ne face carieră bună în viață nu este posibil”.

Un alt factor care condiționează tendința de a se întoarce în țara de origine ține de diferență de cultură, de valori, de mentalitate, atitudine diferită față de emigranți în mediu străin în comparație cu autohtoni. Încă un motiv de revenire în Moldova se referă la dorul de patrie, dorința de a trăi în țara de origine, migrația temporară fiind tratată în acest caz ca o șansă „de a încerca de a trăi bine și de a face pe alții la rândul lor să trăiască bine în locul în care sunt predestinați să trăiască”, „eu niciodată nu mi-aș schimba țara mea pe altă țară, fie măcar împrejurată cu aur. Moldova e a mea și eu am

³ Бритвина И.Б. Детерминация вынужденной миграции из стран ближнего зарубежья. – Электронный научный журнал «Исследовано в России», <http://zhurnal.ape.relarn.ru/articles/2005/115.pdf>

să mă întorc tot aici și aici cred că am să mor”. Acești studenți cred că o perioadă de exemplu de cinci ani este suficientă ca „să te sature de migrație și de muncă”, după ce ar fi o bucurie de revenit și de stat în țara de origine.

Un asemenea dor de casă este considerat de acei studenți care sunt fermi în intenția lor de a pleca unul nesemnificativ, iar pe de altă parte justificat, cu atât mai mult că copiii emigranților nu îl resimt și în schimb vor avea un viitor asigurat. Referitor la acele exemple când migranții revin în țară și în pofida unei situații grave în Moldova susțin că „acasă ca nicăieri”, acești studenți invocă că o asemenea satisfacție devine posibilă odată ce persoana este asigurată material după o perioadă de aflare în străinătate și poate să-și permită „luxul de a respira aerul patriei”. Însă odată ce după revenire banii se termină, oamenii sunt nevoiți să se ducă înapoi pentru că „dau de gustul banului, știu că se face mai bine acolo și oricum o să vrea iarăși să plece fără a aduce nici un beneficiu”. Dorința reală de a rămâne ulterior în Moldova ar fi condiționată după părerea acestor studenți de oferirea locurilor de muncă, majorarea salariilor și de alte măsuri de îmbunătățire a nivelului de trai în țară („Dacă n-o să fie aceste lucruri, toți o să plece cum au plecat și pleacă”).

Referitor la acele soluții care ar permite stimularea reîntoarcerii migranților în țară sunt propuse anumite legi care să interzică de a sta în străinătate o perioadă mai mult de doi ani sau chiar mai puțin. Însă unii studenți consideră că o asemenea soluție nu va avea efecte, deoarece acele persoane care se află ilegal în străinătate nu vor putea să fie trimise înapoi nefiind chiar înregistrate și „o să continue să rămână așa cum au rămas”.

În cazul intenției de a rămâne sau de a reveni în Moldova după opinia unor studenți ar fi important să fie depuse toate eforturile pentru a-și aranja viața în țară. În caz contrar, „numai așa să vehiculăm diferite vorbe, să nu facem nimic și să plecăm de altfel peste hotare și după ceea ce ne gândim: poate venim înapoi în Republica Moldova să facem ceva – asta-i ceva o prostie. Trebuie de aici de făcut ceva ca ulterior dacă ai dorința – pleacă peste hotare, dar oricum să investești pentru Moldova, însă la început trebuie să faci o bază ca ușor să te poți afirma”. În loc ca să așteptăm să se schimbe ceva se propune ca să facem noi ca anume să se schimbe.

Motivația de a rămâne în Moldova

Dorința de a rămâne în Moldova este condiționată în mare parte de stări de spirit patriotice, de conștientizarea necesității unei contribuții personale la dezvoltarea țării care are nevoie „de tineri specialiști, de oameni cu inițiative, cu speranțe care să poată să scoată țara din impas”, de ideea că criza nu va dispărea singură, iar în realitate mai mulți oameni dau prioritate eu-lui propriu, familiei sale și când pleacă nu se mai gândesc la binele țării și a întregii populații, fiind formulate anumite întrebări retorice: „Cine o să rămână atunci în țară? Cine va salva țara? De ce învățăm atunci atâția ani la universitate?”. Asemenea idei sunt calificate de cei care au intenția fermă de a pleca în străinătate ca unele naive, care își vor demonstra neeficiența deja peste câțiva ani.

Intenția de a rămâne în țară este determinată la unii studenți de credința în viitorul prosper al Moldovei, mai ales nefiind admisibilă migrația de muncă, în special pentru acei studenți care s-au confruntat cu munca la negru la străini chiar în Moldova și tind spre o muncă pe care „să o facă din toată inima și nu pur și simplu de nevoie”. Totodată, având chiar anterior posibilități reale de a pleca în străinătate la studii, acești studenți au refuzat din cauza unor condiții neacceptabile pentru ei, în pofida faptului că au dorit mult să plece, manifestând acum o satisfacție față de faptul că au rămas în Moldova, în mediu propriu. Munca la negru este considerată drept o josnicie, mai ales în privința oamenilor cu studii sau cu funcții de stat.

Unii studenți care nu sunt adepți ai emigrării peste hotare afirmă că au înțeles și știu cazuri reale care demonstrează că „într-adevăr și în Republica Moldova poți trăi destul de decent”, că la mai multe structuri, mai ales private, este posibil de a se angaja la muncă anume prin cunoștințe și capacități proprii, iar în cazul de excepție se poate de supraviețuit cel puțin din careva câștiguri ilegale. O asemenea problemă acută ca problema locuinței poate fi rezolvată prin intermediul ipotecii, iar mai multe obiecte de uz casnic pot fi luate prin credit, faptul confirmat prin experiența proprie a unor studenți. Ei susțin că se poate de găsit un loc de muncă remunerat la nivelul câștigului din străinătate, nu numai în sfera de business, chiar în sfera bugetară, numai trebuie să fie dorință de a-l găsi. Concluzia în acest sens este că odată ce această dorință lipsește, migrația nu ar fi o soluție, deoarece „care nu poate să lucreze în țară, nu lucrează nici acolo”. Pentru inițierea unei activități reușite de muncă nu este obligatorie asistența cuiva sau o anumită bază, numai „să pui capul în mișcare”, să faci studii, să muncești mult. Prin urmare, se menționează că nu trebuie niciodată de lăsat mâinile jos și de spus că nu mai avem putere: „Într-adevăr, viața asta-i luptă, dacă n-ai să lupți, n-ai nici o șansă să supraviețuiești”.

Sunt studenți care afirmă că nu au necesități materiale „de mii de lei”, ci unele minime, ei cred că „până la urmă nu banii contează”, că problema tineretului, a absolvenților rezidă în faptul că „ei doresc după absolvire să aibă salarii de milioane și posturi cât mai înalte, ceea ce desigur nu este posibil. Trebuie să creștem pas cu pas, încet cu încet”. Se aduce exemplul Uniunii Sovietice și în special mărirea salariilor de atunci: „Oricare perioadă nu ar fi, noi putem să ne adaptăm. Tot încet se face, nu tot odată”.

Cu toate acestea unii din acești studenți sunt sceptici în privința celor ce vor să facă o bază materială în străinătate și să revină în Moldova, punând sub îndoială cât însăși faptul reîntoarcerii migranților în țară („ei se îmbolnăvesc de toate frumusețele pe care le văd acolo, de toate serviciile de care dispun și nu se mai pot adapta la modul de viață de la noi din țară”, „oamenii se uită prea mult la televizor, văd prea multe și vor prea multe”), atât și intenția acestora de a face ceva aici. Un alt argument în critica planurilor de a investi banii câștigați în străinătate în Moldova se rezumă la faptul că „marea majoritate a celor care vin de peste hotare nu reușesc să investească acești bani, deoarece ei vin bolnavi și acolo unde ei au fost nimeni nu i-a așteptat, nimeni nu i-a pus la o slujbă pentru a semna doar hârtii, au făcut un lucru mult mai greu. Ei vin în țară și nu toți sunt oameni.” Chiar dacă unii studenți au planuri de a lucra în străinătate o anumită perioadă

de timp și de a reveni în Moldova pentru a lucra după specialitate, ei au puține șanse să fie primiți la serviciu după expirarea unui termen de câțiva ani de la absolvirea universității, neavând nici experiență, nici stagiu.

Cei care emigrează pentru a câștiga ceva bani sunt tratați ca cei sortiți revenirii permanente în străinătate: „Noi plecăm peste hotare, trebuie să stăm acolo jumate de an, muncim și banii ceia când venim înapoi iarăși îi cheltuim și iar ne ducem. Este evident că fiecare care pleacă peste hotare după ce vine în Moldova cu bani, el nu face nici o afacere, asta vreo 2-3 % care se ocupă cu chestia asta. Alții tot cheltuie pe loc, și după ceea iarăși se duc și este așa un cerc închis, nu că închis, nici nu putem spune că-i închis, că el la un moment dat se întrerupe, dacă de exemplu ești de-acum bătrân și nu poți face nimic...”

Referitor la motivația de a rămâne în țară se mai invocă ideea că fericirea înseamnă „să te simți fericit așa cum ești tu, adică că întotdeauna o să fie un om mai bogat ca tine și mai sărac, întotdeauna o să fie persoane mult mai inteligente și mai puțin inteligente, însă tu trebuie să fii fericit în pielea ta și să încerci mereu ca să tinzi spre ceva mai bine, ca să te perfecționezi”.

Un alt argument în justificarea poziției respective se rezumă la imposibilitatea de a influența procesul politic în cazul plecării din țară, în special de a participa la alegeri, și chiar dacă migranții vor reveni „cu zeci mii de dolari” nu vor putea să-i investească în propria afacere din cauza unor eventuale presiuni și constrângeri din partea puterii alese fără participarea lor. Posibilitatea de a vota la ambasadă este privită într-un mod critic, mai ales în cazul aflării ilegale în străinătate – cu toate că studenții susțin că emigranții ilegali au acces la ambasadă, totuși aceștia se tem de a ieși de la locul lor de muncă, de a se deplasa prin oraș.

Populația care pleacă la muncă în străinătate practic se izolează de țara de origine și de baștinașii săi, nu este informată de situația politică și socio-economică din țară neavând acces la mass-media, la surse alternative de informare, inclusiv la internet, ideea fiind că „realitatea o vezi atunci când trăiești anume în acest mediu”. La remarcă că mulți cetățeni moldoveni chiar aflându-se în țară nu se interesează de politică, dar cei care au studii și în străinătate se vor informa, se afirmă că la activitatea de muncă în mediu străin rar când cineva tinde spre a se informa despre situația din țara de origine având alte probleme acolo. Chiar dacă migranții telefonează acasă, se interesează numai de chestii familiale și nu de situația politică, mai ales că „când ajung acolo, toți se uită și de țară și de tot”.

Unii studenți declară că pentru ei plecarea în străinătate reprezintă ultima șansă și că ei se vor strădui să facă tot posibilul pe loc, cu toate că condițiile în Moldova sunt în acest sens destul de nefavorabile. Situația în care ar putea să fie luată o asemenea decizie ar fi o deziluzie materială sau responsabilitatea față de familie fără posibilitatea de a o realiza în Moldova. Totodată, ei califică planurile altora care la fel intenționează să rămână în țară ca abstracte, iluzorii, și sunt convinși în faptul că aceste persoane cu totul că se pronunță contra migrației nu recunosc că sunt gata să plece, nu întreprind nimic ca deja de-acum să-și aranjeze viața și să nu fie ulterior nevoiți să migreze după ce nu vor mai putea să trăiască din banii părinților. Trebuie de remarcat aici că acei studenți care exprimă asemenea idei afirmă că ei deja la moment sunt independenți din punct de vedere financiar și cunosc mai multe exemple de persoane care la fel se întrețin singuri, și că anume capacitatea de a-și aranja viața nu la nivelul unor planuri ambigue pe viitor, ci la nivelul unor acțiuni concrete în prezent ar fi o manifestare cea mai adecvată a intenției de a rămâne în țară.

Atașamentul față de familie sau nedorința de a-și destrăma familia, de a-și lăsa copiii pentru grija cuiva tot ar fi un motiv care condiționează dorința de a rămâne în țara de origine. „Am foarte multe mătuși care și-au destrămat și familiile și absolut tot și ele trăiesc cu ziua de azi, ele nu știu ce o să fie mâine, psihologic li este foarte greu, mult mai greu, ca un conflict închis, cum trăiau în republică, nu aveau bani, dar erau, spun că erau mai fericite”. În acest caz unii studenți se implică cu ideea că familia trebuie să fie creată nu chiar la 20 de ani, deoarece pe urmă apare problema întreținerii ei, care la rândul său impune necesitatea plecării în străinătate la muncă. Ei susțin că trebuie „să ne gândim mai întâi la noi, că noi nu trăim pentru noi, dar trăim pentru copii, trăim pentru familie”.

Orientările de muncă

a) Orientările de muncă în străinătate se rezumă în general la „ceva avantajos, profitabil” și se află într-o strânsă corelație cu intențiile migraționiste ale studenților. Astfel, cei care admit probabilitatea stabilirii definitive în străinătate preferă unele profesii (de exemplu, agent comercial) care i-ar permite să analizeze mai profund condițiile de trai și perspectivele oferite de către statul respectiv, în special prin interacțiuni cu diferiți oameni, cu diferit nivel de cultură, inclusiv cea politică, cu depistarea mentalității și preferințelor lor în vederea unei integrări mai ușoare în comunitatea recipientă.

În privința activităților de muncă acceptabile și inacceptabile, majoritatea studenților susțin ideea că este totuși o limită în acceptarea unor sau altor locuri de muncă, însă aceasta fiind diferită în funcție de personalitatea omului. Studenții invocă faptul că deseori este acceptată și munca la negru („ai să lucrezi acolo orice, numai să ai bani”, „dacă ai plătit vreo 3-4 mii ca să ajungi în țara ceea, ai împrumutat, atunci nu se mai gândește unde să lucrezi”) în diferite domenii (de exemplu, construcții) cu remunerare înaltă („un cunoscut de-al meu lucrează la construcții și nu construiește, nu ridică pereți, pur și simplu spală geamuri, face ordine în camera dată. Asta-i un lucru foarte murdar și are un salariu pe care nu visează nimeni de aici - 1000 de euro pe săptămână toți îs bani”), însă mai sunt studenți care afirmă că nici într-un caz nu ar accepta așa ceva, explicând aceasta prin chestii de demnitate, stimă de sine, unii având chiar experiență în acest sens și preferând să facă ceva din plăcere și nu din nevoie. Unii studenți nu au putut să răspundă la această întrebare, deoarece nu au asemenea nevoi, nu au familii ca să aprecieze real relația între munca necalificată și acele necesități care pot fi satisfăcute prin intermediul acesteia. Totuși, neavând asemenea probleme acești studenți invocă asemenea idei cum ar fi „mie mi se pare că nu trebuie așa mulți bani ca eu să mă duc să lucrez în Italia”, în special

la munca de genul „să ai grijă de un bătrân”, în timp ce persoanele mai în vârstă, părinții sunt considerați cei care pot accepta și acceptă așa ceva.

Unele considerente ce țin de inadmisibilitatea muncii la negru au fost criticate din motivul că „în țările străine cred că nu există demnitatea”, „când n-o să ai de lucru și n-o să ai ce mânca, oricum ai să fii nevoit să te duci să muncești ceea ce îți propune”, „în orice domeniu, numai să iasă bani, oricum nu te cunoaște nimeni în străinătate, nu te așteaptă nimeni”. Probabilitatea de a face munca la negru este apreciată ca una mai înaltă în cazul emigrării ilegale, locurile avantajoase de muncă fiind destinate persoanelor plecate legal sau celor care trăiesc permanent pe teritoriul străin, au contract de muncă. Problema în general este privită ca una care consistă în lipsa de posibilitatea de a alege locul de muncă, în acceptarea unor activități chiar periculoase (de exemplu, în mine), unde nu se duc să lucreze autohtonii.

În cazul migrației temporare se recunoaște imposibilitatea angajării pe profesie, posibilitatea reală de angajare fiind doar munca necalificată („dacă ai capacitatea să repari frigidere etc., fii sigur că te angajezi, însă ilegal, să folosești cunoștințele pe care le ai, altă posibilitate n-ai cum să te angajezi în străinătate”), însă este evident că nimeni din studenți „n-a visat la așa ceva”. Tot aici a fost exprimată părerea confirmată prin anumite exemple că există totuși posibilitatea reală de recalificare peste hotare după o anumită perioadă de aflare acolo și de angajare pe profesie, de exemplu în cazul inginerilor sau medicilor, însă aceasta necesită mai mult timp și mai multe eforturi. Referitor la angajare după specialitatea „Administrația Publică” s-a menționat numai despre cazuri când absolvenții facultății au făcut masteratul în străinătate pe specialitate și au avut astfel posibilitatea de a munci în domeniu peste hotare având perspective reale să fie primiți la serviciu. În alte cazuri activitatea în domeniul dat este apreciată ca fiind inaccesibilă pentru absolvenții moldoveni, din motivul că cerințele față de asemenea specialiști în străinătate sunt cu totul diferite decât în Moldova.

b) Orientările de muncă în Moldova se rezumă la funcțiile de serviciu și remunerare „cât mai bune”. Totodată, mai mulți studenți manifestă tendința spre unele activități care sunt „aproape de inimă” și care să fie făcute „din plăcere”, „ca să-mi pun tot sufletul”, în special referindu-se la afacere proprie, însă aceasta fiind mai greu de realizat în Moldova.

Mai mulți studenți manifestă anumite orientări spre muncă calificată, după specialitate. Au fost relateate asemenea exemple, când rudele unor studenți își asigurau existența pe baza la gospodărie proprie, însă acestea au fost interpretate ca necorespunzătoare nivelului de studii și tendințelor de muncă („N-am învățat cinci ani ca să cresc vaci”). În străinătate acest lucru ar fi acceptat anume din cauza diferenței de venit: „aici îl faci cu bănuți, dar acolo îl faci cu dolari”.

Probleme în străinătate

Acei studenți care admit posibilitatea plecării lor peste hotare neavând experiență de migrant recunosc probabilitatea apariției mai multor probleme de diferit gen cât la etapa organizării migrației, atât în străinătate. Se recunoaște astfel probabilitatea apariției unor probleme de drept, care pot fi rezolvate la rândul său prin intermediul ambasadei. Însă unii studenți care au deja experiență migraționistă precizează aici că problemele cu ambasadă apar chiar în Moldova (acestea la rândul său fiind rezolvate de firma intermediară în organizarea plecării) și nu în țara de destinație, de exemplu SUA, unde serviciile respective pentru emigranți se regăsesc în orice oraș, „sistemul lor de administrare publică sau evidența imigranților e reușit, e accesibil și chiar îs foarte multe avantaje pentru imigranți, că se oferă acolo un bonus la prețul perfectării actelor, se eliberează de obicei în regim de urgență”. Problemele cu autoritățile țării recipiente sunt condiționate în mare parte de încălcarea regimului migraționist, în special aflare ilegală în străinătate.

Din experiența proprie de migrant și din exemplele cunoscute de studenți se deduce o asemenea problemă ca șocul cultural, diferența în modul de a gândi, de a judeca, populația de acolo fiind apreciată ca mai liberă în exprimarea opiniei proprii ceea ce provoacă unele complexe la imigranți: „Mergi pe stradă, te uiți cum se îmbracă ei, stai la masă, te uiți cum mănâncă ei și rămâi câteodată șocat de faptul că ei își permit multe eschivări de la bunele maniere care noi le considerăm chiar grave. Ei fac liber lucrul acesta, n-au complexe, nu-s complexați și credem că ei sunt atât de liberi și noi avem toate barierele ăstea, chiar că te simți complexat și te simți rămas în urmă”.

Aprecierii posibilității declanșării unor conflicte în străinătate cu populația autohtonă este făcută în funcție de diferența de cultură, în viziuni asupra vieții fiind accentuată o probabilitate mare de ciocniri dintre interese, rase, religii: „De exemplu, tu ești de naționalitate moldovan, tu pleci în străinătate, în oricare țară, în Ucraina de exemplu. Ei încep acolo să facă glumă pe seama moldovenilor, să râdă de ei. Apoi tu ai să stai și ai să te uiți cum el își bate joc de exemplu de tine? De aici poate să apară acest conflict.”. În acest context studenții care se pronunță împotriva migrației precizează că o asemenea situație cu toate că este posibilă este inacceptabilă: „Pleci într-o țară străină și nu ar fi bine să faci probleme acolo. În primul rând fața țării din care vii, trebuie să nu rămâni murdară”. Chiar dacă există diferența de opinii, spun studenții, în străinătate se duce nu pentru demonstrarea opiniilor proprii, iar migrații din contra fac tot posibilul ca să evite orice conflict. Cu atât mai mult, opiniile tale nu le poți exprima, deoarece nu ești ascultat de nimeni.

Problema adaptării psihologice în mediu străin este apreciată în mod diferit. Unii studenți recunosc gravitatea acesteia chiar reieșind din sentimentul de străin la momentul venirii în Chișinău, oraș străin pentru ei, unde i-a fost foarte greu la început. Referitor la mediu străin, ei nu pot să-și imagineze toată seriozitatea unei asemenea adaptări prevăzând imposibilitatea de a comunica cu familia când doresc ei sau să vorbească limba lor. În acest context se aduc exemple care dovedesc seriozitatea unei asemenea probleme cum ar fi un spectacol, unde s-a arătat un bărbat care avea o familie și copil mic și care a plecat în Italia fiind bolnav și având nevoie de mulți bani pentru medicamente. În Italia avea grijă de un bătrân care era mintal bolnav și până la urmă bătrânul avea grijă de acest migrant bolnav, care ulterior a murit, după ce s-a arătat cum vine fiul lui de acum mare în Italia și îl caută pe tatăl lui. Aici mai mulți studenți care au fost prezenți la acest spectacol au menționat că „atunci nimeni nu vroia să se ducă în străinătate”.

Un alt exemplu care mizează pe aspectul afectiv a motivației de a rămâne în Moldova a fost un articol unde un student interviuează câțiva studenți care se află în străinătate și îi întreabă despre migrația în genere. Aceștia menționează că „nici acasă nu-i casa mea, nici acolo nu-i casa mea”, nici acolo fiindcă nimeni nu-i așteaptă, nici aici că statul nu-i acordă nici o perspectivă.

Totuși mai mulți studenți sunt de părere că trecerea peste discordanță psihologică depinde de educație, cultură de acasă: „Sunt unii studenți pe care nu-i interesează să plece acasă sau pleacă din când în când, dar sunt alții care sunt foarte atașați anume față de casa lor, părinții lor și nu pot să se îndepărteze la o distanță mai mare față de casă, față de cei dragi”. Situația în care un eventual migrant are pe cineva din rude peste hotare este privită ca una ce facilitează însăși luarea deciziei de a pleca și depășirea ulterioară a crizei psihologice, emoționale de către migrant. Pe de altă parte, odată ce aflarea în străinătate durează mai mult, relațiile între membrii de familie se distanțează, fiecare deja creându-și „lumea lui”, o ambianță care îl cheamă, ceea ce atenuează după opinia unor studenți problema atașamentului față de casă și familie. Mai ales că „cu salariile care dau ei foarte repede te integrezi”, dar și moldovenii unde nu ar fi „se adaptează la toate”.

A mai fost exprimată părerea că problema migraționistă nu ar fi atât de gravă din punct de vedere afectiv, dacă persoanele plecate ar fi legalizate, ceea ce i-ar permite să revină în țară fără teama să fie penalizate și să piardă posibilitatea să mai plece în străinătate, iar transportul dintr-o țară în alta ar fi mai accesibil. Anume din motivul că migrații se confruntă cu asemenea piedici apare distanța între ei și familia lor, „ei doar se telefonează”, fiind prezentat un exemplu când o persoană care timp de șapte ani a plecat și se află în străinătate ilegal nu poate să revină în țară, ceea ce duce la dezmembrarea familiei.

Însăși ideea de existență a cărorva bariere sau de necesitatea încadrării în câmpul cultural străin este considerată de unii studenți o idee proprie unei mentalități învechite. Această barieră este apreciată ca una de ordin psihologic și la nivelul de anumite complexe pe care le au moldovenii, în primul rând cel al inferiorității. Acești studenți cred că el poate fi depășit foarte ușor timp de câteva luni, iar dacă „nu-l poți depăși, te-ai dus la un psiholog, ai plătit acolo careva bani și vezi cum te încadrezi după asta în societate. Nu-i așa problematic, mai ales când ai să vezi că ai bani și ai să vezi ce fire emancipată ai să fii”. Argumentul principal în acest sens este că cu toate că există asemenea probleme, în străinătate se duce anume pentru depășirea oricăror probleme și bariere.

Referitor la probabilitatea discriminării și constrângerii la muncă sunt studenți care susțin că „de-acum nu-i discriminare” și în mai multe cazuri „se poartă foarte frumos cu imigranții”, în special pentru cetățenii de tip european, grupurile de risc în această privință constituind anume persoanele de origine musulmană și persoanele de altă culoare a pielii („de exemplu un student a fost la masterat în Franța. Acolo n-are nimeni cu nimeni treaba. El lucrează, nu este discriminat, dar chiar între ei, colegii de lucru, nu discutau, făceau treaba și atât”), însă majoritatea studenților menționează totuși că odată ce asemenea lucruri nu sunt admisibile, totuși sunt posibile și se pot întâmpla („nimic nu-i asigurat în viață). Ei admit probabilitatea discriminării din partea autorităților și a populației autohtone referindu-se tot la exemple și țări concrete („Cunosc caz când un cunoscut a emigrat în Germania și a lucrat acolo. Toată populația din mediu, erau mai mulți germani, foarte mult îl discriminau. Relațiile au început să se reglementeze între ei după ce s-a căsătorit cu o germancă”). Unii studenți sunt de părerea că unele popoare sunt chiar naționaliste și discriminează în special populația care lucrează la negru, acești oameni fiind considerați un nimeni în țara recipientă și „objiduiți din toate punctele de vedere”.

Cunoscând chiar exemple reale de constrângere la muncă studenții cu planuri de a emigra susțin că principalul să nu fie admisă modalitatea de a pleca ilegal prin intermediul unor persoane necunoscute, ceea ce mărește considerabil probabilitatea încălcării drepturilor de muncă în străinătate.

Privind formele de discriminare sunt menționate salarii mai mici, atentate fizice, atentarea la sănătatea psihică a angajatului, un acces redus sau lipsă de acces la servicii de sănătate și alte servicii sociale, în special în cazul aflării ilegale în străinătate („oricum ei sunt oameni” și contraargumentul - „dar statul suportă mai multe cheltuieli. Mai ales dacă vin părinții cu copii, statul trebuie să aibă grijă de copii, să-i educe, alte cheltuieli”). Studenții au încercat să explice aceste manifestări de discriminare prin faptul că „emigrează foarte mulți în țara dată, scad salariile, apare concurența între persoanele care sunt de aici și care sunt de acolo și scade nivelul salariului, crește numărul populației, aglomerație”. Unii studenți pun întrebarea de ce totuși moldovenii acceptă aceeași discriminare la remunerarea muncii („ce ei sunt mai mari ca noi?”) cu toate că au contract de muncă și sunt legal veniți, la ce alții menționează că în schimb se plătește cu mult mai mult decât la noi în țară, de aceea chestia dată este acceptată.

O soluție în depășirea efectelor negative de ordin afectiv a discriminării imigranților, ceea ce poate să-i susțină într-un mediu străin ar fi în viziunea unor studenți ideea că „lucrez azi, mai lucrez și mâine și pe urmă plec acasă și eu cu banii ăștia am să fac ceva”. Tot aici se precizează că în acest caz se cere totuși o atitudine realistă față de perspectivele proprii de revenire în țară și de plecare repetată în străinătate în vederea angajării legale la un serviciu mai bun, deoarece „sunt foarte multe cazuri și e un pericol destul de mare când oamenii pleacă cu ochii închiși și nu știu unde mor, ce fac cu ideea că o să facă bani și o să se întoarcă. Sunt multe persoane care nu se mai întorc”. Totodată, în analiza propriilor planuri migraționiste acești studenți manifestă speranța că nu se vor confrunta cu așa ceva și vor reuși să revină în Moldova și pe urmă în caz de necesitate iarăși să plece peste hotare.

Într-o situație în care studenții ca potențiali migranți ar deveni obiectul discriminării în străinătate, ei susțin că dacă s-ar afla ilegal n-ar putea să se adreseze nicăieri, chiar dacă sunt oficii speciale care se ocupă cu migrații, deoarece „toți se tem să se ducă acolo ca să nu-i trimită acasă”, câteodată inclusiv cei care se află peste hotare legal („frică că oricum o să găsească ceva ce nu-i bine și să nu fie deportați”).

Unii studenți chiar susțin că au fost în situație similară, fiind încă minori și aflându-se peste hotare ilegal, au avut probleme și au fost nevoiți să lase tot și să plece neavând posibilitatea să se adreseze autorităților. Concluzia în acest caz a fost că „trebuie să te duci legal ca să-ți aperi drepturile, ca să profiți de toate beneficiile și asistența acordată din partea comunității recipiente”.

În privința tratării moldovenilor de către populația țărilor recipiente studenții pe baza la unele exemple susțin că marea parte a cetățenilor străini care intră în contact cu cetățenii moldoveni și-au format o părere negativă despre ei din motivul că persoanele din Moldova se duc nu ca specialiști să lucreze la un lucru cât de cât mai prestigios, dar oricum sunt considerați acolo ca o forță de muncă ieftină, sunt exploatați fiind priviți ca cetățeni nedemni în comparație cu populația autohtonă, care câteodată nici nu știe unde se află Moldova. Imaginea moldovenilor în străinătate mai este defavorizată din cauza românilor și romilor, care sunt priviți de populația de acolo într-un mod destul de ostil (de exemplu, ca potențiali hoți), iar moldovenii care vorbesc aceeași limbă suferă de la aceasta.

Referitor la traficul de ființe umane și probabilitatea de a deveni victima acestui fenomen studenții ca eventuali migranți nu admit că pot fi traficați din cauza că dispun de un anumit nivel de inteligență și nu vor nimeri într-o asemenea situație, pe când există problema unei informări insuficiente în societate pe această problemă, în special la oameni din mediu rural, cărora „dacă li-au propus că iată ai să ai mulți bani, ei nu se mai gândesc la alte consecințe”, mai ales că „tot timpul omul zice: cu mine așa ceva nu se poate întâmpla”, iar în calitate de intermediari ai unei asemenea migrații se prezintă oamenii cunoscuți, în care potențialul migrant are încredere. Un factor de îngrijorare slabă față de traficul de ființe umane ar fi și scăderea valului informațional privind cazuri înregistrate de trafic.

În ceea ce ține de informare privind organizarea migrației și condițiile din țara recipientă studenții susțin că aceasta depinde de planurile și intențiile de a migra, însăși de dorința individului de a fi informat, ceea ce este accesibil, de exemplu prin internet („să știm precis că iată plecăm într-o țară, poate ne informăm mai concret”, „calitatea informației depinde de implicarea individului în asimilarea acesteia”).

În general acei studenți care au planuri ferme de a emigra temporar sau definitiv afirmă că sunt gata de a confrunta acele eventuale probleme care pot apărea într-un mediu străin, cu atât mai mult că știu precis că dacă ar rămâne în Moldova pe această perioadă de timp, nu mai puține probleme ar avea. Respectiv ei aleg să confrunte acele probleme în străinătate ceea ce este justificat din cauza acelor beneficii care le aduce migrația. Însă o asemenea intenție fermă de a confrunta problemele se observă în special la acei studenți care nu știu în ce de fapt ar consta aceste probleme, având reprezentări destul de ambigue despre ele. Alți studenți din această categorie susțin că, de regulă, „persoanele care pleacă sunt pregătite pentru probleme, ei știu precis la ce merg, ei știu că eu o să mă duc, o să-mi fie greu, eu poate n-o să am ce mânca, unde dormi, îmbrăca și tot așa, însă sunt pregătite pentru așa chestii”.

Aprecierea viitorului Republicii Moldova

De regulă, studenții care nu au planuri să emigreze sau admit numai migrația temporară manifestă un anumit optimism în estimarea perspectivelor Republicii Moldova și cred în viitorul prosper al țării, iar cea stagnare care se observă la moment este privită de ei ca una aparentă care presupune că rezultatele progresului se vor evidenția mai târziu. Moldova este văzută ca o țară care „are șanse” și în care „merită să investim”, se înregistrează dezvoltarea antreprenoriatului, majorarea salariilor. Progresul Moldovei mai este pronosticat în funcție de revenire a mai multor cetățeni din străinătate și investirea de către aceștia în economia națională prin inițierea propriilor afaceri.

Alții cred că Moldova la fel va progresa, însă mai greu din cauza exodului populației peste hotare, a celor care ar putea să schimbe ceva în țară. Drept urmare a migrației masive este scăderea natalității din cauza că mai mulți se stabilesc cu traiul în străinătate și nasc acolo.

Acei studenți care tind să plece manifestând chiar intenția de a se stabili definitiv în străinătate cred că în viitorul apropiat în Moldova va exista stagnare în toate domeniile – economic, politic și social. Ei susțin că în cazul în care ritmurile depopulării țării se vor păstra nu va fi nici un progres într-o țară lipsită de resursele strategice de dezvoltare: capitalul uman. Se aduc asemenea date cum ar fi rezultatele unor studii efectuate de către instituții din străinătate, care prognozează că pe parcurs a aproximativ 50 de ani în Republica Moldova circa 60% din populație vor fi plecați peste hotare, adică după studiul realizat țara este sortită îmbătrânirii generației odată ce toți tinerii vor pleca.

Mai mulți studenți declară că viitorul Republicii Moldova depinde de rezultatele următoarelor alegeri, de venire la putere a unei generații noi.

Reprezentări despre viitorul propriu

Majoritatea studenților se văd peste 10 ani în Moldova (chiar în localitatea de origine sau în primul rând acolo și nu în capitală) în diferite domenii de activitate, mai mult pe specialitate. Mai mulți studenți exprimă ambiții și așteptări la „funcții cele mai înalte” dorind să fie mândri de realizările proprii (parlamentul, guvernul, consilii locale, primării), însă se admit și funcții mai inferioare, cum ar fi „simplă secretară cu studii superioare și cu un venit bun, fiind realizată din punct de vedere material, locuință, familia cu copii”. Unii având experiență în careva domenii, de exemplu turismul, vor să continue pe viitor activitatea în sfera respectivă care i-a provocat interesul și care este solicitată în Moldova, sau la o întreprindere ca manageri să acumuleze careva experiență pentru afacere proprie. Majoritatea din ei sunt de părerea că cel mai principal lucru este dorința de a lucra care permite de a ajunge la ceva mai bun. Asemenea studenți hotărâtori în intenția de a-și aranja viața în țara de origine prezintă unele maxime, principii de viață care redau acest spirit activist: „Fii cel mai bun, oricine n-ai fi”, „Luptă și o să obții ceea ce dorești”, „Fă și ai să ai”, „Încet, dar sigur”, „Viitorul depinde doar de noi”, „Să nu spui niciodată nu pentru că dacă vrei mult, atunci se va îndeplini”, „Ceea ce poți face azi, nu lăsa

pentru mâine”, „Gândește bine și apoi pornește-te”, „Cunoaște și aplică în sens nu numai teoretic, dar să realizezi ceva și practic”.

Sunt studenți care nu au reprezentări clare despre viitorul său, limitându-se la unele considerațiuni de ordin general cum ar fi tendința sinceră de a trăi mai bine în țara de origine, se văd cu o familie frumoasă, cu un loc de trai cât de cât decent („cred că tot o să fie bine așa cum îmi doresc”) pentru ce ar trebui să se străduie să facă tot posibilul și să realizeze aceste obiective, în funcție de asemenea maxime ca „Fiecare spre ce tinde, în final aceea și va obține”, „Bate și îți va deschide”.

Acei studenți care au planuri de a se stabili definitiv în străinătate se văd peste 10 ani „unde departe”, cu totul că recunosc că vor fi nevoiți să treacă peste multe greutăți, însă sunt gata să le înfrunte. Tendința dată corelează cu maxima prezentată de ei – „Prin greutăți spre stele”.

Concluzii

Studiul realizat a permis identificarea principalelor variabile ale problemei migraționiste și în special a aspectelor motivaționale ale acesteia:

1) Factorii atractivi ai migrației (care se referă la avantajele țării de destinație) sunt condițiile și un nivel mai înalt de trai, posibilitatea reală de angajare în câmpul muncii, susținerea tinerilor specialiști și a familiei, acumularea experienței educaționale și profesionale, obținerea unui stagiu în străinătate, schimbul cultural.

2) Factorii repulsivi ai migrației (care se referă la dezavantajele țării de origine) sunt perspectivele economice și profesionale slabe, mărimea mică a salariilor, desprețuirea calităților profesionale, lipsa de șanse reale de a-și asigura un loc de trai, problemele politice și de drept.

3) Motivația de a rămâne în străinătate este legată în mare parte de posibilitatea de a beneficia pe deplin de toate condițiile modului străin de trai, motivația de a se întoarce în Moldova – de lipsa de perspective de a se angaja după specialitate în străinătate, diferența culturală și de mentalitate între moldoveni și străini, dorul de patrie și dorința de a trăi în țara de origine, motivația de a rămâne în Moldova – de tendințe patriotice și civice, dorința de a contribui personal la dezvoltarea țării, credința în viitorul prosper al Moldovei, prioritatea valorilor spirituale și nu materiale, convingerea în posibilitatea de a duce un trai decent și în Moldova, dorința de a participa la procesul politic din țară (în special la alegeri), atașamentul față de familie, nedorința de a face muncă la negru sau de a fi discriminat în străinătate.

4) Orientările de muncă în străinătate sunt corelate cu obiectivul obținerii unor beneficii materiale maxime de la activitatea de muncă, de regulă nu după specialitate, fiind acceptată și munca „la negru”, iar orientările de muncă în Moldova presupun tendințe spre posturi înalte după specialitate cu remunerare înaltă, principalul criteriu în acest sens fiind munca nu din nevoie, ci pentru satisfacție profesională.

5) Probleme care pot apărea în străinătate sunt multiple și diverse: de drept și legalizare, șocul cultural și respectiv problema adaptării psihologice în mediu străin, discriminare și constrângere la muncă (salarii mai mici, atentate fizice, atentarea la sănătatea psihică a angajatului, un acces redus sau lipsă de acces la servicii de sănătate și alte servicii sociale, în special în cazul aflării ilegale în străinătate), conflicte de interese între imigranți și populație străină, un nivel redus de informare privind migrație.

Bibliografie

Arhiva înregistrărilor audio a interviurilor în grup cu studenții FRIȘPA, USM, an.IV, specialitățile „Administrarea Publică” și „Politologia”.

Chelcea S. Tehnici de cercetare sociologică. – București: Editura SNSPA, 2001.

Бритвина И.Б. Детерминация вынужденной миграции из стран ближнего зарубежья. – Электронный научный журнал «Исследовано в России», <http://zhurnal.apelarn.ru/articles/2005/115.pdf>.

Prezentat la redacție
la 12 noiembrie 2007

ДЕТИ ТЕРРОРА. РИСК ВОВЛЕЧЕНИЯ ДЕТЕЙ ИЗ ДЕЗИНТЕГРИРОВАННЫХ СЕМЕЙ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В ТЕРРОРИСТИЧЕСКУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ⁴

Анна МАРГАРИНТ

*Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский Государственный Университет
факультет международных отношений
политических и административных наук
кафедра политологии и гражданского воспитания
старший преподаватель,
доктор политических наук*

Людмила ПРОКА

*Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский Государственный Университет
Факультет истории и психологии
кафедра психологии
преподаватель,
магистр психологии*

This article examines the interdependence of the terrorism's phenomena and the children from separate families of the Republic of Moldova. The special literature marks out on the base of various criteria different categories of the children from risk group. We propose the object of research psychological peculiarity of the children from incomplete family or in its absence for reason departure of the parents in the search of a job in other country. Up to recent time such kids was not examine as unfortunate thereby this category of children felled out from the attention area of the researcher. Such attitude towards this category of children is explained by interpretations of their as financial successful at the same time is losing sight of psychological specificity their existence. Required for nobody leaved without parent's protection children appeared as and ideal work material for different kinds of criminal grouping including terrorist groups.

Meanwhile now already grow up new generation with other world's vision and qualitative new aim and value system. Today's positions of these children in terror's and violence's time require appropriate and opportune analysis and elaboration a number of preventive measure of correction as inappropriate conduct as well as manipulation influence to children's mind.

Articolul în cauză examinează interdependența dintre fenomenul terorismului și copiii din familiile separate din Republica Moldova. Literatura de specialitate evidențiază diferite categorii de copii din grupurile de risc reieșind dintr-un criteriu sau altul. Noi propunem, în calitate de obiect de cercetare, particularitățile psihologice ale copiilor ce trăiesc în familii incomplete sau în lipsa ei, din cauza plecării părinților peste hotare după câștig. Până nu demult, acești copii nu erau priviți drept copii din familii social vulnerabile, respectiv, această categorie de copii nu intra în vizorul cercetătorilor. Atitudinea dată față de acești copii se explică prin interpretarea familiei în cauză ca una financiar stabilă, dar se ignora specificul psihologic al existenței lor. Copii de care nu-și aduce aminte nimeni, lăsați fără protecția familiei sunt un material popice de lucru pentru diferite grupări criminale inclusiv și teroriste.

În Republica Moldova deja a crescut o generație nouă cu o altă viziune asupra lumii, cu repere calitativ noi și cu un alt sistem de valori. Situația de azi a acestor copii din timpul teroarei și violenței necesită o analiză adecvată și oportună precum și elaborarea unui șir de măsuri profilaxie și corecție atât a conduitei deviante cât și influenței manipulative asupra psihicului copilului.

«Все связано со всем»

Леонардо да Винчи

Великий ученый Леонардо да Винчи своим изречением призывает нас к глубокому осознанию взаимосвязи всех вещей и явлений в мире. Агравация отношений между отдельными группами и целыми народами, рост человеческой агрессии не может не затронуть подрастающее поколение людей, напротив, это деструктивное влияние формирует у них новую психологию, в которой доминантой является мысль «выживает сильнейший». Так как все мы проживаем на одной планете, имя которой – Земля, то любые наши действия, так или иначе, отражаются на наших детях, создавая их будущее жизненное пространство.

Акты террора и насилия захлестнули весь мир, захват заложников и межэтнические кровопролития стали для сознания обывателя чем-то привычным, этакой пикантной закуской к рутинным событиям. Злой шуткой, которая по принципу бумеранга обязательно вернется к нам, но уже качественно иными последствиями, является вовлечение в военные, террористические действия детей, по причине особенностей детской психики, незрелости, наивности, веры во взрослых. Такая склонность к эксплуатации в своих целях детей наиболее характерна для террористических организаций.

⁴ *Recenzent – doctor în științe politice Ruslan TANASĂ*

Чем же привлекательны дети и подростки для последних? Уже само ознакомление с основными целями и задачами, которые ставят перед собой террористические организации, позволяют нам сделать некоторые выводы. Вот лишь некоторые, наиболее общие из них: насильственные действия (преследования, разрушения, захват заложников, убийства и др.) с целью устрашения, подавления политических противников, конкурентов, навязывания определенной линии поведения и т. д.

Но тогда возникает другой вопрос – какого рода дети наиболее устраивают требованиям данных организаций? Каким условиям должны соответствовать будущие самоубийцы смертники? Зачастую, в общественном сознании первой ассоциацией на слово «шахид» являются слова «психически больной» или «психопат». Однако данные категории индивидов хоть и встречаются в рядах террористов, но все же в наиболее меньшем соотношении, поскольку ими весьма сложно управлять и подчинять поставленным организацией целям. Основной контингент террористические организации составляют люди с определенными психологическими особенностями как то:

- религиозные и / или идеологические убеждения;
- высокий уровень личностной тревожности;
- выраженная агрессия как по отношению к другим, так и к себе;
- последствия перенесенного насилия, чаще в детстве и т.д.;
- принадлежность к какой либо группе риска, чаще социально-экономического характера.

Всем этим критериям часто соответствуют именно дети, особенно из экономически неблагополучных регионов и стран.

Отдельным фактором, которому следует уделить особое внимание, является заброшенность и безнадзорность большого количества детей и подростков. Фактически, нарушая основные жизненные потребности детей, которые будут рассмотрены далее, общество само готовит потенциальных террористов убийц для криминальных экстремистских организаций. Именно там никому не нужные, они найдут все то, чего они были лишены в первую очередь в семье, а затем и в социуме: кров и пропитание, групповое признание, соратников, цели в жизни, пусть и антисоциальные. Совсем немного нужно чтобы привлечь таких детей в свои ряды – немного манипуляции (учет психологических особенностей составляет сильную сторону террористических организаций) и суррогат недостающей семьи.

Трагедия Молдовы наших дней заключается в катастрофическом росте беспризорных детей, среди которых увеличивается число детей, оставленных родителями на попечении родственников либо знакомых лиц. Критическая экономическая ситуация толкает многих наших соотечественников искать счастья и работы за рубежом. При этом непродуманная социальная политика Молдовы не предлагает никаких механизмов протекции детей, родители которых находятся (чаще нелегально) вне пределов нашей страны. В результате такие дети остаются наедине со своими отнюдь не детскими проблемами, без какой либо профессиональной поддержки со стороны государства и общества.

Итогом такой ситуации является комплекс психологических проблем детской души и повышенный риск социальной дезадаптации и появления девиантного поведения. Таким образом, дети из семей, где один или оба родителя находятся на заработках за рубежом, ввиду специфики сложившейся ситуации представляют потенциальный материал для вышеназванных организаций. Все остальное - лишь вопрос времени и обстоятельств.

Для большего понимания особенностей влияния террора на психику подростков из группы риска, нам необходимо подробно рассмотреть психологические аспекты терроризма, а также особенности личности террориста-шахида.

"Российский Энциклопедический словарь" дает следующее определение терроризма: «террор, терроризм (лат. *terror* — страх, ужас), насильственные действия (преследования, разрушения, захват заложников, убийства и др.) с целью устрашения, подавления политических противников, конкурентов, навязывания определенной линии поведения. Различают индивидуальный и групповой террор (например, действия экстремистских политических группировок) и государственный террор (репрессии диктаторских и тоталитарных режимов).

В 70-90-х гг. XX в. получил распространение международный террор (убийства или похищение глав иностранных государств и правительств, их дипломатических представителей, взрывы помещений посольств, миссий, международных организаций, взрывы в аэропортах и на вокзалах, угон воздушных судов). В связи с этим приняты многосторонние конвенции и законодательные акты во многих странах по усилению борьбы с международным террором».

Как показывает опыт, борьба с терроризмом чрезвычайно сложна - во многом это объясняется косностью взглядов тех, кто занят такой борьбой. Террористов можно ненавидеть, но их необходимо понимать; в них следует видеть не одержимых монстров, но людей, исповедующих иную, чем принято у нас, точку зрения, по-другому воспитанных, с другой иерархией ценностей. Сотрудничество с психологами, социологами, антропологами здесь крайне необходимо, ибо даже самые эффективные военные акции играют скорее на руку террористам, чем подавляют незримый джихад.

Нам необходимо выяснить, что является психологической базой в формировании личности террориста-смертника. Исследователь психологии терроризма, профессор Ю.Антонян⁵ в своем исследовании психоло-

⁵ www.psychology.nm.ru

гического феномена террориста-смертника идентифицирует в личности последнего стремление к смерти, своей или чужой. Автор объясняет это высоким уровнем тревожности у данных индивидов.

В отличие от страха, вызываемого конкретной причиной, тревога - это ощущение неосознанного беспокойства с установкой на поиск причины. Склонность к постоянному ощущению тревоги является обычно результатом психологической травмы, полученной в детстве. Ребенок не осознает собственной личности, не отделяет себя от окружающего мира и любое беспокойство распространяет на все, что его окружает. Если при этом он не получает помощи в адаптации к новым условиям, то склонность к ощущению постоянной угрозы может закрепиться на всю жизнь. Тогда как агрессия - природный инструмент защиты. Самоубийство - та же агрессия, только направленная против самого себя, и ничего удивительного, что человек с высоким уровнем агрессивности готов убить и себя, и других.

Личностные характеристики таких подростков как нельзя приемлемы для различных террористических организаций. Какие еще особенности юношеского характера определяют склонность к суициду, ведь нередко в роли террористов-самоубийц выступают подростки? Это время активной социализации ребенка и связанных с этим разочарований. Разочарования в сочетании с юношеским максимализмом, когда неудача воспринимается как крах всего, могут толкнуть подростка к аутоагрессии - самоубийству. В среде подростков высок и интерес к смерти, с чем связано, например, жестокое обращение с животными.

ФБР установило, что 52% инцидентов с захватом людей протекает с типом, обозначенным как «ментальное расстройство», который можно представить в виде следующих категорий:

1. параноидальная личность;
2. депрессивная личность;
3. антисоциальная личность;
4. неадекватная личность.

Всегда ли речь идет об индивидах с психическими аномалиями или все же существуют и внешние факторы, влияющие на развитие террористических наклонностей?

Все начинается со сверхжесткой связи с матерью. Мать - это не только женщина, которая вскормила, но и Великая Мать, воплощенная во множестве символов — в земле, в роде, в партии. Пока ребенок мал, мать воспринимается им как могущественная защищающая и обеспечивающая сила. Позже мать как личность часто замещается семьей, родом, соплеменниками. В дальнейшем размеры группы увеличиваются, тогда раса, религия или партия становятся "матерями" - гарантами защиты и любви.

Младенец находится с матерью в состоянии психологического симбиоза - единства, предшествующего формированию личного сознания ребенка. Если в этот период потребность ребенка в материнской любви и защите не удовлетворяется, то впоследствии такого человека обычно отличает повышенная тревожность, доходящая до страха смерти. Он неосознанно стремится вернуться к матери, потерять свою индивидуальность в единстве с ней и обеспечить себе, таким образом, безопасность.

Ненормальная симбиотическая связь с матерью активно стимулирует преступное поведение - такие люди неспособны на автономное существование, не в состоянии нести ответственность, принимать самостоятельные решения. Жесткая ориентация на образ Великой Матери, воплощенной в роде, расе или религии, столь же опасна, как и подобная связь с реальной матерью. Такой человек слеп и глух. Солидарность у него вызовет только то, что считается ценным в сообществе, к которому он себя причисляет.

Группировка политических или религиозных единомышленников, патриотов или националистов состоит из одиноких и психологически слабых людей, которые чувствуют себя защищенными только в обнимку с другими представителями группы. Это инфантильные личности, застрявшие в психологическом развитии на рубеже 5-7 лет. Подобная инфантильность опасна - неосознаваемая угроза остаться один на один с миром делает их агрессивными.

Психодинамика ритуального самоубийства или аналогичного акта самопожертвования связана с одной из основных доминант человеческой психики, известной в психоанализе как "мортидо" - "стремление к смерти". Наряду с общеизвестным либидо мортидо незримо определяет линию нашего поведения, хотя проявления его не столь заметны. Экстремальные виды спорта и развлечений, экстремальные профессии, запойное пьянство и наркотическая зависимость, депрессии любого вида и течения, анорексия (болезненное стремление похудеть) - вот некоторые типичные проявления мортидо. В целом же ее можно описать как подавленную, замаскированную или открытую аутоагрессию которая не имеет логически объяснимых причин и реализуется различными способами. Аутоагрессия может выражаться также в стремлении к страданию, к самоистязанию или - парадоксально - к истязанию других.

Иногда волна мортидо накрывает целые слои общества: вспомним движение флагеллантов-самобичевателей в средневековой Европе или европейский культ дуэлей, когда аристократы в буквальном смысле истребляли друг друга по ничтожным поводам. Идеальный пример мы находим в истории Японии с ее самурайским культом сэппуку: в некоторые эпохи самоубийства самураев и их слуг уносили больше жизней, чем реальные войны. Подобные всплески корреспондируют с периодами пассионарной активности этносов, когда коллективное бессознательное становится лабильным и выходит на поверхность подавленный материал. Этим можно объяснить и нынешний всплеск активности смертников-шахидов: самоубийство сделалось в известной мере "модным"; напряженное переживание близости к смерти, экстаза страдания и иступленной веры смешиваются в некий наркотический коктейль, смущающий умы.

Также серьезной проблемой является воздействие показа СМИ актов насилия на нестабильных индивидов, и в особенности на неокрепшую психику наших подростков. Жуткие кадры о многочисленных жертвах действуют на зрителей возбуждающе, особенно на тех, кто склонен к жестокости и преступлениям, по сути, подталкивающие их к определенным действиям. Не случайно все террористы в первую очередь требуют пригласить журналистов и представителей властей, так как большинству из них хочется стать героем журнальной статьи или телерепортажа.

Мы рассмотрели лишь наиболее изученные факторы социального и психологического порядка, которые способствуют развитию и оформлению патологических личностных черт террориста. Необходимость подробного психологического анализа вытекает из знания тех личностных качеств, которые наиболее востребованы террористическими организациями, и как следствие, являются критериями для отбора рекрутов в свои ряды из числа подростков.

Последние десятилетие XX века характеризуется массовой миграцией граждан бывшего Советского Союза на заработки в бывшие да этого недоступные страны и республики. В поисках лучшей жизни и средств для проживания многие семьи были принесены в жертву. Республика Молдова находится в числе первых бывших советских республик, наиболее затронутых массовым, преимущественно нелегальным отъездом граждан за рубеж. Большинство семей при этом постепенно распадается ввиду длительной разлуки и отсутствия прежнего партнера. Но при этом если бывшие супруги нашли себе нового партнера для жизни, то о чувствах и судьбе детей из данных семей мало кто задумывался.

Согласно данным Министерства Образования Молдовы, 23 тысячи детей школьного возраста проживают без обоих родителей, будучи оставленными под наблюдением старших братьев, бабушек/дедушек или других родственников. Нет необходимости говорить о невозможности заменить родительскую любовь и заботу, о важности своевременного совета и поддержки со стороны родителей для становления и гармоничного развития личности ребенка.

Модель взаимодействия в семье, ее аффективно-эмоциональный климат, а также социально-культурная структура в сумме способствуют социальной интеграции детей и выработке социально приемлемых моделей поведения последних. Взаимодействуя со своими родителями, братьями и сестрами, ребенок познает и оценивает себя.

Браселтон и Гринспен⁶ выделяют следующие потребности ребенка, необходимые для его нормального развития:

- Потребность в теплых, близких, стабильных отношениях;
- Потребность в физической защите, в адекватных и устойчивых жизненных условиях;
- Потребность в знаниях, опыте соответственно возрасту и уровню развития ребенка;
- Потребность в адекватных ограничениях, структурированности повседневной жизни, а также обязанностях согласно возможностям ребенка;
- Потребность в признании индивидуальности, наличия частных интересов;
- Потребность проживания в стабильном обществе, в получении поддержки со стороны последнего.

Атмосфера разобщенной семьи ставит под сомнение возможность адекватного удовлетворения вышеперечисленных потребностей, более того, большинство из них не реализуются вовсе.

В Республике Молдова, также как в Украине и в Румынии мы выделяем новую категорию детей – эмоционально покинутые и брошенные, родители которых находятся на заработках за границей. При лучшей материальной обеспеченности, такие дети подчас лишены родительской любви, что в дальнейшем сказывается на личностном развитии.

Фактически, такие дети переживают сильную психическую травму, которая усугубляется, если они не получают никаких новостей от родителей и не поддерживают контакт с ними.

Дети, которые не получают никаких вестей от родителей и ощущают себя брошенными, отличаются следующими характеристиками: меньше общаются со сверстниками; выражают свою ярость и злость открыто; испытывают постоянное чувство утраты и душевной боли; постоянно тревожны, испытывают двойственные чувства по отношению к себе и к миру.

Между тем у нас уже сейчас подрастает новое поколение с иным видением на мир, качественно новыми установками и системой ценностей. Психологические исследования показывают, что дети, выросшие вне семьи и родительской поддержки, изначально более тревожны и неуверенны в себе, нежели их сверстники из благополучных семей, могут страдать хроническими депрессиями, относятся с недоверием к обществу и не видят никакой ценности в семье, поскольку не в состоянии наладить адекватные партнерские взаимоотношения.

Таким детям свойственна большая зависимость и внушаемость ввиду их психологической незрелости и нестабильности в представлениях, велик риск вступления в различные антисоциальные группировки и манифестации девиантного поведения. У детей из разобщенных семей присутствует также риск неадекватного и неограниченного доступа использования денежных сумм. Такого рода риск заключается в преждевременных полномочиях, подмене личностных взаимоотношений с эмоционально значимыми людьми - родителями финансовыми соглашениями.

---

⁶ Muntean A. *Violenta in familie. Aspecte psihosociale*. - Iasi: Polirom, 2003.

В дальнейшем такие искаженные отношения переносятся подростком на все его социальные контакты со сверстниками, со взрослыми. Таким образом, для подростка единой мерой оценивания становятся материальные ценности, он стремится из любой ситуации извлечь выгоду, принимая различные предложения без анализа последствий для него и общества в целом. Не будем забывать и о сложных психологических особенностях подросткового периода.

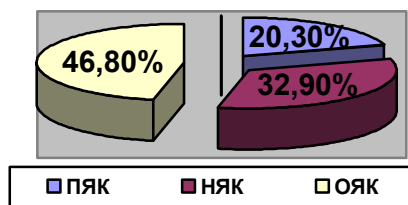
Иллюстрацией сензитивности данного возрастного периода, как и повышенной склонности к правонарушениям являются следующие статистические данные:

Таблица. Динамика индивидов, совершивших правонарушения: несовершеннолетние⁷ (1996-2000)

год	Количество правонарушителей
1996	2193
1997	2330
1998	2442
1999	2520
2000	3032

Рост преступности среди данной группы риска подростков мы можем объяснить с позиции Я-концепции. К.Роджерс, один из наиболее известных психологов XX века, основатель «теории-Я», рассматривает Я-концепцию как концепцию человека о том, каков он⁸.

В формировании Я-концепции ребенка семья играет решающее значение, так как данная концепция складывается в процессе взаимодействия ребенка со значимыми людьми, какими и являются для него родители. Как следствие, большинство детей из семей, в которых родители работают вдали от них, в силу тех или иных личностных особенностей, начинают демонстрировать аффективные, когнитивные и поведенческие нарушения.

Выше приведены результаты исследования «Я-концепции» подростков из разобщенных семей, проведенное В.Гонца⁹.

Рассмотрим полученные данные более детально. 46,80% подростков обладают положительной «Я-концепцией» (ПЯК), 32,90% из исследуемых характеризуют свою «Я-концепцию» как неполную (НЯК) и 20,30% подростков видят свою «Я-концепцию» в отрицательном аспекте (ОЯК). Результаты этого психологического исследования показывают нам сложность и конфликтность внутреннего психологического мира подросткового периода жизни и, в частности, сигнализируют о преобладании неблагоприятной «Я-концепции» у детей из дезинтегрированных семей.

Такое положение вещей соответствует особенностям жизни данных подростков, а именно – полное или частичное отсутствие родительской семьи при ведущей роли последней в формировании концепции о своей собственной личности. Можно сказать, что здесь происходит базовая травматизация личности подростка, которая является фундаментом для формирования последующих негативных явлений и манифестаций поведения.

В этом разделе нашей статьи мы постараемся поближе познакомиться с наиболее распространенными видами воздействия и манипуляции, которые также используются различными террористическими организациями для привлечения в свои ряды детей и подростков.

Рассмотрение воздействия на психику и манипуляции сознанием мы можем начать со следующих слов Н.С.Леонова: «Информация как никогда, стала инструментом власти. Когда была обнаружена восприимчивость человеческой психики к внушению, информация в форме пропаганды и агитации стала главным рычагом управления людьми. Она постепенно заменила собой грубую силу, насилие, которое долгое время считались единственным и не переменным орудием управления»¹⁰.

При этом особой популярностью пользуются не только эмоциональные сообщения, но и сообщения развлекательного характера. В них, как правило, идеологическая составляющая выражена только на втором плане. Соответственно, уровень воздействия подобного сообщения возрастает, поскольку оно становится «неотвечаемым». Мы легко реагируем на прямые методы воздействия, с косвенными это сделать труднее.

⁷ Republica Moldova in cifre. Culegere succintă de informații statistice 2000, - Chișinău: Statistica, 2001.

⁸ Хьелл Л., Зиглер Д. Теория личности. - Санкт-Петербург: Пупер, 2001, с.571.

⁹ Dezvoltarea psihosocială a copiilor în familiile dezintegrate din Republica Moldova: cercetări și concluzii. – Chișinău: Pro Didactica, 2004.

¹⁰ Леонов Н.С. Информационно-аналитическая работа в зарубежной разведке. - Москва: Наука, 1996, с.6.

В идеале методы воздействия должны стремиться к тому, чтобы резко снизить рациональность решения объекта. Это делается либо путем подключения к эмоциональной сфере, либо стремлением вывести человека на автоматизм его реакций, когда рациональная сфера уже отключена, но уже по другой причине.

При анализе работ по манипуляции человеческим сознанием выясняется, что характерным для всех тоталитарных сект в процессе «промывания мозгов» является необходимость «выключение» других источников влияния на объект, таких как семья или друзья. В случае с подростками из неблагополучных семей, у которых отношения с родительской семьей и налаживание адекватных контактов со сверстниками оставляют желать лучшего, манипуляторам предоставляется благоприятная почва для деятельности. Им необходимо приложить минимум усилий для псевдокомпенсации дефицитарных сфер отношений данных подростков. Террористические организации работают подобным образом, создавая для жаждущих любви и признания подростков имитацию семьи, группы друзей, одновременно усиливая у последних негативный образ реальной семьи и прежних друзей.

Каким же образом производятся такие трансформации в психике подростков? Дж.Браун выделяет следующие этапы техники «промывание мозгов»:

Снятие идентичности	Подталкивание к признанию
Установление вины	Канализация вины
Самоподавление	Логическое развенчание
Тотальный конфликт	Прогресс и гармония
Мягкость и возможность	Окончательное признание и закрепление

Основой такого воздействия признается проникновение психологических сил окружающей среды во внутренние эмоции индивида. Как в любой тоталитарной секте, человек постепенно лишается своего «я». Происходит смена идентичности, которая начинается с того, что к индивиду обращаются не по имени, а по номеру либо прозвищу. Человек превращается в ребенка с его сильной зависимостью от окружения. Возвращение к статусу ребенка облегчает введение идеологических ценностей.

Если мы вспомним, что большинству детей из разобщенных семей свойственна нарушенная «Я-концепция» что, в свою очередь, способствует возникновению таких негативных психологических особенностей, как неуверенность в себе, тревожность, агрессия и аутоагрессия, подверженность чужому мнению, то отпадает вопрос о степени эффективности такого воздействия на подростков.

Результаты исследования психологических особенностей детей из дезинтегрированных семей в специальной литературе позволяют нам поставить вопрос о степени риска для таких детей подпадания под влияние различных экстремистских и криминальных организаций. Проведенный нами анализ демонстрирует конкордантность условий развития и личностного портрета таких подростков, с одной стороны, и критериев, предъявляемых антисоциальными группами, с другой стороны. Становится очевидным повышенный риск вступления таких подростков в различные террористические организации, исходя из их личностных predispositions.

Данное исследование своей итоговой целью ставит постановку вопроса о положении детей в современном времени террора и агрессии. Возникает необходимость выработки ряда рекомендаций по защите и профилактике детей от манипулятивного воздействия. И если относительно мер по защите от терроризма и экстремизма разрабатывается и принимается целый ряд документов и законов, то с протекцией наиболее незащищенных слоев общества, и в частности детей из неблагополучных семей, дела обстоят намного хуже.

Ниже предлагаются некоторые рекомендации для улучшения положения детей из разобщенных семей, которые позволят предотвратить попадание их в различные антисоциальные организации¹¹.

- Разработка государственной политики по предотвращению массовой миграции населения;
- Создание общественного мнения по проблемам соблюдения прав ребенка и семьи с помощью средств массовой информации;
- Проведение стратегии поддержки семьи;
- Создание при районных отделах образования, молодежи и спорта баз данных о детях, один или оба родителя которых уехали за границу;
- Создание особых служб поддержки детей;
- Создание реабилитационных центров для детей и родителей;

Помимо данных рекомендаций относительно социальной поддержки детей из кризисных семей, необходимы также:

- Развитие у детей способности критически относиться к различной информации и предложениям, противостоять чужому влиянию;
- Создание на уровне государства мер по профилактике манипуляции сознанием посредством СМИ;

Если мы вспомним древнее изречение «дети – это наше будущее», то вопрос защиты подрастающего поколения становится весьма актуальным для всего человечества. Общество должно быть более чувствительным к проблемам детства и рассматривать перспективы развития детей в контексте современных социально-политических событий в мире, ибо истинно изречение: «что посеешь, то и пожнешь».

¹¹ Рекомендации конференции «Психосоциальное развитие детей в кризисной ситуации в Республике Молдова», 30 сентября 2004.

Библиография:

- Dezvoltarea psihosocială a copiilor in familiile dezintegrate din Republica Moldova: cercetări si concluzii, - Chişinău: Pro Didactica, 2004.
- Muntean A. Violenta in familie. – Iasi: Polirom, 2003.
- Republica Moldova în cifre. Culegere succintă de informații statistice 2000. -Chişinău: Statistica, 2001.
- www.psychology.nm.ru
- Леонов Н.С. Информационно-аналитическая работа в загранучереждениях. - Москва: Наука, 1996.
- Почепцов Г. Коммуникативные технологии двадцатого века. - Москва: Рефл-вал, 2001.
- Postolachi V., Poalelungi O., Moşneaga V., Gonţa V. Republica Moldova – problemele migraţiei. / Coord. P.Chiriac. – Chişinău, Institutul muncii al sindicatelor din Republica Moldova, 2007.
- Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. - Санкт-Петербург: Питер, 2001.

Поступила в редакцию
12 ноября 2007 года

ROLUL INSTITUȚIONALIZĂRII PARTIDELOR ÎN CONSOLIDAREA DEMOCRAȚIEI¹²

Victor MORARU
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării
Catedra de Jurnalism
doctor habilitat în științe politice,
profesor

Viorel ENEA
Republica Moldova, Chișinău
Academia de Științe a Republicii Moldova
Institutul de Filozofie,
Sociologie și Științe Politice,
Doctorand

Political parties and multi-party systems are constituent elements of contemporary representative democracy. Moreover, the political parties play a pivotal role by mobilizing citizens to participate in the political process and are the linkage-making institutions between political leadership and voters, political elite and civil society, the rulers and the ruled in all representative democracies. Contemporary transitions from authoritarian rule to democracy in many ways represent institutionalization and consolidation of parties. However, the post-communist polities are characterized as taking an anti-party stance, political parties as lacking responsiveness and accountability, party systems as being unconsolidated.

The article tries to analyze the problem of the institutionalization of the political parties in new democracies. The authors examine the criteria to determine levels of parties institutionalization and indicate the impact of the degree of parties institutionalization on democratic consolidation. Their attention is paid on some of such important aspects of process of institutionalization. The tendencies that have been manifested in the contemporary party systems and their way of evolution that are shaping up, can stand for a starting point in the process of evaluation regarding the place and the role of the political parties in the contemporary society. Along each listed indicator there are negative and positive examples. The party making phenomena as the expression of the political and democratic pluralism is studying with changing the accent from the everyday reality to the perspectives.

Una din trăsăturile cele mai relevante ale procesului de democratizare a societății rezidă în reafirmarea politicii în viața cotidiană, în redescoperirea ei de către cetățeanul de rând. Odată cu revirimentul societății moldovenești pe calea transformărilor democratice, lansate la sfârșitul secolului trecut, termenul "politică" a devenit, pentru prima dată în memoria și conștiința cîtorva generații, o realitate palpabilă, omniprezentă și de-a dreptul antrenantă, plasată în coordonatele unei receptări potențial plene și susceptibilă de asigurarea pentru om a condițiilor de socializare supremă care-i imprimă cu adevărat calitatea de cetățean, cu asumarea obligațiilor și acordarea drepturilor inerente. Dispariția barajelor pentru intrare în competitivitate politică a deschis calea noilor subiecți politici (partide, mișcări, grupuri, politicieni) care, refuzînd vechiul și în dorința de afirmare a noului, s-au încadrat în procesul de edificare a noii politici. În Republica Moldova, ca de altfel și în alte țări postcomuniste, politica (înțeleasă, conform unei definiții, ca "totalitate a activităților conflictuale și de cooperare în cadrul societății și între societăți, prin intermediul cărora umanitatea ajunge să organizeze utilizarea, producerea și distribuirea resurselor umane, naturale și de alt ordin în procesul producerii și reproducerii vieții sale biologice și sociale; aceste activități nu apar niciodată izolate de alte aspecte ale vieții sociale, private ori publice, ele influențează plenar și reflectă alocarea puterii și modelele decizionale, structura organizării sociale și sistemele culturale și ideologice ale societății sau ale grupurilor din cadrul ei"¹³) a început într-adevăr să constituie un platou de întâlnire și de confruntare a diverselor interese, de manifestare a liderilor și a partidelor contrapuse, acționînd într-un sistem complex și multiarticulat.

Complexitatea reală a unei deveniri democratice, marcată de contradicții și generatoare de multiple întrebări, determină imperativul efectuării unor analize pertinente a fenomenului politic actual. În condițiile în care sporește simțitor necesitatea cunoașterii exacte și plauzibile a proceselor politice și a forțelor implicate în ele, a pătrunderii mecanismelor politice și a procedurilor menite să le optimizeze, științei politice îi revine (prin efortul conjugat cu cel al altor sectoare disciplinare ale științelor sociale) sarcina evidențierii tendințelor ce se manifestă în dinamica politică, a dezvoltării esenței transformărilor înregistrate, a elucidării problemelor emergente. Politologii nord-americani J.Manheim și R.Rich, indicînd punctele de reper ale metodologiei cercetării politologice, au avertizat asupra necesității de a dezvolta "capacitatea considerării opiniei publice, a intereselor diverselor grupuri și forțe sociale, pentru a contribui la elaborarea

¹² Recenzent – doctor în științe politice, conferențiar Mihai LESCU

¹³ Leftwich A. *Politics: People, Resource and Power.* // Leftwich A. (ed.). *What is Politics? The Activity and Its Study.* – Oxford: Blackwell, 1984, pp.64-65.

unei politici echilibrate și multilaterale. Trebuie – au accentuat autorii studiului, - să pătrundem legitățile apariției și extinderii mișcărilor de masă, să cunoaștem mecanismele interacțiunii lor cu instituțiile puterii. Trebuie să acordăm o atenție deosebită studierii elitelor politice și grupurilor specifice care influențează în cea mai mare măsură asupra adoptării deciziilor¹⁴. Tocmai în acest context apare justificată atenția, acordată de cercetătorii autohtoni analizei și diagnosticării tendințelor ce caracterizează procesul politic, în special problemei devenirii și afirmării partidelor politice.

Un atare interes își găsește o justificare firească: partidele politice reprezintă un atribut inerent al societății bazate pe principiile democratice. După cum indica, cu peste șaptezeci de ani în urmă, filozoful și politologul P.Negulescu, „Nașterea partidelor politice a răspuns unei necesități imperioase a regimului reprezentativ. Odată apărute, ele au devenit organe esențiale ale vieții...”¹⁵. Prin însăși natura sa, democrația reprezentativă nu poate funcționa fără de partide politice, întrucât tocmai ele „își asumă rolul de mediator în cadrul relațiilor societății cu puterea, de interpreți ai discursului public, constituind, prin intervenția în sfera politică, un mijloc de construire a consensului”¹⁶. Astfel, aprecierea pozitivă a partidelor provine din faptul atribuirii acestora unui rol de verigă de legătură dintre societatea civilă și stat, ceea ce și l-a și determinat pe renumitul politolog francez M.Duverger să interpreteze partidele drept un atribut al democrației¹⁷.

Interpretările ulterioare au fortificat această convingere, devenită, practic, unanim recunoscută. După cum menționa cu destul categorism A.Renney „democrația contemporană poate fi înțeleasă doar într-o exprimare partidică”¹⁸, iar un alt autor, E.E.Schattschneider, afirma, de pe aceleași poziții, că „democrația modernă este de neconceput în alți termeni decât cei partidici”¹⁹.

Firește, interpretarea rolului partidelor nu a fost și nici nu este univocă. E cunoscută în acest sens afirmația lui A. de Tocqueville, prin care partidele erau calificate drept „un rău, propriu guvernării democratice”²⁰. De remarcat, oricum, că existența partidelor a fost și în cazul dat privită drept un element inerent al orînduirii democratice, resursele funcționării și avansării democrației rezidînd tocmai în contextul formării și afirmării partidelor politice. În condițiile contemporane, partidele se manifestă plener în calitate de instituite de mediere politică, articulînd demersul politic și interesele grupurilor sociale, iar funcționarea lor pleneră reprezintă o premisă necesară a stabilității sistemului social.

Este relevant faptul că politologii contemporani accentuează drept condiții indispensabile ale stabilității politice două elemente definitorii: extinderea participării politice și instituționalizarea partidelor²¹. O atît de ponderabilă semnificație, atribuită fenomenului instituționalizării partidelor, poate fi explicată prin cel puțin cîteva motive: în primul rînd, configurarea (sau reconfigurarea) unui sistem partidic reprezintă un element central, foarte vizibil și rezonant al procesului de tranziție democratică în plină desfășurare în țările ex-socialiste. În al doilea rînd, valabilitatea tezei enunțate este confirmată de experiența democratică a țărilor lumii. În cel de-al treilea rînd, evoluția și caracterul partidelor, capacitatea lor organizațională constituie un barometru indispensabil al tendințelor înregistrate în societate, contribuie la înțelegerea și evaluarea gradului de progres al procesului de democratizare. În calitatea lor de protagoniști ai dezvoltării democratice, partidele politice se manifestă drept vehicule ale perspectivelor pe care și le trasează societatea căreia-i aparțin.

Regulile jocului democratic impun partidele - actorii principali ai arenei politice - să se conformeze logicii competitivității, adică acceptării normelor și procedurilor democratice și a principiului pluralismului politic în cadrul atît al aspirației de a-și cîștiga dreptul la reprezentarea unor interese sociale specifice și la asentimentul segmentelor relevante ale societății civile, cît și al tentativei de a se plasa, în definitiv, în postura de factor dinamic al evoluției țării. Nu întîmplător, conceptul instituționalizării partidelor apare examinat în literatura politologică în contextul noțiunilor de „schimbare”, „modernizare” și, lucru cel mai important, în legătură directă cu noțiunea de „dezvoltare politică”²².

Conceptul instituționalizării, utilizat la timpul său de S.Huntington²³, a fost aplicat pe larg fenomenului organizațiilor partidice. În mod tradițional, prin instituționalizarea partidelor politice este înțeles procesul, prin intermediul căruia partidele se consolidează și se perpetuează în timp. De menționat, că instituționalizarea partidelor poate fi abordată nu doar ca un proces, fiind, concomitent, și o stare (calitate). În acest sens, instituționalizarea poate fi definită drept gradul de prezență (materializare, reprezentare) a partidului în conștiința socială. În viziunea, deja consacrată, a cercetătorului italian A.Panebianco, instituționalizarea este modul prin care o organizație obține consistență și încorporează valorile și obiectivele fondatorilor: instituționalizarea poate fi considerată produsă atunci cînd „pentru mai mulți, „binele” organizației tinde să coincidă cu scopurile acesteia”, și organizația devine ea însăși „un scop” pentru o mare parte dintre aderenți, acumulînd în acest fel valori”²⁴. Faptul că partidul „acumulează valori și stabilitate”²⁵, adică se instituționalizează, comportă realizarea capacității de a supraviețui fondatorilor, de a se manifesta drept o forță semnificativă, persistînd

¹⁴ Мангейм Дж.Б., Рич Р.К. Политология. Методы исследования. – Москва: Весь мир, 1999, с.4.

¹⁵ Negulescu P. Partidele politice. Ed. II-a. – București: Garamond, 1994, p.53.

¹⁶ Iaccarino L. Società civile: gruppi politici e produzione culturale. // http://lucioiaccarino.blog.espresso.repubblica.it/napoli/societa_civile_gruppi_poli.html.

¹⁷ Cfr.: Duverger M. Les partis politiques. – Paris: Arman Colin, 1967, p.468.

¹⁸ Renney A. Governing of Men. - Manchester: Manchester University Press, 1989, p.312.

¹⁹ Cit. după: Volcansek M.L. I partiti politici nell'era del dopo guerra fredda. // Mongardini C., Ammassari G.P. (coord.). Crisi e trasformazione della rappresentanza nell'Europa moderna. – Roma: La Goliardica, 1994, p.107.

²⁰ Cit. după: Каспэ С.И. Центр и вертикаль: политическая природа путинского президентства. // Полития (Москва), 2001-2002, №4, с.14.

²¹ Cfr.: Grilli di Cortona P. Il cambiamento politico in Italia. – Roma: Carocci, 2007, p.23.

²² Cfr.: Fisichella D. Știința politică. Probleme, concepte, teorii. – Iași: Polirom, 2007, pp.108-110.

²³ Cfr.: Huntington S.P. Ordinea politică a societăților în schimbare. - Iași: Polirom, 1999.

²⁴ Cfr.: Panebianco A. Modelli di partito. Organizzazione e potere nei partiti politici. – Bologna: Mulino, 1982, p.110.

²⁵ Huntington S.P. Ordinea politică a societăților în schimbare. - Iași: Polirom, 1999, p.20.

chiar și în cazul schimbării liderilor săi. S.Huntington a evidențiat patru elemente determinante ale nivelului de instituționalizare a sistemelor (implicit – partidelor) politice: adaptabilitatea, complexitatea (profundimea organizațională) autonomia și coerența (coeziunea) organizațiilor și procedurilor sale. Durata temporală a unei organizații, conform aceluiași autor, este criteriul principal pentru a estima nivelul de flexibilitate / rigiditate al acesteia, deci a nivelului atins de instituționalizare. În această ordine de idei, cu cât este mai flexibilă o organizație, în cazul de față – un partid, cu atât este mai instituționalizat în raport cu unul cu caracter rigid; un partid care se menține mai mult timp este mai flexibil, prin urmare, mai instituționalizat. Firește, avansarea instituționalizării unui partid depinde de factori multipli, cum ar fi gradul de identificare a aderenților și a liderilor cu partidul respectiv, de loialitate față de partid, manifestată de activistii săi, caracterul idealurilor promovate și al obiectivelor fundamentale și colaterale trasate, stabilirea unor raporturi consistente cu organizații social-economice, gen sindicate, ș. a.

Dinamica instituționalizării unui partid oferă posibilitatea relevării a două procese esențiale: dezvoltarea intereselor, orientate spre menținerea și extinderea partidului; amplificarea loialităților organizaționale difuze. Calea spre instituționalizare este marcată, în viziunea politologului L.Morlino, de constituirea de către partid a unei structuri extra-parlamentare, de exercitarea controlului prin intermediul prezenței în parlament, precum și de instituirea unei anumite forme de finanțare publică²⁶. Este evident că procesul instituționalizării partidelor se produce într-un determinat context. Pentru S.Mainwaring, de exemplu, sînt importante următoarele dimensiuni ale instituționalizării: existența în cadrul sistemului partidic a modelelor caracterizate printr-o anumită regularitate și continuitate; înrădăcinarea puternică în țesutul social; acceptarea legitimității partidelor de către cetățeni și alți actori sociali; ramificarea organizării partidului (un partid care funcționează în baza unei structuri capilare este mai instituționalizat decît un partid, bazat pe personalitatea liderului)²⁷.

De altfel, tocmai prezența în cadrul partidului a liderului charismatic este considerată de mai mulți cercetători un factor defavorabil instituționalizării, întrucît ideea principală a conceptului instituționalizării este ideea partidului ca structură politică independentă și capabilă să reziste în timp, indiferent de incidența elementelor conjuncturale. Există și alți factori ce pot împiedica procesul fortificării, datorăți, în special, modelului originar care condiționează apariția și evoluția partidului, de exemplu, prevalența în cadrul dihotomiei penetrare / difuzare a impulsului organizațional, generat din periferii, de organizațiile locale, și nu din centru; proveniența legitimării – în baza propriilor resurse ori în baza unei sponsorizări externe (datorată grupurilor care au precedat constituirea partidului)²⁸. În context, de menționat opinia susținută pe larg în literatura de specialitate că sporirea șanselor unei instituționalizări reușite pentru un partid nou-format depinde, în special, de apariția concomitent cu organizarea primelor alegeri libere, sistemul electoral proporțional, suportul avut într-un grup social organizat, succesul electoral inițial²⁹.

Ansamblul unor astfel de caracteristici determină particularitățile instituționalizării partidului – în funcție de ponderea factorilor numiți, ea poate fi puternică ori slabă. În fond, estimarea gradului de instituționalizare se efectuează în baza cîtorva indicatori: durata existenței partidului, stabilitatea (ținînd cont de eventualele scindări sau fuziuni), volatilitatea electoratului, permanența prezenței în organismul legislativ. În cadrul unei abordări mai complexe, pot fi luați în considerare și gradul de autonomie a partidului în raport cu mediul care l-a generat, gradul de interdependență a părților componente (nivelul autonomiei acceptat pentru subdiviziunile periferice). În definitiv, performanța instituționalizării unui partid poate fi constatată, după cum susțin cercetătorii R.Rose și T.T.Mackie, doar în cazul în care se atestă „participarea partidului la mai mult de trei alegeri politice”³⁰. În accepția, destul de rezonabilă, a acestor autori, dacă unui partid nu-i reușește să obțină un astfel de rezultat, el nu poate fi considerat drept consolidat, este efemer. Efectuînd analiza evoluției a 369 de partide din 19 țări, în perioada de la primele alegeri libere organizate pînă în anul 1983, cu atenția focalizată asupra partidelor care s-au manifestat în cadrul a minimum unui scrutin, cu scorul electoral de cel puțin 1% din votul electoratului, autorii sus-menționați au formulat concluzia că dreptul la instituționalizare s-a confirmat doar pentru ceva mai mult de jumătate din partidele examinate. Putem deduce, din această experiență, că ar fi prematur ca după doar cîteva cicluri electorale, desfășurate în condiții democratice, să se pretindă apariția unui sistem partidic consolidat.

Cu alte cuvinte, procesul de instituționalizare reprezintă un examen permanent, extrem de serios pentru partidele politice, mai ales în cadrul unei societăți de tranziție, în care constituirea sistemului partidic parcurge un itinerar sinuos. Nu întîmplător, majoritatea cercetătorilor, preocupați de analiza spațiului politic, manifestă destulă precauție în atribuirea partidelor politice, apărute în țările postcomuniste, a calificativului ”instituționalizat”. Realitățile politice determină, mai degrabă, frecvența constatărilor fragilității sistemelor partidice și a persistenței ecuațiilor cu mai multe necunoscute în cadrul noilor construcții politice.

Aplicarea unor sau altor criterii, utilizate în stabilirea gradului de instituționalizare a unui partid, poate oferi tablouri diverse, neunivoce. Astfel, conform unui criteriu, partidul poate fi considerat instituționalizat, însă examinarea din perspectiva altor criterii s-ar putea să-i dezvăluie insuficiența instituțională. Tocmai de aceea, politologii ucraineni sînt

²⁶ Morlino L. *Democrazie e democratizzazione*. – Bologna: Il Mulino, 2003, p.169.

²⁷ Cfr.: Mainwaring S. *Party System in the Third Wave*. // www.muse.jhu.edu/journals/journal_of_democracy/v009/9.3mainwaring.html.

²⁸ Cfr.: Panebianco A. *Modelli di partito. Organizzazione e potere nei partiti politici*. – Bologna: Mulino, 1982.

²⁹ Cfr.: Забаев И. *Политическая партия. Поле для существования. Понятие. История изучения. Возможность построения в России*. // http://www.rifaf.ru/images/data/rifaf/library/doc/8831/Zabaev_Politicheskie_partii.doc.

³⁰ Cit. după: Фесенко В.В. *Воздействие избирательной системы на роль политических партий в развитии демократии в Украине*. // http://democracy.kiev.ua/publications/collections/conference_2000/section_5/Fesenko.pdf.

înclinați a considera drept instituționalizate (din punctul de vedere a longevității) doar două partide, iar considerarea performanțelor electorale, de exemplu, le permite a majora lista pînă la cinci partide³¹.

Îngrijorările marchează interpretările procesului de instituționalizare a partidelor în Federația Rusă. Nici unul din actualele partide politice ale Rusiei, susțineau cercetătorii acum cîțiva ani, dar și mai recent, nu este instituționalizat, în sensul strict al cuvîntului, iar nivelul de instituționalizare, atins de fiecare dintre ele, este foarte diferit³². Este evident, notează cercetătorul moscovit V. Bianchi, că exponenții acelor idei care au intrat în confruntare de la începutul anilor nouăzeci așa și n-au creat structuri partidice reale. Partidele sînt concepute tot mai mult ca „PR-proiecte”, „mașini de vot”³³. Se constată că tendințele din construcția de partid din ultimul timp denotă cu precădere nu atît un proces de articulare a forțelor în apărarea anumitor interese ori, cel puțin, pentru exprimarea unor valori ideologice, cît, mai ales, un proces de creare a unor formațiuni „de ordin virtual”. Unicele partide care și-au păstrat reprezentarea în parlament, începînd cu anul 1993, sînt Partidul comunist din Federația Rusă și Partidul liberal-democrat din Rusia, dar și acestora le sînt proprii destule vulnerabilități sub aspectul instituționalizării.

Cele mai efemere formațiuni politice se dovedesc a fi, astfel, în condițiile exploatații colosale a factorului resurselor administrative în realizarea practicilor democrației competitive, așa-numitele „partide ale puterii”, care se substituiau în mod succesiv, fără a participa mai mult decît o dată la alegerile politice generale („Vîbor Rossii”, „Naș dom – Rossia”, „Edinstvo” și „Otecestvo”, „Edinaya Rossia”). Rămîne de văzut, dacă partidului „Edinaya Rossia”, creditată în prezent cu șansele indiscutabile de izbîndă în alegerile anunțate, îi va reuși – într-un anumit interval de timp – să se fortifice sub aspect instituțional și să să-și transforme statutul de „partid al puterii” în cel de respectabilul „partid de guvernare”. Și în acest caz însă, ca și în multe altele, extrem de evidente, este prezent factorul personalizării excesive, recunoscut în experiența politică drept un impediment al procesului instituționalizării. Din cauza fragilității instituționale a partidelor, puterea politică devine extrem de personalizată, electoratul manifestîndu-și opțiunea politică în baza atașamentului față de personalitatea liderului și nu a programului promovat de organizația politică, partidele fiind receptate doar ca „sateliți ai liderilor”. fapt ce generează reale pericole pentru avansarea democrației: vulnerabilizarea participării și îndepărtarea cetățenilor de la procesul politic, proliferarea demersului populist³⁴.

Destul scepticism și exprimare a incertitudinilor privind stabilitatea partidelor politice manifestă și analiștii politici români³⁵. De fapt, instituționalizarea partidelor se dovedește a fi destul de dificilă în, practic, toate țările postcomuniste. Astfel, în Polonia, în perioada ce a urmat „revoluției de catifea” din 1989, nici o majoritate parlamentară, în urma alegerilor succesive nu și-a menținut supremația. Cele mai reprezentative, pentru moment, partide – „Platforma civică” și „Lege și Dreptate” – s-au constituit abia în anul 2001. Altfel spus, procesul de instituționalizare a partidelor se află și aici în etapa incipientă. În anul 1989, „Solidaritatea” a avut la alegeri un succes răsunător, însă, după cum au arătat și alegerile parlamentare din 1991, marcate printr-o dispersare politică extremă (în cadrul alegerilor din 1991, parlamentul polonez a fost „cucerit” de circa treizeci de partide și grupuri), ambele situații mărturiseau mai degrabă despre dispoziția generală radicalizată a electoratului, decît despre o cît de mică instituționalizare politică.

Nici experiența politică a Republicii Moldova nu oferă date care ar atesta o corespundere convenită a partidelor politice criteriilor instituționalizării împlinite. În viziunea lui I. Bucătaru, autorul unui studiu în problema dată, cele mai instituționalizate formațiuni politice aici sînt Partidul Comuniștilor din Republica Moldova, Partidul Popular Creștin-Democrat, Partidul Democrat și Partidul Social-Democrat³⁶. Firește, în cazul fiecăruia dintre aceste partide (și cu atît mai mult, în cazul celorlalte partide de pe eșichierul politic moldovenesc) pot fi constatate aspecte de neadecvare la realitate, fapt care diminuează simțitor efortul depus în vederea afirmării plenare pe scena politică.

De remarcat că fructificarea acestui efort – o misiune majoră și imperioasă pentru elitele politice – trebuie să se producă în condițiile și în pofida unei scăderi relevante a încrederii populației în partidele politice, confirmate de sondajele de opinie, a apatiei politice, a confruntării cu fenomenul amplificării și contrapunei partidelor a unor mișcări sociale și grupuri de interese instituționalizate sub aspect politic, manifestării în practica electorală a “defectului de coaliție”, impactului malefic al „politicii de culoare” și al „relațiilor clientelare”, toate acestea reducînd substanțial din potențialul democratizator al instituționalizării partidelor politice – aspectul, poate, cel mai esențial al actualului proces politic.

Bibliografie

- Bucătaru I. Instituționalizarea partidelor politice din Republica Moldova. Autoreferatul tezei de doctor în științe politice. - Chișinău: USM, 2005.
- Duverger M. Les partis politiques. – Paris: Arman Colin, 1967.
- Fischella D. Știința politică. Probleme, concepte, teorii. – Iași: Polirom, 2007.
- Grilli di Cortona P. Il cambiamento politico in Italia. – Roma: Carocci, 2007.

³¹ *ibidem*.

³² Голосов Г.В. Элиты, общероссийские партии, местные избирательные системы. // *Общественные науки и современность*, 2000, N3, с.60.

³³ Бианки В. Практика и психология регионального партстроительства. // <http://bianki.ru/book1/book02.html>.

³⁴ Cfr.: Moraru V. Mass media vs politica. – Chișinău: USM, 2001, pp.173-180.

³⁵ Cfr.: Gheorghe C. De ce mor partidele? // http://www.prezentonline.ro/article_detail.php?idarticle=4143; Radu A. Ce fel de sistem partidist? // *Sfera politicii*, 2005, nr.116-117, pp.4-7; Nazare V. Opinii privind comportamentul organizațional și legile evoluției partidelor politice. // <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/120-121-122/art11-nazare.html>.

³⁶ Bucătaru I. Instituționalizarea partidelor politice din Republica Moldova. Autoreferatul tezei de doctor în științe politice. - Chișinău: USM, 2005, p.13.

- Huntington S.P. Ordinea politică a societăților în schimbare. - Iași: Polirom, 1999.
- Mainwaring S. Party System in the Third Wave. // muse.jhu.edu/journals/journal_of_democracy/v009/9.3mainwaring.html.
- Moraru V. Mass media vs politica. – Chișinău: USM, 2001.
- Morlino L. Democrazie e democratizzazione. – Bologna: Il Mulino, 2003.
- Nazare V. Opinii privind comportamentul organizațional și legile evoluției partidelor politice. // <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/120-121-122/art11-nazare.html>.
- Negulescu P. Partidele politice. Ed. II-a. – București: Garamond, 1994.
- Panbianco A. Modelli di partito. Organizzazione e potere nei partiti politici. – Bologna: Mulino, 1982.
- Radu A. Ce fel de sistem partidist? // Sfera politicii, 2005, N116-117, pp.4-7.
- Voicu G. Pluripartidismul. O teorie a democrației. – București: Editura All, 1998.
- Бианки В. Практика и психология регионального партстроительства. // <http://bianki.ru/book1/book02.html>.
- Голосов Г.В. Элиты, общероссийские партии, местные избирательные системы. // Общественные науки и современность, 2000, N3, с.51-74.
- Каспэ С. И. Центр и вертикаль: политическая природа путинского президентства. // Полития, 2001, №4, с.5-24.
- Мангейм Дж.Б., Рич Р.К. Политология. Методы исследования. – Москва: Весь мир, 1999.
- Фесенко В.В. Воздействие избирательной системы на роль политических партий в развитии демократии в Украине. // http://democracy.kiev.ua/publications/collections/conference_2000/section_5/Fesenko.pdf.

Prezentat la redacție
la 20 septembrie 2007

ALEGERILE PRIMARULUI GENERAL AL MUNICIPIULUI CHIȘINĂU (2007): STRATEGIILE ȘI TEHNOLOGIILE ELECTORALE³⁷

Valeriu MOȘNEAGA
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative,
Catedra Științe Politice și Educație Civică
Șef-catedră, profesor,
Doctor habilitat în științe politice,
„Om Emerit”

Ruslan TANASĂ
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative,
Catedra Științe Politice și Educație Civică
Doctor în științe politice,
lector superior

Gheorghe RUSNAC
Republica Moldova, Chișinău,
Universitatea de Stat din Moldova
doctor habilitat în științe istorice,
profesor, rector
academician al Academiei de Științe a Moldovei

This article examines the electoral strategies and tactics utilised by the political actors at the local elections (the election of the mayor of the Chisinau) in 2007. The authors have examined the peculiarities, the normativ-judicial basis of these elections in 2007, have described the results of its, and the causes which influences these results. The main conclusions related that the elections in 2007 have some positive effects in the spirit of the law, have consolidated the processes and democratical aspirations of the Republic of Moldova population. The elections of the mayor of the Chisinau (2007) have some peculiarities influenced by the events from 2005 when the local elections of the mayor took 8 months, 4 tentatives. Due to the municipal electorat absenteeism, these tentatives failed. The tentative to elect the mayor in 2007 was succeseffully. This was the second peculiarity, the third: the general mayor represents the oposition party, the party which is not so important in the country and have no representation in parliament like the Communist Party, the Popular Christian Democratic Party, Democratical Party, etc. The fourth: the mayor represents the youth political generation without any political or administrative experience.

The authors tried to described the technologies and strategies of the electoral candidates, to create a general complete vision about the local elections in Chisinau, to relate about the large spectrum of the strategies and tehcnics used. The paper reflects the complexity and the controverse character of the electoral process.

1. PARTICULARITĂȚILE ALEGERILOR PRIMARULUI GENERAL AL MUNICIPIULUI CHIȘINĂU DIN 2007

Alegerile locale din Republica Moldova prin faptul că se desfășoară cu aproximativ doi ani înainte de cele parlamentare (care vor avea loc în iarna - primăvara 2009) reprezintă o repetiție generală pentru scrutinul parlamentar. Aceste alegeri permit partidelor politice de a testa piața politică, de a aproba mesajul și problematica, de a-și câștiga simpatizanzii cu care se va merge la alegerile din 2009.

Miza partidelor politice în alegerile locale din 2007 este dublă: 1) O pregătire și o încercare a forțelor pentru alegerile parlamentare. 2) În dependență de rezultatele alegerilor se vor constitui blocurile electorale din parlamentara 2009 și se vor negocia locurile în listele de candidați la funcția de deputat.

Problema pe care trebuie să o soluționeze partidele politice pentru a asigura o prestație bună la viitoarele alegeri parlamentare este menținerea în continuare a acestor lideri și activiști în rândurile sale. Această sarcină nu este una ușoară, reieșind din experiența Republicii Moldova. Activismul, doar electoral al partidelor politice, ineficiența guvernării, necunoașterea principiilor manageriale de către liderii de partid sunt factori care fac dificilă menținerea membrilor în rândurile partidului.

---

³⁷ Recenzent – doctor în științe politice, conferențiar Cezar MÎNĂSCURȚĂ

Mai mult ca acești factori, distructiv influențează coeziunea partidului lipsa unor principii teoretice, ideologice bine definite, iar pentru câteva partide politice contradicția apărută dintre principiile și valorile acestora și comportamentul lor politic. Partidul politic semnifică un devotament din partea membrilor săi. Devotamentul se poate manifesta față de o persoană, dar ea trebuie să fie harismatică. Mult mai ușor este manifestarea existența devotamentului față de anumite principii, valori etc. printr-un cuvânt ideologii.

În Republica Moldova una din principalele probleme ale partidelor este lipsa stimei față de om. Pentru majoritatea dintre aceste partide omul nu există, este doar alegătorul. Nu degeaba Republica Moldova în viitorul apropiat se va confrunta cu o acută criză demografică.

Alegerile locale 2007 se caracterizează prin anumite particularități în raport cu alegerile parlamentare. Ele, în primul rând, sunt alegeri în care concurează liderii locali. Acest fapt presupune negocieri intense între partide și liderii raionali și locali. Rolul principal este jucat de relațiile interumane, de atitudinile politice ale liderului regional sau local, de capacitatea de negociere a ambilor actori și de imaginea și reputația partidului.

În alegerile locale se constituie 3 instituții ale administrației publice locale – consiliul local, consiliul raional și primarul, în municipii – 2 instituții: consiliul municipal și primarul. În suburbii alegătorii aleg, plus la instituțiile municipale, și pe cele locale. Astfel alegătorii vor avea respectiv trei, două și patru buletine de vot. Aceasta semnifică existența unii relații dintre votul pentru primar și cel pentru consilii. Votul pentru partid nu este exclus în alegerile locale, după pondere el contează mult.

În alegerile locale, ca și în cele parlamentare, pot reuși doar partidele care dispun de organizații raionale și locale puternice. Existența unei echipe sau a câtorva oameni într-o localitate nu semnifică și poziții solide a partidului în aceasta, dar și vici-versa este valabilă. Alegătorii susțin partidele și candidații care îi reprezintă cel mai bine, indiferent de afirmațiile verbale referitor la susținerea unuia sau altui concurent electoral. Aprecierea la nivelul Republicii Moldova a numărului organizațiilor raionale și locale a fiecărui partid politic și calitatea acestora este imposibil de realizat.

Alegerile locale reprezintă o încercare pentru organizațiile teritoriale ale partidelor. În comparație cu alegerile parlamentare, ele trebuie să rezolve o serie de probleme în mod independent, fără a miza pe suportul centrului.

Alegerile Primarului General al municipiului Chișinău se deosebesc de alegerile din alte localități prin câteva particularități. Una din principalele constă în miza acestora. Funcția de Primar General al municipiului Chișinău este una politică și este o poziție excelentă de pornire pentru politicieni. Pornind de la aceasta Indiferent de prestația în alte localități a Moldovei, partidele vor depune tot efortul pentru a fi prezente în capitală. Aceasta este semnificativ mai ales pentru partidele mici, nerelavante, pentru cele recent formate și care au nevoie de o ocazie ca să se facă auzite. Printre acestea se numără Partidul Social Liberal (PSL), Partidul Național Liberal (PNL), Partidul Liberal (PL), Partidul „Acțiunea Europeană”, Partidul Popular Republican (PPR), Mișcarea social-politică Republicană „Ravnopravie”, Partidul Socialist din Moldova, Partidul Socialiștilor din Republica Moldova etc. partide care, fie din incapacitate, fie din lipsa de timp, nu dispun de structuri de partid serioase în teritoriu. Respectiv ei își vor concentra atenția asupra municipiului Chișinău sau / și asupra raioanelor și localităților, de altfel puține la număr, în care dispun de organizații locale și teritoriale. În mare parte ei, în aceste localități, vor dispune de candidați la funcția de primar. Aceste alegeri vor fi, pentru unele dintre ele, în special pentru cele de dreapta, o ocazie pentru a se lansa la nivelul întregii țări. Multe dintre ele, la sigur, nu vor dispune de resursele, inclusiv și intelectuale, respective, și nu vor reuși să se facă cunoscute și să-și îmbunătățească imaginea.

Așadar, în alegerile locale din 2007 principalii concurenți electorali au fost PCRM, AMN, PPCD, PD, PDS care vor lupta pentru un scor bun. PNL, PSL, PPR și alte câteva urmau ca la aceste alegeri să demonstreze vivacitatea sa.

O altă caracteristică a alegerilor din Chișinău se reduce la inexistența unui candidat care ar fi în stare să câștige detașat și din primul tur alegerile. Această situație s-a creat relativ cu puțin timp înainte de alegeri prin înlăturarea primarului interimar V.Ursu din Primărie.

Comportamentul PCRM înainte de alegerile locale este, cel puțin, straniu. V.Ursu, ex-primarul interimar al municipiului era bine cunoscut și dispunea de o imagine pozitivă. Prin prestația sa a reușit să devină simpatic unei mari părți din chișinăueni. Numirea lui în funcția de Ministru al transporturilor și gospodăriei drumurilor îl scoate din potențialii candidați la funcția de primar general. Succesorul primarului interimar, Veaceslav Iordan nu dispune de un potențial pentru a deveni candidat, cel puțin, la același nivel ca și V.Ursu. Se prognoza că înaintarea lui ca candidat va duce la repetarea situației din 2003 sau la o situație și mai gravă.

În acest context, în alegerile din capitala Moldovei rolul principal l-a jucat profesionismul realizării campaniei electorale. Acesta constituie o altă particularitate a alegerilor Primarului General al municipiului Chișinău. Majoritatea candidaților intuiau posibilitatea trecerii lor în turul doi al scrutinului.

Un rol important în alegerilor municipale l-au jucat dezbaterile electorale.³⁸ Prestația personală a candidaților în cadrul dezbaterilor electorale a jucat rolul cel mai important în cristalizarea deciziilor de vot.³⁹ Amploarea dezbaterilor electorale în pofida faptului că a fost supranumite „televictorine” au reprezentat o noutate plăcută pentru Republica Moldova. Anterior, dezbaterile electorale se utilizau fragmentar și reprezentau un element neesențial al campaniei electorale.⁴⁰

³⁸ Posturile naționale de radio și TV vor realiza dezbateri electorale șase zile pe săptămână. // www.info-prim.md (Consultat pe 10 mai 2007)

³⁹ Vezi: Munteanu I. 10 politicieni în scrutinul local din iunie 2007: Studii de campanie electorală în Republica Moldova. – Chișinău: Cartier, 2007.

⁴⁰ Tanasă R. Televiziunea în campaniile electorale din Republica Moldova: implicațiile politice ale reglementării. // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*. Nr.3 (XXX), 2005. – Chișinău, CE USM, 2005, pp.136-153.

Dezbaterile electorale au fost organizate de toate instituțiile mass-media electronice – posturile de radio și cele de televiziune. Printre acestea cele mai spectaculoase dezbateri pentru electoratului Chișinăului au fost organizate de PRO-TV. Inițial acest post de televiziune intenționa să înceapă dezbaterile electorale la 7 mai, dar nu a fost posibil deoarece nu toți candidații s-au înregistrat. PRO TV a organizat dezbateri cu candidații din Chișinău în două runde. În prima rundă conform înregistrării (cîte trei candidați), în a doua rundă prin tragere la sorți. Timpul de antenă a fost acordat din contul PRO TV.

Următoarea caracteristică a alegerilor din Chișinău este confuzia și caracterul ascuns al desemnării candidaților la funcția de primar general al municipiului Chișinău. Inițial, intenția de a participa la alegerile primarului general al municipiului Chișinău și-au afirmat-o PD cu candidatul Vladimir Filat și PL cu candidatul Dorin Chirtoacă. Pentru celelalte partide mult timp nu a fost clară candidatura.

Celelalte partide își păstrasera mult în secret candidatura ce va participa în alegerile locale în Chișinău.⁴¹ Există și alte explicații a nedeclarării numelui persoanei ce va candida – decizia finală nu a fost luată de către partid, inclusiv și din cauza luptei fățișă între persoanele care ar dori să obțină această investitură. Participarea ca candidat ce reprezintă un partid este mai optimală atât persoană cât și pentru partid. Partidul prin aceasta își creiază o imagine sau, pentru partidele cunoscute deja, în primul rând pentru cele parlamentare, acest lucru reprezintă o obligație a statutului. Din punctul de vedere al persoanei participarea ca candidat de partid îi ușurează înregistrarea în calitate de concurent electoral. Pentru a fi înregistrat candidatul trebuie să prezinte autorității electorale 10.000 de semnături, colectarea cărora necesită resurse.

Cele menționate mai sus nu semnifică că la alegeri în municipiul Chișinău nu se admitea existența candidaților independenți, dar ei puteau fi fie cloni (ceea ce nu s-a adevărat), fie persoane care nu vor deranja mult ceilalți candidați.

La finele perioadei de înaintare a candidaților, deja după înregistrarea a unei părți a candidaților săi, partidele de dreapta, după cum se afirma 12 la număr, au inițiat întâlniri pentru a încerca o negociere a înaintării unui candidat unic.⁴² Posibilitatea existenței unei candidaturi susținută de mai multe partide era puțin probabilă, dar nu putea fi exclusă totalmente. Această era probabil pe sectorul stângii și pe segmentul liberal și depindea de intențiile de unificare sau coalizare a partidelor respective.

În alegerile locale au existat și probleme cu înregistrarea concurenților electorali. Astfel, CEC a refuzat înregistrarea Mișcării „Acțiunea Europeană” (MAE), pe motiv că ea a fost înregistrată la Ministerul Justiției pe 12 aprilie, MAE depunând cererea de înregistrare la sfîrșitul anului 2006. Dreptul de a participa la alegeri îl dețineau partidele și formațiunile politice înregistrate pînă la 27 martie 2007. MAE a declarat că va participa la alegeri în cadrul altor formațiuni politice, dar va insista la CEC să se facă o excepție și să fie admisă la alegeri.⁴³

La alegerile locale din 2007 și Codul electoral a suferit o modificare. La 23 martie Parlamentul adoptă modificarea articolul 46 alineatul (3) al Codului Electoral privind dreptul candidaților de a fi suspendați de atribuțiile de la locul de muncă permanent prin care aceștea nu vor mai primi de la bugetul de stat echivalentul salariilor de la locul de munca de baza.⁴⁴ Se menționa că pentru salarizarea candidaților erau necesare 387.000 lei. În opoziție cu această cifră în alegerile din 2003, pentru plata salariilor candidaților degrevați s-au cheltuit 33 mii lei, iar în alegerile din 2005 - 134 mii lei.⁴⁵

Un anumit impact asupra perioade inițiale de pregătire a campaniei electorale l-a avut și intenția de a modifica administrația publică municipală. În toamnă anului 2006 se discuta posibilitatea alegerii pretorilor în municipiul Chișinău.

O noutate incontestabilă a campaniei electorale din 2007 a fost inexistența timpului acordat gratis. Se putea doar de a cumpăra timp de antenă. În conformitate cu Codul electoral acesta nu poate depăși 2 min. pe zi la un post de televiziune și nu mai mult de 120 min. pe întreaga campanie electorală la un post de televiziune sau radio.⁴⁶

Mass-media în campania electorală a avut un comportament diferit. Comportamentul electoral al Antenei C și Euro TV a fost modificat prin înstrăinarea lor anterioară alegerilor. Posturile publice Moldova 1 și Radio Moldova și posturi private NIT, Antena C au favorizat partidul de guvernămînt și au ignorat partidele de opoziție. Posturile private PRO TV Chișinău, TV7, Vocea Basarabie și, în turul doi de scrutin, Euro TV Chișinău au reflectat campania electorală fără discriminări.⁴⁷

Un rol activ în această campanie electorală l-a avut Consiliul Coordonator al Audiovizualului (CCA). Acesta a avertizat posturile publice de lipsă de pluralism și echidistanță,⁴⁸ iar posturile de televiziune “Pro TV Chisinau” și “Euro TV Chisinau” au fost avertizate de către Comisia Electorală Centrală în baza demersurilor din partea CCA pentru depășirea timpului de antena contra plata acordat concurenților electorali.⁴⁹

⁴¹ *Candidații pentru funcția de primar al capitalei.* // „Jurnal de Chișinău”, 2007, 13 februarie (www.jurnal.md) (Consultat pe 8 iunie 2007)

⁴² *În căutarea unui candidat unic...* // “Timpul”, 2007, 8 mai (www.timpul.md) (Consultat pe 25 mai 2007).

⁴³ *Miscarea „Acțiunea Europeană” nu va putea participa la alegerile locale de la 3 iunie.* // www.azi.md (Consultat pe 25 mai 2007).

⁴⁴ *Legea nr.75-XVI din 23 martie 2007 privind modificarea articolului 46 al Codului electoral.* // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.43.

⁴⁵ *Candidații în alegeri, degrevați din funcții, nu vor mai primi bani de la bugetul de stat.* // www.azi.md (Consultat pe 6 iunie 2007).

⁴⁶ *Regulamentul privind reflectarea în mijloacele de informare în masă din Republica Moldova a campaniei electorale la alegerile locale generale din 3 iunie 2007.* // www.cec.md (Consultat pe 25 mai 2007)

⁴⁷ *Monitorizarea mass-media în campania electorală pentru alegerile locale generale. Raport general. Coaliția 2007. - Chișinău, 2007, pp.3-4.*

⁴⁸ *CCA a avertizat public postul național de televiziune pentru partialitate și lipsa de pluralism în programele de stiri.* // www.azi.md (Consultat pe 5 iunie iulie 2007)

⁴⁹ *Două posturi TV au fost avertizate de către CEC pentru depășirea timpului de antenă contra plată acordat concurenților electorali.* // www.azi.md (Consultat pe 11 aprilie 2007)

În alegerile locale din 2007 s-a încercat implementarea unui Cod de conduită.⁵⁰ Acesta viza comportamentul concurenților electorali și a instituțiilor mas-media. Codul de conduită avea drept scop promovarea unor alegeri libere și corecte. Ca și în alegerile parlamentare din 2005 Codul de conduită nu a avut un impact asupra procesului electoral, procesul de activare a acestuia fiind blocat chiar la etapa inițială de semnare a documentului.⁵¹

În alegerile pentru funcția de Primar General al municipiului Chișinău au participat 18 concurenți electorali, din care 17 candidați de partid și 1 candidat independent. Un candidat independent, Mihai Roșcovan, cu puțin timp înainte de alegeri și-a retras candidatura.

Activismul alegătorilor a fost unul tradițional pentru capitala Republicii Moldova. La primul tur al scrutinului rata participării a fost de 37,17%, iar la turul II de 36,26%.

2. CONCURENȚII ELECTORALI ÎN TURUL I AL ALEGERILOR

2.1. Veaceslav IORDAN

(Partidul Comuniștilor din Republica Moldova)

Perioada încrederii în PCRM și a ascensiunii acestui partid ia sfârșit. Existau toate șansele ca aceste alegeri locale să fie începutul sfârșitului guvernării PCRM. Aceasta depindea și de prestația oponenților politici, dar și factorii extraelectorali. Guvernarea necesită resurse și eforturi. PCRM începe să obosească de guvernare. El a atins limitele capacităților sale. Influența PCRM, ca a oricărui alt partid de guvernământ, se bazează sută la sută pe capacitatea re-alizării unei guvernări bune, înainte de toate pe cea a asigurării dezvoltării economice. În ultimul timp, reușitele guvernării sunt cel puțin invizibile. Incapacitatea de a îmbunătăți substanțial situația sau, cel puțin, realizarea unor schimbări care pe durată medie sau mare ar putea face acest lucru și creșterea prețurilor provoacă pierderea încrederii cetățenilor în capacitatea PCRM de a governa.

Unica ce a reușit semnificativ PCRM în perioada aflării la putere a fost asigurarea plătirii la timp a salariilor și a pensiilor, în paralel cu o creștere a acestora contrabalansată de inflație. O schimbare radicală nu s-a reușit de realizat. Sărăcia și viitorul copiilor rămâne, după cum confirmă sondajele de opinie, o problemă dominantă a societății moldovenești.⁵²

În alegerile locale situația PCRM este dificilă. Lipsa persoanelor cu capacități de lideri este o problemă permanentă a partidului. Concomitent PCRM nu mai dispune de resursele umane semnificative sub forma activiștilor pe care le deținea la începutul anilor 2000. Dar sub aspect comparativ, în raport cu celelalte partide, resursele umane rămân a fi importante. Aceasta nu permite realizarea unei agitații „din ușă în ușă” masive ca în campaniile precedente.

Totuși, PCRM dispunea de cele mai mari resurse în comparație cu alte partide politice. În afara resurselor umane, PCRM dispune de importante resurse financiare, mediatice și cele administrative. Controlul mediatic și resursele administrative ale PCRM reprezintă factori care trebuie luați în considerație în planificarea și realizarea campaniei electorale.⁵³

V.Iordan anterior numirii sale în funcția de primar interimar al municipiului Chișinău făcea parte din categoria funcționarilor superiori. În această postură el era o persoană necunoscută publicului. Pînă în ultimul moment se păstra intriga privind candidatul PCRM la funcția de primar general. Inițial, nimeni nu vedea în primarul interimar un potențial candidat. Printre posibilele candidaturi din partea PCRM se admiteau așa persoane ca Prim-ministru V.Tarlev⁵⁴ și [Prim-viceprim-ministru Z.Greceanji](#).

V.Iordan a beneficiat, posibil, de cei mai buni consultanți. A avut o campanie electorală profesionistă, dar nu întotdeauna reușită. Probabil consultanții proveneau din alt stat, deoarece ea nu era perfect în concordanță cu modul de a fi al moldovenilor și al chișinăuenilor.

V.Iordan s-a poziționat în modul tradițional și firesc pentru primarului în funcție – realizările sale din perioada de 2 luni în care s-a aflat în fruntea primăriei până la alegeri. Realizările lui pe parcursul la doar două luni, exploatate în campania electorală, sunt apa caldă în grădinițe, 1200 de ascensoare reparate, acoperișuri renovate, străzi renovate și spălarea drumurilor (pentru prima dată în 15 ani). Promisiunile sale se reduceau la 4 000 de locuințe la jumătate de preț, 100 lei pensie pentru 124 mii pensionari, repararea a 500.000 m² de drum pe an etc. Realizările, ca și promisiunile se prezentau iluzorii și neconvingătoare.

Candidatul PCRM a fost unul dintre primii care și-a lansat campania electorală. V.Iordan a început campania electorală înainte de 1 mai. În ziua de luni, 30 aprilie, tot Chișinăul era încheiat cu afișajul lui. Plus și spoturi la TV. Chiar de la începutul campaniei s-a dat greș. Afișajul electoral a fost lipit ca în campaniile electorale anterioare – fără a ține cont de reglementările legale. Ca rezultat, candidatul comunist a fost atacat de mass-media independentă că a neglijat CEC-ul, afișele fiind încheiate pe stîlpii din fața acestei instituții.⁵⁵ Acest caz a creat impedimente în calea creării unei imagini pozitive candidatului și a pus o amprentă negativă pe toată campania ulterioară a acestuia.

⁵⁰ Codul de conduită privind desfășurarea și reflectarea campaniei electorale la alegerile locale generale din 2007. // www.cec.md (Consultat pe 26 mai 2007)

⁵¹ Vezi: „Moldova Suverană”, 2007, 14 martie, p.1.

⁵² www.ipp.md

⁵³ [Un raport al societății civile constata ca Puterea continua sa utilizeze resursele administrative pentru intimidarea contracandidatilor.](#) // www.azi.md (Consultat pe 5 iulie 2007)

⁵⁴ In poșta faptului că, anterior, Vasile Tarlev declarase că nu va candida la funcția de primar general al municipiului Chișinău.

⁵⁵ Știrile PRO-TV, 2007, 30 aprilie.

V.Iordan a realizat chiar de la început o campanie electorală intensă și multiaspectuală, din ea nelipsind nici un component. Prin prezența masivă se dorea coplesirea și a contracandidaților și a alegătorilor. Culorile lui Iordan erau roșu și alb. Albul puțin diminuează din roșul comunist. Mascota utilizată de V.Iordan – mănusa murdară roș-oranj a fost elementul cheie al campaniei. Ea a fost interpretată în diverse moduri, nu tocmai în favoarea candidatului. Spotul inițial, ca și următoarele, a fost unul foarte dinamic. Prezentarea lui Iordan pe șantier și la urmă în birou indica omul care lucrează.

O trăsătură distinctă a campaniei lui V.Iordan este caracterul ei difuz – multe panouri și spoturi cu slogane și mesaje diferite care sunt destul de greu de reținut și dificil de reținut ideea generală a campaniei. Plus la aceasta, fotografia candidatului PCRM prezentă în afișaj era una realizată artistic, dar nestandardă pentru Republica Moldova și nereușită.

Caracterul amplu al campaniei este demonstrat și de concertul mare din 5 mai 2007 din Piața Marii Adunări Naționale desfășurat sub genericul „Iordan primar”. Participarea la concert a unei vedete de talia lui Filip Kirkorov a fost o premieră absolută pentru Moldova. Atmosfera era încinsă de chipiurile albe, maiouri roșii, baloane albe și roșii, mănuși purtate de activiștii comuniști și distribuite în piață. La concert au fost prezenți – V.Voronin, M.Lupu și V.Tarlev. Primele persoane din stat s-au implicat masiv în promovarea lui V.Iordan, în special Președintele Parlamentului Republicii Moldova.⁵⁶

În cadrul concertului V.Iordan a încercat să seducă alegătorii și este unul din puținele cazuri când s-a făcut auzit. În particular, el a promis că 1 mln. de trandafiri vor fi sădite în Chișinău pentru doamne și domnișoare, iar că pe 1 iunie va oferi chișinăuenilor concertul cântăreței Sofia Rotaru. Ulterior PPCD a câștigat piața de la PCRM⁵⁷ și pe 29 mai PCRM într-o conferință de presă a declarat că concertul se amână după alegeri, dar că el numaidecât va avea loc. Aceasta ar putea semnifica că PCRM a conștientizat că nu va putea câștiga alegerile în primul tur al scrutinului și concertul va avea loc în turul II. Dar concertul nu a avut loc nici după 3 iunie.

Pe 29 mai, în ultima zi când conform legislației se admite difuzarea rezultatelor sondajelor de opinie, a fost difuzat un rezultatul sondajului realizat de IMAS-inc și CBS-Axa conform lui V.Iordan dispunea de 40% din voturi.⁵⁸

Un minus esențial al candidatului V.Iordan a fost paralela cu candidatul PCRM din alegerile locale din 2003. V.Iordan a apărut foarte puțin vorbind. Discursurile acestuia sunt foarte puține. V.Iordan a evitat insistent participarea la dezbaterile electorale. În spoturile electorale doar în penultima săptămână apare cu câteva propoziții.

V.Iordan în calitatea sa de primar interimar a fost supus unei critici permanente și dure din partea majorității concurenților electorali. Atacurile erau atât de fond, cât și de formă. Multe glume au fost realizate pe seama afișajului electoral al candidatului comuniștilor,⁵⁹ pe cea a fotografiilor din aceste placate.⁶⁰

2.2. Ion MEREUȚĂ

(Partidul Umanist din Republica Moldova)

Fiind un outsider, candidatul partidului umanist a avut o campanie electorală relativ activă, care ia permis ieșirea din anonim.

Un rol important în afirmarea lui I.Mereuță l-a jucat „echipa” acestuia. Susținerea din partea organizației „Casa Noastră – Chișinău” în frunte cu O.Onișcenco ia asigurat majoritatea voturilor pe care le-a acumulat. În tandemul Partidul Umanist – „Casa Noastră – Chișinău” principalul rol l-a jucat desigur ultima. Faptul că cu puțin timp înainte de campania electorală organizația lui O.Onișcenco a fost implicată în schimburi dure de replici cu exponenții puterii i-a stirbit din reputație, dar și l-a făcut cunoscut chișinăuenilor.

2.3. Leonid BUJOR

(Partidul „Alianța „Moldova Noastră”)

Alianța „Moldova Noastră” reprezintă o formațiune politică în decădere. Liderul acesteia și poziționarea ca unica forță de opoziție sunt unicele atuuri ale partidului. Comportamentul său din parlament și atitudinile sale publice demontrează caracterul de opoziție al formațiunii, iar faptul că este un partid parlamentar conferă o seriozitate anumită acțiunilor sale.

Desprinderea din formațiunea politică a unui șir de alte formațiuni politice a adus prejudicii serioase încrederii și potențialului acesteia. Desigur principala problemă a AMN este istoria Blocului electoral „Moldova Democrată”, pilonul principal al căruia a fost Serafim Urechean, după alegerile parlamentare din 2005, eveniment care marchează încetarea existenței sale.

L.Bujor a activat mai mulți ani în administrația Primăriei Chișinău, inclusiv, a deținut și funcția de pretor al sectorului Centru. În postura de candidat este unul deficient. Era vizibil că nu-i ajunge capacități de politician, chiar și local. Ținuta, limbajul, imaginația denotă calitatea sa de funcționar care îndeplinește ordinele, nu de politician care ia deciziile. Aceasta

⁵⁶ *AMN i-a propus lui Marian Lupu sa-si suspende temporar activitatea in functie de presedinte al Parlamentului.* // www.azi.md (Consultat pe 10 iulie 2007); *CEC i-a cerut spicherului Marian Lupu sa nu-si utilizeze functia pentru promovarea candidatilor PCRM.* // www.azi.md (Consultat pe 10 iulie 2007).

⁵⁷ *Conflictul dintre PCRM si PPCD privind organizarea actiunilor electorale in Piata Marii Adunari Nationale continua.* // www.azi.md (Consultat pe 10 iulie 2007); *CSJ a pus ultimul punct in conflictul dintre comunisti si crestian-democrati.* // www.azi.md (Consultat pe 10 iulie 2007).

⁵⁸ *Cu cine vor vota cei 40% de indecisi?* // „Timpul”, 2007, 29 mai (www.timpul.md) (Consultat pe 25 mai 2007).

⁵⁹ „Alianța „Moldova Noastră”, 2007, 18 mai, p.15.

⁶⁰ Девуликий Иордан. // „Альянс „Moldova Noastră”, 2007, 4 мая, p.1.

pe fundalul unei pregătiri bune a domniei sale în domeniul afacerilor municipiului și încercarea de a utiliza metode sofisticate de a convinge.

Prestația candidatului AMN rămâne a fi una infantilă și neoriginală. Se respectă în continuare tradiția motourilor începută în anii 1994 și 1996. L.Bujor și-a ales pe cel de „Experiență. Demnitate. Omenie.” Mesajul candidatului era unul total lipsit de originalitate, fiind concretizat în expresii de genul „Venim să facem schimbarea în bine”.

O dimensiune distinctă a campaniei electorale realizate de L.Bujor a fost comunismul său inveterat. Cu ocazie sau fără era atacat PCRМ și candidatul acestuia la funcția de Primar General. Prin aceasta se realiza poziționarea candidatului AMN. Acesta decurgea din statutului partidului. În condițiile în care majoritatea concurenților electorali tacit sau manifest făceau acest lucru singularitatea AMN nu era vizibilă și nu aduce din oficiu simpatizanți.

2.4. Vladimir FILAT **(Partidul Democrat din Moldova)**

Este un candidat ce poate fi încadrat în generația politicianilor tineri. Concomitent, în comparație cu ceilalți candidați, dispune de realizări mai mari. Are experiență atât în domeniul economic, cât și în cel politic. D.Diacov la lansarea candidatului democrat menționa că V.Filat „a activat în multe structuri de stat, are cunoștințe bune, activează în business, astfel încât va fi un manager perfect al capitalei.”⁶¹ V.Filat are afaceri în România și este prezent în viața politică începând din 1998, ocupând mai multe posturi în instituțiile de stat și fiind vice-președintele PDM.

Vladimir Filat este relativ bine cunoscut. Imaginea lui (capitalul politic) nu este una tocmai impecabilă din cauza implicării anterioare în câteva scandaluri. Inițial se credea că apartenența la PD va fi în detrimentul său. Pe parcursul existenței sale ca partid PD și-a creat imaginea unuia cu o capacitate sporită de a realiza alianțe și de a purta negocieri cu tot spectrul politic din Republica Moldova. Totuși, V.Filat prin campania realizată a reușit să-și re poziționeze imaginea și să se distanțeze de imaginea partidului.

V.Filat a fost unul din pușinii care a avut o campanie electorală profesionistă și originală, o campanie care a depășit formatul companiilor realizate de entuziaști. Prestația sa electorală se caracterizează prin faptul că a declarat intenția de participare (a fost desemnat de partid) cu mult timp înainte de începerea campaniei electorale, iar campania electorală a lansat-o unul din primii.

Poziționarea lui V.Filat s-a făcut, ca și la majoritatea celorlalți candidați, în temei de apropiere de interesele electoratului. Cuvintele cheie ale campaniei erau „Start. Stop.”⁶² Inspirată din domeniul informațional ea prindea, în primul rând, la tineri. Această formulă de promovare conferea dinamism campaniei.

V.Filat se număra printre pușinii care au pus accentul și pe programul său electoral. Acesta este cel mai voluminos dintre toate.⁶³ Promovarea s-a realizat masiv prin intermediul tuturor căilor de distribuție, accentul principal fiind pus pe spoturile electorale.

Cu puțin timp după Sărbătorile de Paști V.Filat s-a lansat cu spoturi electorale. Spoturile nu erau conform cerințelor. Cuvintele de votează, fii alături⁶⁴ nu sunt pentru un spot de prezentare. Un spot cu un mesaj greoi.

Cu puțin timp înainte de alegeri V.Filat a fost ținta unui atac concentrat. Cuvintele cheie ale campaniei sale au fost utilizate în alt context – „Stop – Filat. Start – Procuratura”. V.Filat a fost prezentat în poster ca un hoț și contrabandist.

Mihai Roșcovan. Candidat independent care cu o săptămână înainte de alegeri și-a retras candidatura în favoarea candidatului PD V.Filat. El a argumentat acest act prin faptul că considera că partidele de dreapta l-ar fi susținut și el ar fi devenit candidatul unic al dreptei.⁶⁵ Aceasta încă o dată amintea alegătorilor despre dispersia partidelor de dreapta.

Campania electorală a lui M.Roșcovan a fost ghidată de actul de la sfârșitul campaniei electorale. Sloganul său era „Unul pentru toți”.

2.5. Dorin CHIRTOACĂ **(Partidul Liberal)**

Dorin Chirtoacă este un candidat care la alegerile locale anticipate din 2005 a acumulat 45 299 voturi (35,62% din 22,62% cât a fost participarea la alegeri). Având o pregătire și o prestație relativ bună în contextul electoratului din Chișinău prin cultura sa și potențialul intelectual, el are dificultăți cu aspectele practice ale realizării prerogativelor primarului general al municipiului. Capacitățile sale mai bine pot fi utilizate și valorificate în alegerile parlamentare decât în cele locale.

Candidatul PL a repetat scenariul alegerilor din 2005⁶⁶. El se poziționa ca un candidat proeuropean, capabil și inovator, pentru care naționalul reprezintă o valoare. Prin aceasta el, fără a o spune în mod direct, s-a poziționat ca o alternativă reală candidatului PCRМ. Pe acest segment național și anticomunist el a reușit să obțină monopolul. Totuși D.Chirtoacă a manifestat o poziție rezervată, tolerantă în raport cu rusolingvii, neezitând să vorbească și în limba rusă.

⁶¹ Deputatul Vladimir Filat este candidatul PDM la funcția de primar general al capitalei. // www.azi.md (Consultat pe 18 iunie 2007)

⁶² „Start – Transparentă. Stop – Corupție”, „Start – Implicare. Stop – Nepăsare” etc.

⁶³ Предвыборная платформа Демократической партии и кандидата на должность Генерального Примара Муниципия Кишинзу Владимира Филата. - Кишинзу, 2007.

⁶⁴ „Votează pentru tine. Votează pentru Vladimir Filat.”

⁶⁵ Mihai Roșcovan se retrage din cursa electorală. // «Timpul», 2007, 29 mai (www.timpul.md) (Consultat pe 25 iunie 2007).

⁶⁶ Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В. Выборы (2005) генерального примара столицы Республики Молдова: специфика, стратегии, результаты. // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*. Nr.4 (XXXI), 2005. – Chișinău: USM, 2005.

Conținutul discursurilor nu se impuneau prin profunzime și profesionalism. Suportul ideilor enunțate, mecanismele de realizare a scopurilor erau la nivelul celorlalți candidați sau chiar mai inferior. Chirtoacă a excelat în forma discursurilor și în prestația sa de ținută și în general de comportament non-verbal.

Spoturile electorale exploatau la maxim ideea națională aproape în formatul începutului anilor 1990. D.Chirtoacă nu era principalul protagonist al spoturilor, el se prezenta în umbra președintelui partidului Gh.Ghimpu.

2.6. Zinovia ZORIN **(Partidul Conservator)**

Partidul Conservator a apărut cu puțin timp în urmă și printre membrii săi nu se numără persoane cunoscute de public. Campania electorală a acestei candidate nu a fost remarcată, nici chiar în cazul dezbaterilor publice. Discursul candidatei denotă confuzie doctrinară, politică și administrativă. Z.Zorin prin prestația sa nu a reușit să scoată partidul din anonimat. Alegerile locale nu a creat pentru candidatul PC și partidului în general o poziție de start pentru alegerile parlamentare.

2.7. Alexandru CORDUNEANU **(Partidul Popular Creștin Democrat)**

Explicațiile oferite membrilor și simpatizanților săi după votarea din parlament din 4 aprilie 2005 și a comportamentului ulterior (conclucrarea în consiliile raionale, municipale și în Parlamentul Republicii Moldova cu PCRM) rămân a fi neconvingătoare și lipsite de conținut. Aceasta a dus la perturbații serioase în cadrul partidului prin plecarea din componența lui a unor deputați și a altor membrii. Poziția multor dintre persoane cu valori anterior vehiculate de PPCD se reduc la expresia „Ei nu mai sunt cu noi”. Existența unor persoane devotate în unele localități a Moldovei nu schimbă situația generală. Mulți prognozau că prezentele alegeri locale pot deveni cele care vor marca dispariția PPCD-ului ca forță politică. Această prognoză nu s-a adeverit în mare măsură, dar cu referire la Chișinău ea a fost corectă.⁶⁷

A.Corduneanu a realizat campania electorală în postura sa de vice-primar al municipiului Chișinău. Acest fapt, alături de parteneriatul strategic dintre PPCD și PCRM realizat la alegerile prezidențiale din 2005 a impus un anumit specific campaniei electorale. Candidatul PPCD s-a poziționat ca un exponent al puterii care are la activ anumite realizări și care dorește să continue de a lucra pentru oameni.

Ponderea problematicii europene, tradiționale deja pentru PPCD, în mesajul candidatului PPCD era una determinantă. A.Corduneanu era EuroPrimarul (Euroe în sens de Uniunea Europeană și în cel de valuta euro) care vine să construiască o capitală europeană în toate sensurile cuvântului.⁶⁸

Stofa europeană a candidatului PPCD era scoasă în evidență de opoziția creată dintre acesta și V.Iordan.⁶⁹ Această departajare s-a realizat într-un mod neagriv și în măsura posibilităților corect. Ulterioarele evoluții postelectorale din consiliul municipal, au demonstrat că această distanțare de PCRM a avut un caracter electoral formal și nu a fost unul de esență.

PPCD a fost primul care și-a lansat campania electorală în Chișinău. Cu ocazia Sărbătorilor de Paști au fost lansat câteva pliante. Fără a indica candidatul la funcția de primar general al mun. Chișinău ele au reprezentat o încercare de a lucra pentru imaginea PPCD. Ideea acestora era realizările din ultimii ani datorată stabilității asigurate la 4 aprilie 2005.

V.Corduneanu a realizat o campanie electorală activă și profesionistă. Caravana de mașini care circulau prin municipiu, materialele poligrafice, spoturile electorale denotau o forță, dar una calmă.

2.8. Valentin KRÍLOV **Blocul electoral „Patria-Rodina-Ravnopravie”**

V.Krîlov a realizat o campanie electorală tradițională pentru el. Nu a fost prezent în spațiul mediat și nici în cel al afișajului. El se poziționa ca un candidat ce reprezintă interesele rusolingvilor din Chișinău cu un mesaj sută la sută politic, prorus. Aceasta nu i-a încurcat să participe la dezbaterile electorale organizate de postul de televiziune PRO TV în care a vorbit în limba română.

2.9. Eduard MUȘUC **(Partidul Social-Democrat din Moldova)**

Face parte din generația tânără de politicieni. În alegerile parlamentare din 2005 a fost în umbra lui Ion Mușuc și a lui Oazu Nantoi. În alegerile primarului general din 2005 partidul a susținut candidatura lui Dumitru Braghîș. Alegerile locale din 2007 a fost prima încercare electorală a lui Eduard Mușuc ca președinte al partidului și ca candidat individual.

Strategia electorală a lui Eduard Mușuc în campania actuală se diferențiază de precedentele. Dacă anterior s-a mizat pe resurse financiare impozante și prezența media era asigurată la maximum, actualmente s-a realizat o campanie electorală mai modestă. Candidatul PSDM nu a început campania de promovare în primul eșalon, iar timpul de ntenă utilizat ulterior a fost redus.

⁶⁷ Boțan I. Victoria agregată a opoziției dispersate. // <http://www.alegeri.md> (Consultat pe 20 iunie 2007)

⁶⁸ Trebuie să facem din Chișinău un oraș curat, dacă avem pretenția de capitală europeană. // „Flux”, 2007, 20 aprilie, p.6.

⁶⁹ Corduneanu ridică mănua aruncată de Iordan. // „Flux”, 2007, 18 mai, p.7; Iordan întrece măsura. // „Flux”, 2007, 22 mai, p.1.

Poziționarea lui Eduard Mușuc era realizată în termeni moderați în raport cu candidatul ideal. S-a mizat mai mult pe demonstrarea profesionismului și capacității manageriale ale candidatului și nu pe departajarea de alte partide prin atacuri și critică.

Campania candidatului PSDM a fost influențată de evenimentele din toamna 2006 când familia Mușuc a fost urmărită pentru însușirea unor sume de bani.⁷⁰ În pofida faptului că a fost achitat, perceperea lui E.Mușuc ca un oligarh sau descendent al acestuia, cu un trecut nu tocmai curat a jucat un rol negativ în campania electorală.

În alegerile Eduard Mușuc a mers cu sloganul „Pentru dreptate. Pentru oameni.” Campania lui se baza pe patru piloni principali – salvarea fondului locativ, a doua pensie de la primărie, apărarea locurilor de muncă și primăria pentru oameni. Cel mai original, era acordarea unei a doua pensie de la primărie. În aceste condiții mesajul candidatului PSDM a fost unul foarte concret, pragmatic și apolitic, în raport cu ceilalți concurenți electorali.

Eduard Mușuc a fost unul dintre pretendenții serioși (alături de PDS) la votul deținătorilor de patente. Au fost organizate o serie de manifestații de protest în care se cereau abrogarea legii ce interzicea activitatea în baza patentei de întreprinzător.⁷¹

Eduard Mușuc a fost atacat relativ intens în campania electorală, în special de către comuniști, desigur nu cu intensitatea cu care a fost atacat V.Filat. Critica candidatului PSDM se reducea la câteva subiecte centrate pe părăsirea formațiunii de către O.Nantoi și pe cumpărarea partidului de către președintele acestuia.⁷²

2.10. Corneliu CIUREA

(Partidul Social Liberal)

Au realizat o campanie electorală pasivă și neprofesionistă. Acest lucru denota lipsa unor resurse financiare și umane. PSL pe panourile electorale a fost prezent cu un afiș care pare a fi rămas în stocuri de la alegerile precedente.

Campania electorală au lansat-o relativ târziu. C.Ciurea a avut o prestație modestă. În pofida faptului că este profesor, nu s-a impus prin discursul său. Conținutul acestuia nu a avut momente seducătoare pentru alegător. Unica ce a fost remarcabil este spotul electoral care ar putea fi intitulat „Meciul de Baschet” în care el îl câștigă pe Iordan.

2.11. Vitalia PAVLICENCO

(Partidul Național Liberal)

Partidul Național Liberal este o formațiune recent apărută pe scena politică a Republicii Moldova. V.Pavlicenco, ca președinte a acestei formațiuni politice, este prezentă de mult timp în politică, dar pe roluri de planul doi.

Candidata PNL s-a poziționat în termeni politici în raport cu PCRM. Sloganul ei principal „Libertatea e aproape” se orienta la valorile naționale.

V.Pavlicenco și-a început campania electorală prin atacul, la începutul lui aprilie, în instanța de judecată a Președintelui. Ulterior a avut o prestație proastă. Mesajul candidatului PNL era unul cert politico-național. S-a încercat copleșirea adversarilor prin intermediul lansării ideii de uniune România – Republica Moldova și prin exploatarea beneficiilor acestui act – pensii ca în România, libera circulație în UE etc. Acest lucru nu a prins. În raport cu alte partide politice cu un mesaj identic și de orientarea respectivă PNL nu a reușit să demonstreze credibilitatea liderului său.

M.Severovan era un alt as al campaniei electorale al PNL-ului. O personalitate cunoscută de locuitorii municipiului prin participarea la alegerilor locale anterioare și prin activitatea acestuia în calitate de consilier local. Afișajul care îi prezintă pe V.Pavlicenco și M.Severovan dorea să ancoreze personalitatea candidatei la realitățile Chișinăului și să indice simbioza dintre capacitățile și idealurile politice și cele administrative.

2.12. Svetlana MĂSLIȚCHI

(Partidul Popular Republican)

S.Măslițchi a fost prezentată ca „unicul administrator experimentat, care cunoaște în detalii problemele gospodăriei orașului”. Candidata a activat o perioadă lungă de timp în administrația publică a Chișinăului în posturile de conducere. Pornind de la aceasta ea se poziționează ca un gospodar (ar fi corect, în conformitate cu genul, gospodină), ca o doamnă care poate face față problemelor capitalei. De aici caracterul apolitic al discursului electoral și sloganul „Chișinăul – pentru Chișinăuieni”. Prezența pe scena electorală a fost minimă și nu a reușit să depășească anonimul, să se evidențieze și nici să-și creeze o imagine.

2.13. Ludmila BOLBOCEANU

(Partidul European)

L.Bolboceanu și Partidul European s-au aflat în anonim înainte de alegeri, în perioada campaniei electorale și după scrutin. Mesajul candidatei L.Bolboceanu se referea la vocația europeană a Chișinăului. Sloganul ei era „Pentru o capitală de 5 stele”.

2.14. Dumitru BRAGHIȘ

⁷⁰ Instanța de fond a stabilit că liderul PSDM nu se face vinovat de însușirea unor sume mari de bani. // www.azi.md (Consultat pe 8 iulie 2007)

⁷¹ PSDM: „Pentru dreptul la o muncă și o viață demnă!” // „Socius”, 2007, 4 mai, p.1; Micul business pichetează Parlamentul. // „Timpul”, 2007, 18 mai, p.2.

⁷² ООО семьи Мушук. // „Коммунист”, 2007, 11 мая, p.12.

(Partidul Democrației Sociale)

PDS este un partid apărut recent, dar care încearcă să se impună prin perseverența sa. În acest sens depune multe eforturi, uneori lipsite de sens. În perioada preelectorală și electorală a încercat să exploateze masiv problema patentelor. Anterior alegerilor era dificil de a aprecia potențialul său în domeniul organizațiilor de partid teritoriale și locale. Alegerile locale trebuiau să demonstreze măsura în care ideile și concepțiile PDS, deseori populiste, vor fi identice cu cele ale cetățenilor. În pofida rezultatelor modeste din capitală D.Braghiș și partidul condus de acesta și-a demonstrat dreptul la existență.

D.Braghiș se poziționa ca și alți candidați în opoziție certă cu PCRM. Campania realizată de el a fost foarte agresivă și promptă, dar, cu excepția televiziunii, de o intensitate redusă, în raport cu V.Iordan și V.Filat. Caracterul categoric al campaniei candidatului D.Braghiș se concretiza în sloganul „Votează Partidul Democrației Sociale sau ... rabdă mai departe.” Original a fost prezentată denumirea partidului în cadrul unui alt motou – „Protecție! Dreptate! Salarii!”. La începutul campaniei electorale PDS face o scrisoare oficială președintelui pentru ca acesta să-și prezinte demisia.

Mesajul lui D.Braghiș a fost edificarea „Chișinăului Social”. Aceste prea vag pentru a fi un mesaj eficient. Respectivul mesaj este o concretizare și o acomodare a ideii „Moldovei Socială”, o inițiativă mai veche a PDS. Problemele pe care le exploata candidatul PDS se reduceau la pensii, salarii etc., dar accentul în campania electorală se punea pe crearea și promovarea imaginii și nu pe lupta de idei. În oferta electorală a candidatului D.Braghiș un loc important l-a jucat critica,⁷³ inclusiv evidentă și prin spoturile electorale.⁷⁴

D.Braghiș a fost și el, la rândul său, atacat înverșunat de alți candidați. Critica se reducea la trecutul acestui candidat și la calitățile morale dubioase ale acestuia.

2.15. Petru BODAREV

(Candidat independent)

P.Bodarev este proprietarul Companiei de producere a încălzimintei „Cristina” cunoscută de majoritatea chișinăuienilor cu venituri mici și medii. Pornind de la biografia sa el s-a poziționat ca un gospodar apolitic care este gata să colaboreze cu toate forțele politice și prețuiește în primul rând munca și patriotismul.⁷⁵ A fost puțin prezent în campania electorală.

2.16. Ilie BUJENIȚA

(Partidul Ecologist „Alianța Verde” din Moldova)

În cadrul acestui scrutin „Alianța Verde” a avut o prestație sub orice critică. În campanie candidatul ecologiștilor I.Bujeniță s-a remarcat doar printr-un spot electoral banal. Unul din sloganele candidatului (pentru celelalte expresii sau exclamații e dificil de a aplica noțiunea de slogan) era „Un primar modern pentru un oraș european”.

2.17. Mihai PETRACHE

(Uniunea Centristă din Moldova)

De profesie jurist, a cunoscut ascensiune politică pe timpul Președintelui P.Lucinschi, ulterior se află într-un declin permanent. Alegerile locale din 2007 confirmă acest lucru. Candidatul UCM a făcut parte din categoria invizibililor în aceste alegeri, în pofida unei prestații nu rele la dezbaterile electorale, datorate cunoștințelor și capacităților personale.

2.18. Valentina ȚAPIȘ

(Partidul Legii și Dreptății)

Candidatul PLD pe departe nu a atins imaginea și priza la electorat a președintelui partidului generalul N.Alexei. Ea încheie lista invizibililor în această campanie electorală.

3. CONCURENȚII ELECTORALI ÎN TURUL II AL ALEGERILOR

3.1. Veaceslav IORDAN

(Partidul Comuniștilor din Republica Moldova)

Campania electorală desfășurată pentru turul II al alegerilor Primarului General al municipiului Chișinău de către candidatul comuniștilor a fost radical deosebită de cea de pînă la 3 iunie. În turul II V.Iordan merge pe o departajare, chiar opunere dură dintre el și „celălalt”.

În campania electorală pentru turul II a scrutinului distincția s-a făcut în termeni emotivi, intonația și terminologia era apropiată, dacă nu identică, cu retorica începutul anilor 1990. D.Iordan era calificat ca dușman al statlității Republicii Moldova, un politician fără principii, naționalist radical iar venirea lui la putere va provoca „vrajba interetnică”. Se reamintea expresia din trecut „Valiza. Gara. Rusia.” Prin aceasta campania lui V.Iordan denotă o încercare de a induce electoratului o stare de panică, de frică maniacală.

Dacă pentru D.Chirtoacă etapa a doua a campaniei electorale era o dezvoltare logică a acțiunilor de pînă la 3 iunie, pentru V.Iordan a doua fază este deosebită de prima. Dacă în primăvară o făcea mai mult pe „enigmaticul Iordan” sau pe

⁷³ Munteanu I. 10 politicieni în scrutinul local din iunie 2007: Studii de campanie electorală în Republica Moldova. – Chișinău: Cartier, 2007, p.62.

⁷⁴ Vezi: www.alegeri.md

⁷⁵ Petru Bodarev: „Acum ca niciodată orașul are nevoie de un gospodar adevărat.” // „Capitala”, 2007, 23 mai, p.3.

„cochetul Iordan”, atunci la începutul verii Iordan s-a transformat într-o sperietoare politică. Acest lucru a avut o influență negativă asupra percepției lui de majoritatea electoratului. Anterior el nu a fost bine cunoscut din cauza absenței sale de la dezbaterile publice și de la întâlnirile cu alegătorii pe care le realizau persoanele de încredere, deci nu a fost înțeles, nu a devenit apropiat, în al doilea tur persoana lui a devenit și mai puțin cunoscută din cauza emotivității campaniei desfășurate.

Cei care au realizat campania electorală (s-ar părea că aceștia au fost consultanți români) nu au luat în considerație publicul. Rusolingvii de astăzi nu mai sunt cei de la începutul anilor '90. Ei nu sunt cetățeni ruși (în limba română este imposibil de a traduce exact noțiunea de „россиянин”) cum declara într-o conferință de presă V.Klimenko, ei sunt ruși moldoveni cu atitudini cel puțin neutre față de Uniunea Europeană, poate cu pașapoarte românești, fără frustrare și stări conflictuale interetnice etc. Din acest considerent am putea admite că în planificarea și organizarea turului doi sau implicat și membrii partidului.

Un aspect important al tuturor tururilor secunde este transferul de sprijin politic de la candidații excluși din cursă spre cei rămași. V.Iordan a fost susținut doar de V.Klimenko, președintele MSP „Ravnopravie”.

3.2. Dorin CHIRTOACĂ (Partidul liberal)

În a doua fază a campaniei electorale D.Chirtoacă a continuat linia logică a campaniei sale. Nu erau necesare mari eforturi în acest sens. Electoratul deja cunoștea imaginea celor doi candidați. Candidatul a reamintit și a reafirmat, dar și a accentuat, aderența față de valorile naționale. Un rol mare la jucat prezența lui D.Chirtoacă la dezbaterile electorale realizate de PRO TV, lucru pe care V.Iordan nu a făcut. Prin aceasta candidatul PL a oferit alegătorilor altor candidați în primul tur posibilitatea de a vedea alternativele turului II. Concluziile se impuneau de la sine, diferența fiind vizibilă.⁷⁶ După cum menționa un specialist în domeniul „la capitolul limbaj cei doi concurenți au calibrul diametral opuse.”⁷⁷

În campanie electorală pentru turul II al scrutinului D.Chirtoacă a dispus de susținerea tuturor candidaților relevanți. În susținerea lui s-au pronunțat V.Filat, D.Braghiș, E.Muşuc, L.Bujor, A.Corduneanu și V.Pavlicenco. Semnificativ este faptul că nu doar candidații au făcut acest lucru, dar și partidele din care fac parte sau a căror sunt președinți. Susținerea a fost vizibilă, moment ce la fel a contat mult.

Alegerile Primarului General al municipiului Chișinău din 2007, din punctul de vedere al strategiilor și tehnologiilor electorale, au reprezentat o etapă în evoluția acestei științe și practici, marcată de creșterea profesionalismului în domeniul respectiv. Concomitent, se păstrează abordarea campaniei electorale ca a unei activități politice obișnuite, care nu necesită cunoștințe și aptitudini deosebite. Multe din tehnologiile utilizate în aceste alegeri vor reprezenta baza pentru realizarea campaniei electorale la alegerile parlamentare din 2009.

Bibliografie:

- „Alianța „Moldova Noastră”, 2007, 18 mai.
- AMN i-a propus lui Marian Lupu sa-si suspende temporar activitatea in functie de presedinte al Parlamentului. // www.azi.md (Consultat pe 10 iulie 2007).
- Boțan I. Victoria agregată a opoziției dispersate. // <http://www.alegeri.md> (Consultat pe 20 iunie 2007)
- Candidați pentru funcția de primar al capitalei. // „Jurnal de Chișinău”, 2007, 13 februarie (www.jurnal.md) (Consultat pe 8 iunie 2007)
- Candidații în alegeri, degrevați din funcții, nu vor mai primi bani de la bugetul de stat. // www.azi.md (Consultat pe 6 iunie 2007).
- CCA a avertizat public postul national de televiziune pentru partialitate si lipsa de pluralism in programele de stiri. // www.azi.md (Consultat pe 5 iunie iulie 2007)
- CEC i-a cerut spicherului Marian Lupu sa nu-si utilizeze functia pentru promovarea candidatilor PCRM. // www.azi.md (Consultat pe 10 iulie 2007).
- Codul de conduită privind desfășurarea și reflectarea campaniei electorale la alegerile locale generale din 2007. // www.cec.md (Consultat pe 26 mai 2007)
- Conflictul dintre PCRM si PPCD privind organizarea actiunilor electorale in Piata Marii Adunari Nationale continua. // www.azi.md (Consultat pe 10 iulie 2007).
- Corduneanu ridică mânușa aruncată de Iordan. // „Flux”, 2007, 18 mai;
- CSJ a pus ultimul punct in conflictul dintre comunisti si Creștin-democrati. // www.azi.md (Consultat pe 10 iulie 2007).
- Cu cine vor vota cei 40% de indeciși? // «Timpul”, 2007, 29 mai (www.timpul.md) (Consultat pe 25 mai 2007).
- Da eu pentru cine votez?... // „Timpul”, 2007, 11 iunie.
- Deputatul Vladimir Filat este candidatul PDM la functia de primar general al capitalei. // www.azi.md (Consultat pe 18 iunie 2007)
- Dialoguri post(pre)electorale. // „Timpul”, 2007, 5 iunie.
- Doa posturi TV au fost avertizate de către CEC pentru depășirea timpului de antenă contra plată acordat concurenților electorali. // www.azi.md (Consultat pe 11 aprilie 2007)

⁷⁶ Pentru comparație a se vedea unul din puținele interviuri realizate în paralel cu candidații la turul II: Dialoguri post(pre)electorale. // „Timpul”, 2007, 5 iunie, p.5.

⁷⁷ Da eu pentru cine votez?... // „Timpul”, 2007, 11 iunie, p.5.

Instanța de fond a stabilit că liderul PSDM nu se face vinovat de însușirea unor sume mari de bani. // www.azi.md
(Consultat pe 8 iulie 2007)

Iordan întrece măsura. // „Flux”, 2007, 22 mai.

În căutarea unui candidat unic... // „Timpul”, 2007, 8 mai (www.timpul.md) (Consultat pe 25 mai 2007).

Legea nr.75-XVI din 23 martie 2007 privind modificarea articolului 46 al Codului electoral. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.43.

Micul business pichetează Parlamentul. // „Timpul”, 2007, 18 mai.

Mihai Roșcovan se retrage din cursa electorală. // „Timpul”, 2007, 29 mai (www.timpul.md) (Consultat pe 25 iunie 2007).

Miscarea „Actiunea Europeană” nu va putea participa la alegerile locale de la 3 iunie. // www.azi.md (Consultat pe 25 mai 2007).

„Moldova Suverană”, 2007, 14 martie.

Monitorizarea mass-media în campania electorală pentru alegerile locale generale. Raport general. Coaliția 2007. – Chișinău, 2007.

Munteanu I. 10 politicieni în scrutinul local din iunie 2007: Studii de campanie electorală în Republica Moldova. – Chișinău: Cartier, 2007.

Petru Bodarev: „Acum ca niciodată orașul are nevoie de un gospodar adevărat.” // „Capitala”, 2007, 23 mai.

Posturile naționale de radio și TV vor realiza dezbateri electorale șase zile pe săptămână. // www.info-prim.md
(Consultat pe 10 mai 2007)

PSDM: „Pentru dreptul la o muncă și o viață demnă!” // „Socius”, 2007, 4 mai.

Regulamentul privind reflectarea în mijloacele de informare în masă din Republica Moldova a campaniei electorale la alegerile locale generale din 3 iunie 2007. // www.cec.md (Consultat pe 25 mai 2007).

Tanasă R. Televiziunea în campaniile electorale din Republica Moldova: implicațiile politice ale reglementării. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.3 (XXX), 2005. – Chișinău, USM, 2005.

Trebuie să facem din Chișinău un oraș curat, dacă avem pretenția de capitală europeană. // «Flux», 2007, 20 aprilie.

Un raport al societății civile constată că Puterea continuă să utilizeze resursele administrative pentru intimidarea contracandidatilor. // www.azi.md (Consultat pe 5 iulie 2007)

Двуликий Иордан. // „Альянс „Moldova Noastră”, 2007, 4 мая.

Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В. Выборы (2005) генерального примара столицы Республики Молдова: специфика, стратегии, результаты. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.4 (XXXI), 2005. – Chișinău: USM, 2005.

ООО семьи Мушуков. // «Коммунист», 2007, 11 мая.

Предвыборная платформа Демократической партии и кандидата на должность Генерального Примара Муниципия Кишинэу Владимира Филата. - Кишинэу, 2007.

www.alegeri.md
www.ipp.md

ANEXE

Tabelul 1. Rezultatele alegerilor pentru funcția de primar general al municipiului Chișinău în turul I.

	<i>Concurenții electorali</i>	<i>Numărul de voturi</i>	<i>%</i>
1	Iordan V., Partidul Comuniștilor din Republica Moldova	59.241	27,62
2	Mereuță I., Partidul Umanist din Moldova	6.176	2,88
3	Bujor L., Partidul „Alianța „Moldova Noastră”	20.914	9,75
4	Filat V., Partidul Democrat din Moldova	17.812	8,30
5	Chirtoacă D., Partidul Liberal	52.278	24,37
6	Zorina Z., Partidul Conservator	1.359	0,63
7	Corduneanu A., Partidul Popular Creștin Democrat	12.346	5,76
8	Kriľov V., Blocul Electoral „Patria-Родина – Равноправие”	5.795	2,70
9	Mușuc E., Partidul Social-Democrat din Moldova	6.432	3,00
10	Ciurea C., Partidul Social-Liberal	1.636	0,76
11	Pavlicenco V., Partidul Național Liberal	4.696	2,19
12	Mîslițchi S., Partidul Popular Republican	2.677	1,25
13	Bolboceanu L., Partidul European	1.106	0,52
14	Braghiș D., Partidul Democrației Sociale	17.056	7,95
15	Bodarev P., candidat independent	2.664	1,24
16	Bujenița I., Partidul Ecologist "Alianța Verde"	884	0,41
17	Petrache M., Uniunea Centristă din Moldova	806	0,38
18	Țapiș V., Partidul Legii și Dreptății	617	0,29

Tabelul 2. Rezultatele alegerilor pentru funcția de primar general al municipiului Chișinău în turul II.

	<i>Concurenții electorali</i>	<i>Numărul de voturi</i>	<i>%</i>
1	Iordan V., Partidul Comuniștilor din Republica Moldova	82.653	38,83
2	Chirtoacă D., Partidul Liberal	130.181	61,17

Prezentat la redacție
la 14 octombrie 2007

STRATEGIILE ȘI TACTICILE CANDIDAȚILOR LA FUNCȚIA DE PRIMAR GENERAL AL MUNICIPIULUI CHIȘINĂU: ALEGERILE DIN 27 NOIEMBRIE ȘI 11 DECEMBRIE 2005⁷⁸

Anatolie POPOVICI
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative,
Catedra Științe Politice și Educație Civică,
Doctorand

In the article the author tells us about the strategies and tactics of candidates for the primary function of Chisinau from 27 november and 11 december 2005. He contested the fact that the choosing of the primary of Chisinau could be characterized by two interesting moments: nine months duration of that three choosing (Parliamentary and local) and the second one – the strategies and tactics applicated from that candidates. Then the author characterized the strategies and tactics of candidates. He described in amount the strategies and tactics of candidates and also their anterior activities. The author used the information from newspaper and internet. Every idea is followed by propertied conclusions and opinions.

The final conclusion was that the electoral company for Primary from 2005 had been one of the most silent and short in the history of Moldavian Republics, candidates aborted a sterile and politicos message. In the author's opinion these, near the absent of the intrigue, constituted the main causes of the absent at the voting urns.

Alegerile noi pentru funcția de primar al municipiului Chișinău au fost necesare după ce două tentative din 10 și 24 iulie 2005 au eșuat din cauza prezenței scăzute a alegătorilor la urne. La scrutinul din 10 iulie 2005 au participat 27% de alegători, iar la alegerile repetate din 24 iulie același an la votare s-au prezentat doar 19.8% din alegători. Toate pietrele au fost aruncate în grădina Comisiei Electorale Centrale (CEC), care a fost invinuită de faptul că a tergiversat în mod intenționat anunțarea datei alegerilor pentru a-i priva pe studenți și alte categorii de alegători de posibilitatea de a vota. Este binecunoscut faptul că vara studenții sunt plecați în vacanță, iar o parte din chișinăuieni este plecată în concediu. În acest mod, CEC era invinuită că a făcut jocul comuniștilor.⁷⁹ Dar aceasta nu este alt ceva decât o strategie a partidelor de opoziție – critică non-stop a guvernării. După părerea noastră eșecul celor două tururi de alegeri pentru Primărie a fost cauzat de mai mulți factori. Un factor aparte este decepția electoratului prodemocrat față de votul acordat de partidele de opoziție guvernării comuniste, produs la 4 aprilie 2005. Un alt factor este oboseala electoratului, resimțită puternic după alegerile parlamentare din primăvara anului 2005. Electoratul moldovenesc nu vine la urne dacă nu are pe tavă o luptă aprigă, susținută de replici huliganice. Astfel, consensul parlamentar realizat de principalele forțe politice, le-a jucat festa candidaților pentru fotoliul de primar. Cu regret, opoziția nu prea are personalități cu care ar putea jongla în scrutine. Contracandidații abordând tactici sterile și politicoase au creat o campanie electorală care poate fi numită ca una dintre cele mai liniștite campanii electorale în scurta istorie a Moldovei Aceleași fețe, aceeași replică, aceeași tactică simplistă – criticistă.⁸⁰

Totuși, atitudinile și așteptările formațiunilor politice față de preconizatele alegeri, mai ales în municipiul Chișinău, sînt diferite. Chiar dacă în vara anului 2005 participarea a fost distorsionată de perioada estivală, rezultatele alegerilor noi și repetate eșuate din 10 și 24 iulie 2005 au pus în evidență relativ clară rating-ul candidaților din partea formațiunilor politice în municipiul Chișinău. Acest rating modulează și interesele formațiunilor în noile alegeri. Unii potențiali candidați puternici pot avea ca strategie neimplicarea în alegerile noi pe motiv că o eventuală victorie le poate mai degrabă dăuna carierei politice. Într-adevăr, care ar fi sensul cîștigării alegerilor municipale de către un candidat de opoziție doar cu un an și jumătate înainte de alegerile generale, în ajun de iarnă, care promitea a fi una extrem de dificilă din punct de vedere energetic. Toate acestea, luate împreună au avut un impact negativ asupra motivației cetățenilor de a participa la alegeri.

Alegerile primarului de Chișinău din vara anului 2005 au eșuat din cauza ratei de participare sub nivelul obligatoriu de cel puțin 1/3 din numărul alegătorilor. În condiții normale, rata de participare la alegeri a locuitorilor capitalei este cu aproximativ 10-15% mai joasă decât rata medie de participare pe țară. De această dată, va intra în joc și o tactică complementară, cea a frecvenței excesive de organizare a alegerilor, care poate amplifica factorul absenteismului "tradițional" al chișinăuienilor.⁸¹

Pentru a evita pericolul absenteismului, garnitura candidaților antrenați în lupta electorală trebuia să facă un efort demn de atenția alegătorilor și al mass-media, ultimei revenindu-i un rol determinant în reușita alegerii primarului de Chișinău. În acest context se poate afirma că dacă, în general, politica este percepută ca artă a posibilului, atunci Chișinăul, antrenat în alegeri noi ale primarului a treia oară în doar cinci luni, reprezintă o tablă de șah pentru tot felul de manevre politice și testări.

⁷⁸ Recenzent – doctor în științe politice Igor BUCĂȚARU

⁷⁹ <http://www.azi.md/news?ID=36910>

⁸⁰ Mihalache C. Sezonul alegerilor locale. // „Puls”, 2005, 30 septembrie.

⁸¹ <http://www.e-democracy.md/comments/political/200511091/>

În continuare vom caracteriza strategiile și tacticile candidaților pentru funcția de primar general de Chișinău.

Tabel 1. Rezultatele alegerilor locale din 27 noiembrie și 11 decembrie 2005 (în procente).⁸²

nr	Candidatul	27.11. 2005	11.12. 2005
1	Ursu V. (candidat independent)	46.66	52.91
2	Chirtoacă D. (candidat din partea Partidului Liberal)	25.14	35.62
3	Rusu M. (Partidul "Alianța «Moldova Noastră»")	10.26	refuz
4	Krîlov V. („Ravnopravie”+ „Patria-Rodina”)	6.38	6.92
5	Mușuc E. (Partidul Social-Democrat)	4.69	refuz
6	Cernei O. (Partidul Ecologist "Alianța Verde" din Moldova (PEAVM))	3.89	3.51
7	Nicolenco O. (Partidul Social-Liberal)	1.78	refuz
8	Sima Gh. (Uniunea Muncii „Patria-Rodina”)	1.19	1.04

Garnitura celor opt candidați poate fi examinată după anumite criterii: trei candidați, printre care D.Chirtoacă, reprezentând Partidul Liberal; E.Mușuc, reprezentând Partidul Social Democrat și O.Cernei, reprezentând Partidul Ecologist "Alianța Verde" formează categoria politicianilor tineri. Aceștia se poziționează pe diferite segmente ale spectrului politic - de la dreapta pînă la centru-stînga. Toți au acumulat o anumită experiență politică, participînd în campanii electorale și politice în calitate de candidați sau lideri de referință.

D.Chirtoacă a devenit revelația scrutinului din 10 iulie 2005, plasîndu-se pe cea de a treia poziție în topul candidaților, imediat după favoriții competiției. El a reușit să obțină locul doi în scrutinele din 27 noiembrie și 11 decembrie 2005 acumulînd 25,14 și 35,62%. D.Chirtoacă a reușit să-și facă campanie electorală pozitivă fără a avea susținere financiară și logistică. El a mizat pe oboseala electorală a alegătorilor, construindu-și campania pe tactica "față nouă a politicului moldovenesc". Avînd la dispoziție doar timpul de antenă oferit gratuit de Televiziunea Națională și Euro TV, a reușit să-și modeleze strategia și tactica suficient de incitant pentru a cîștiga audiența. Sloganul său electoral era - „Un primar tânăr — o capitală europeană!” D.Chirtoacă a folosit același slogan și aceleași strategii și tactici electorale ca și în scrutinul din 10 iulie. Programul electoral al lui D.Chirtoacă conținea trei tactici decisive.⁸³ Din toate aceste obiective propuse de D.Chirtoacă, putem trage următoarele concluzii: El nu a ales nici o tactică inedită și a rămas la nivelul celorlalți, care promit aceleași soluții, critică aceeași guvernare cu aceleași cuvinte. A mizat pe electoratul generației tinere. Drept confirmare a acestei mize este sloganul său electoral. A mizat pe oboseala electoratului (cinci scrutine în doar nouă luni) și pe tactica "față nouă a politicului moldovenesc".

După alegerile parlamentare din 6 martie 2005, în cadrul cărora E.Mușuc a fost cel mai activ candidat al social-democraților, el dă dovadă de tenacitate în efortul său de a se menține în politică, care poate fi considerată ca o strategie de bază a lui. Strategiile și tacticile acestui candidat la funcția de primar de Chișinău pot fi cercetate din sloganele sale electorale:

«Transparența puterii — Ordine în oraș — Bunăstare cetățenilor!»

«Locuințe pentru toți — Locuri de muncă — Protecție socială!»

«Unul dintre noi — Împreună cu noi — Pentru noi!»

«Om cu principii. Manager cu experiență!»

Analizînd programele electorale ale tuturor candidaților la funcția de primar general de Chișinău din 2005, noi am sesizat un moment important. E.Mușuc este candidatul care promite foarte mult.⁸⁴ Aplicînd tactica „spălării minților”, mesajul său a fost mai mult emoțional-spiritual de cît concret-rațional. De aici putem concluziona că, strategia de bază a lui E.Mușuc este: „Dacă ești sigur că nu vei cîștiga, atunci promite cît mai mult!”. Refuzul lui E.Mușuc de a participa în scrutinul din 11 decembrie 2005 denotă faptul că această strategie este sterilă și fără efect.

Cel mai experimentat dintre tinerii candidați pentru funcția de primar general de Chișinău este totuși O.Cernei, candidat din partea Partidul Ecologist "Alianța Verde" din Moldova (PEAVM), care deținea funcția de consilier municipal, fiind ales în cadrul alegerilor locale generale din mai 2003 din partea blocului electoral Alianța "Moldova Noastră". Această funcție a servit în strategia și tactica sa ca o creare a unei imagini de un bun specialist în domeniul relațiilor cu publicul. Nu întîmplător sloganul său electoral este - „Mai aproape de oameni, de nevoile lor!”⁸⁵ O tactică electorală a lui O.Cernei era accentuarea unui cuvînt-cheie în sloganul său electoral. „Mai aproape de oameni, de nevoile lor” poate fi realizat doar prin schimbare. Acest cuvînt-cheie îl sesizăm în adresarea lui O.Cernei către electorat.⁸⁶ Se observă o creștere considerabilă la 27 noiembrie 2005 a numărului de alegători pentru PEAVM, de la 0,39% la 10 iulie la 3,89% în 27 noiembrie. Autorul consideră că aceasta creștere a numărului de simpatizanți se datorează faptului schimbării

⁸² Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В. Республика Молдова – 2005: выборы-2 генерального примара столицы. // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*. nr.2 (XXXIII), 2006. – Chișinău: USM, 2006, p.75

⁸³ Vezi: Programul electoral din 2005 al candidatului la funcția de primar general al municipiului Chișinău D.Chirtoacă

⁸⁴ <http://www.alegeri2005.md/chisinau/opponents/musuc/program/>

⁸⁵ <http://www.alegeri2005.md/chisinau/opponents/cernei/program/>

⁸⁶ Vezi: Programul electoral din 2005 al candidatului la funcția de primar general al municipiului Chișinău O.Cernei.

candidatului pentru funcția de primar și a schimbării strategiei și tacticii PEAVM. Putem concluziona, că dacă O.Cernei candida și la scrutinul din vară, atunci la cele din 27 noiembrie și 11 decembrie 2005 el putea obține mult mai multe voturi.

Din mai multe considerente, candidatul Partidului Social Liberal (PSL), O.Nicolenco, oarecum nu se înscrie în grupul tinerilor candidați descriși mai sus. Totuși, formațiunea pe care o reprezintă este rezultatul unui efort al lansării acum șase ani a tinerilor în politică. În acest sens, experiența PSL-ului este strategia de legătură între două eforturi de lansare a tinerilor în politică. Primul efort, care poate fi considerat reușit - accesarea în parlament a PSL -ului în cadrul blocului electoral "Moldova Democrată" (BMD) la alegerile parlamentare din 6 martie 2005 și al doilea efort - participarea la alegerile locale din 27 noiembrie 2005 pentru funcția de primar de Chișinău, care sa dovedit a fi cu eșec. Tactica electorală a candidatului pentru funcția de primar de Chișinău, O.Nicolenco este foarte greu de identificat. Sloganele electorale erau: „Aveți încredere!” și „Instruiți, Responsabili, Hotărâți!”.⁸⁷ Aceste slogane denotă o criză de strategie și tactică electorală. Astfel, tactica candidatului respectiv poate fi identificată ca un stereotip al politicului moldovenesc – participare de dragul participării.

Duetul V.Krîlov, reprezentînd blocul "Patria-Rodina-Ravnopravie" (compus din Partidul Socialist, Partidul Socialiștilor și Mișcarea Social-Politică Republicană "Ravnopravie"), și Gh.Sima, reprezentînd Uniunea Muncii "Patria-Rodina", formează segmentul candidaților cu opțiuni tranșante de stînga. La baza strategiilor și tacticilor sale, Gh.Sima ținea în experiența sa cît politică atît și profesionistă. Gh.Sima așa și nu și-a evidențiat tactica electorală. Nu întîmplător, de la un scrutin la altul, el nu poate obține mai mult de 1%.⁸⁸ Astfel, în final Gh.Sima a demonstrat că așa și nu și-a identificat vre-o tactică electorală nici în scrutinul din 27 noiembrie și 11 decembrie 2005.

Candidat din partea blocului "Patria-Rodina-Ravnopravie" a fost nu V.Klîmenko, președintele acestei formațiuni, ci V.Krîlov, care în comparație cu V.Klîmenko a obținut 6,92%. Să reamintim că V.Klîmenko la scrutinul din 10 iulie 2005 a obținut 3,76%.⁸⁹ Această creștere considerabilă a simpatizanților acestui bloc electoral, după părerea autorului, a fost din cauza schimbării strategiilor și tacticilor sale electorale: în primul rînd, V.Krîlov cunoaște limba de stat și la dezbaterile televizate el nu vorbea în limba rusă, cum o făcea V.Klîmenko. Această tactică sa dovedit a fi cu efect. În al doilea rînd, mesajul electoral a lui V.Krîlov nu conținea elemente de vasalitate față de regimul de la Tiraspol și Federația Rusă, ceea ce nu putem spune de mesajul electoral a lui V.Klîmenko. În al treilea rînd, sloganul electoral a lui V.Krîlov era: „Pentru drepturile chișinăuienilor în baza legalității, ordinii și dreptății sociale!”⁹⁰ care ținea în interesele chișinăuienilor și nicidecum în ale blocului pe care îl reprezintă.

Ambii candidați, Gh.Sima și V.Krîlov, sînt politicieni experimentați, deținînd în trecut funcții de deputați în Parlamentul Republicii Moldova, iar Gh.Sima a deținut și funcția de ministru al Educației în perioada 2002-2003. Strategiile și tacticile lor electorale pun accentul pe un eventual suport din partea Federației Ruse în soluționarea problemelor cu care se confruntă Republica Moldova, în cazul accederii lor la cîrma municipiului Chișinău. Astfel, una din strategiile și tacticile reale ale celor doi candidați este să clarifice care din formațiuni este mai credibilă în promovarea vectorului politic pro-CSI-ist. Cea de-a doua strategie a candidaților respectivi ține de a beneficia de tribuna electorală, adică de accesul la mass-media, pentru a încerca consolidarea segmentului electoral cu viziuni de stînga, prin critica fenomenelor sociale generatoare de inegalitate socială, dar mai ales, prin pledoarea în favoarea unui vector politic pro-rusesc, care ar contesta actuala politică internă și externă a Republicii Moldova.

Duetul V.Ursu și M.Rusu făceau parte, de facto, din aceeași formațiune politică - Alianța Moldova Noastră (AMN), ba mai mult, din organele de conducere a acesteia. Totuși, V.Ursu, care deținea funcția de primar-interimar de Chișinău, era candidat independent, iar cel care reprezinta formațiunea era M.Rusu. V.Ursu era cel mai controversat candidat la aceste alegeri. V.Ursu a activat ultimele 6 luni în calitate de primar general interimar, pana la plecarea ex-primarului S.Urecheanu. V.Ursu se considera unul din oamenii acestuia, era membru al Biroului permanent al AMN. Odata cu numirea sa în calitate de interimar, V.Ursu a declarat că administrația municipală dorește să colaboreze mai strîns cu autoritățile centrale, în vederea asigurării unei vieți mai bune pentru chișinăuieni. Deși V.Ursu candida independent pentru funcția de primar, președintele țării V.Voronin a menționat ca Partidul Comuniștilor îl va susține anume pe el, declarații similare fiind făcute și de Partidul Democrat și Uniunea Centristă ba chiar și de Partidul Popular Creștin Democrat.

Candidatul înaintat sau susținut de PCRM este asigurat că va avea un electorat devotat și stabil, ceea ce-i garantează victoria. După părerea autorului, V.Ursu a avut cel mai bun program electoral. V.Ursu avea un program clar și cuprinzător, compus din două compartimente. Ceea ce a realizat în funcția de primar-interimar și ceea ce urmează să realizeze după alegeri.⁹¹ Realizarea unui asemenea program electoral, poate fi considerată ca una din strategiile și tacticile lui V.Ursu. Un program care nu conține multe promisiuni, ci fapte reale. Această tactică a fost utilizată pentru a-i construi o imagine de persoană onestă, echitabilă și corectă. Sloganul său electoral fiind simplist dar convingător: „Un primar pentru toți chișinăuienii” și „Mai aproape de oameni, mai aproape de grijile lor!”. O altă strategie electorală a lui V.Ursu a fost conlucrarea cu puterile centrale. Această strategie o sesizăm în programul electoral al candidatului, unde este scris „conlucrarea cu Guvernul și Parlamentul Republicii Moldova întru ridicarea bunăstării locuitorilor capitalei”.

⁸⁷ <http://www.alegeri2005.md/chisinau/opponents/nicolenco/program/>

⁸⁸ Bumbac S. Sima, Braghiș, Klîmenko – trei la leu. // „Puls”, 2005, 7 iulie.

⁸⁹ *Ibidem*

⁹⁰ <http://www.alegeri2005.md/chisinau/opponents/krilov/program/>

⁹¹ <http://www.alegeri2005.md/chisinau/opponents/ursu/program/>

Este evident că pentru a face față concurenței cu un candidat susținut de partidul de guvernământ, M.Rusu avea nevoie de un suport, suport pe care i-l putea oferi doar liderul AMN, S.Urechean, al cărui rating în Chișinău ar fi trebuit să rămână încă foarte înalt. Era dificil a presupune ce strategii și tactici de "transfer de autoritate" ar putea fi utilizate în acest sens. De aceea una din strategiile lui M.Rusu era crearea unei imagini de politician moderat, temperat și onest. Fapt ce ne demonstrează mesajul său electoral: „Un singur Chișinău avem. Țin mult la capitală, de aceea am hotărât să candidez la funcția de primar general din partea Alianței Moldova Noastră, sub semnul Soarelui. Sunt M.Rusu. Mă cunoașteți bine. Și eu vă cunosc așteptările și nevoile. Ca om, am învățat de la viață că ești ceea ce faci, nu ceea ce spui. Ca părinte, am înțeles că trăim pentru a-i ajuta pe cei neputincioși să se pună pe picioare. Ca politician, știu că de unul singur nu faci nimic. Nu poți mătura curtea cu un fir de mălai. Ți trebuie un mănunchi întreg ca să faci o mătură. Ca economist, știu că pentru a-l ajuta pe un om nevoiaș, nu trebuie să-i dai zilnic de pomană câte un pește. Mai bine dă-i o undiță și arată-i cum s-o folosească. Restul va face el singur. Ca simplu alegător, am simțit de multe ori cât e de dureros să fii mințit de cei care nu se țin de cuvânt. Știu că și voi ați gustat din amarul acestei lecții. Dar mai știu că somnul în ziua alegerilor omoară viitorul comunității în care trăiești. Ca primar general, voi face tot ce-am învățat în calitatea mea de simplu alegător, de economist, de politician, de părinte și de om. Un singur Chișinău avem. Ca să ne simțim în Capitală ca acasă, haideți să ne înțelegem așa: voi mă alegeți, eu fac restul.”⁹²

Sloganul electoral a lui M.Rusu era: „Un singur Chișinău avem. Unul pentru toți democrații. Mircea Rusu — iată Omul!”⁹³ Acest slogan electoral evidențiază o tactică deja învechită și des înlinită la candidații și partidele de opoziție - critică non-stop a guvernării comuniste. Dacă mesajul electoral a lui M.Rusu poate fi calificat ca unul bun și efectiv, atunci programul său denotă o criză profundă de strategii și tactici electorale. Programul său electoral avea denumirea: „8 pași spre viitor”. Paradoxul acestei denumiri este - opt pași, dar „o mie” de promisiuni. Promisiuni urmate de critici ale guvernării cu caracter revoluționar-comunist - „Mircea Rusu — Primar General mai înseamnă pentru Chișinău sfârșitul revoluției din octombrie 1917 și începutul Evoluției din noiembrie 2005. Cu Mircea Rusu, viitorul începe acum! Mircea Rusu — iată Omul! Pe 27 noiembrie, ia-ți prietenii și hai la Evoluție!”⁹⁴

Aceste detalii ne demonstrează că intriga politică legată de tactica susținerii celor doi candidați (V.Ursu și M.Rusu) persista și aveau un impact important pentru dezvoltarea sistemului de partide din Republica Moldova. În acest sens, este menționat și faptul că, în realitate, AMN avea în aceste alegeri trei candidați. Cel de al treilea candidat era O.Cernei, care a depus cerere de suspendare temporară a calității sale de membru al AMN, pentru a putea candida din partea Partidului Ecologist "Alianța Verde". Aceste tactici pun în evidență două lucruri: AMN a reușit pe parcursul celor doi ani de existență să atragă de partea sa un impunător potențial uman; în prezent, în calitatea sa de opoziție intransigentă, AMN are de înfruntat problema managementului acestui potențial, problemă dezvoltată de părăsirea din AMN a social-democraților, în frunte cu D.Braghiș și participarea membrilor AMN la alegeri în calitate de candidați, sau cu susținerea din partea altor formațiuni.⁹⁵

În acest sens, eventuala victorie a unuia din cei doi candidați va servi și drept răspuns implicit la întrebarea: ce ar fi fost mai benefic pentru AMN, să promoveze o politică centristă, de cooperare situațională cu dreapta ori cu stînga, sau să-și mențină actuala politică de migrare spre aripa dreaptă a spectrului politic? Evident, dacă învingea V.Ursu, atunci victoria lui putea fi folosită împotriva AMN drept dovadă a corectitudinii liniei centriste față de cea de dreapta. Mai mult s-ar putea ca Ursu să fie încurajat să nu părăsească AMN ci dimpotrivă, să devină lider al unui eventual curent centrist în AMN. O eventuală victorie a lui M.Rusu ar avea efectul exact invers, numai că învingătorul ar deveni un concurent extrem de puternic pentru ceilalți aspiranți la pozițiile de vîrf din cadrul formațiunii. Încă o dovadă că intriga politică în aceste alegeri persista cu prisosință.

Însă realitatea a fost alta. Pentru a patra oară, în mai puțin de șase luni, locuitorii Chișinăului nu au reușit să-și aleagă primarul general. La 27 noiembrie și 11 decembrie 2005 la urnele de vot s-au prezentat mai puțin de o treime din alegători, valoare obligatorie pentru validarea scrutinului. Din cei aproximativ 570 mii de locuitori ai capitalei cu drept de vot s-au prezentat la urne, pe 27 noiembrie - 22,37% , iar la 11 decembrie doar 22,07%,⁹⁶ astfel încat alegerile locale repetate au fost considerate nevalabile. În ziua alegerilor repetate din municipiul Chișinău, turul doi de scrutin a fost organizat în alte șase localități din Republica Moldova. Alegerile au fost monitorizate de 247 de observatori locali și străini, majoritatea fiind desemnați de Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului (LADOM).⁹⁷

Solicitat de ziarul „Timpul”, secretarul CEC, Iu.Ciocan, a calificat situația din capitală drept „criză electorală”, opinând că se impun „măsuri cardinale” pentru rezolvarea ei. Iurie Ciocan nu a precizat care ar fi aceste măsuri, menționând doar că deciziile vor fi luate de CEC doar după consultarea candidaților, a reprezentanților partidelor politice și a societății civile. Secretarul CEC nu a negat că ar putea fi vorba de niște inițiative de modificare a legislației electorale, în vederea micșorării sau chiar anulării pragului minim de participare a alegătorilor pentru alegerile noi și cele repetate.⁹⁸ Potrivit Codului Electoral, Comisia Electorală Centrală trebuia să organizeze alegeri noi, data acestora urmând să fie anunțată cu cel puțin 60 de zile înainte de scrutin. CEC, însă, a solicitat parlamentului interpretarea art. 134 și 138 din

⁹² <http://www.alegeri2005.md/chisinau/opponents/rusu/message/>

⁹³ <http://www.alegeri2005.md/chisinau/opponents/rusu/program/>

⁹⁴ *Ibidem.*

⁹⁵ <http://www.e-democracy.md/comments/political/200509261/>

⁹⁶ <http://www.alegeri2005.md/electoralcourier/20051211/>

⁹⁷ <http://www.azi.md/news?ID=37160>

⁹⁸ Țurcanu A. Chișinăul nu se dă bătut: Voronin nu a putut cuceri capitala nici cu Ursu. // „Timpul”, 2005, 29 noiembrie.

Codul Electoral (cele referitoare la alegerile repetate/noi, precum și la pragul electoral).⁹⁹ Spicherul M.Lupu a anunțat că parlamentul ar putea exclude plafonul minim de prezență la urne. „În parlament, s-a ajuns la un consens în vederea eliminării plafonului minim de prezență la urnele de vot și sper că în viitorul cel mai apropiat vor fi operate modificările de rigoare în Codul Electoral al Republicii Moldova”, a declarat președintele parlamentului.¹⁰⁰

V.Butnaru, redactor-șef la ziarul „Jurnal de Chișinău”, consideră că cauzele absenteismului sunt cunoscute: decepția și deziluzia electoratului democrat vizavi de actul din 4 aprilie (dar și a electoratului comunist!); dezinteresul oamenilor față de viața politică și față de prestația politicianilor; neîncrederea în promisiunile electorale etc. Absenteismul masiv denotă și impactul slab al partidelor, acestea nefiind în stare să-și mobilizeze măcar propriii simpatizanți.¹⁰¹

Este important să se țină cont de faptul că fenomenul absenteismului este unul prezent și în democrațiile consacrate, unde studii speciale demonstrează o corelație strânsă între rata participării la votare și: a) atitudinea cetățenilor față de instituția pentru care se desfășoară alegeri; b) oferta electorală a concurenților într-un anumit context (care prin sine însuși poate genera interes sau dezinteres); c) modul în care sînt percepuți concurenții (calitatea lor). Astfel, într-un șir de state ale Uniunii Europene, practic în același context politic general, participarea la alegerile legislative, regionale (locale) și pentru Parlamentul European are aproximativ următoarea proporție: 80-70%; 55-45%; 45-35%. În statele din spațiul CSI participarea la alegerile locale este, de obicei, foarte joasă. Spre exemplu, în Rusia media variază în limitele a 20-30%.¹⁰²

Cu excepția evenimentelor descrise mai sus, după părerea autorului, campania electorală a fost una anemică și pasivă. Au lipsit declarațiile tari și concurența acerbă între candidați, care exista pînă acum. În comparație cu alte campanii, candidații se pare că nu au cheltuit prea multe eforturi și prea mulți bani. Strategiile și tacticile candidaților erau sterile, politicoase și lipsite de intrigă. Unul din considerente ar putea fi și mandatul scurt pe care îl va obține cel care va fi ales (circa 1,5 ani), altul este incertitudinea că alegerile vor avea loc și de aceasta data. Mai mulți analiști și comentatori nu exclud prezența redusă și la următorul scrutin. Aceasta este explicată prin lipsa de interes pentru alegerile respective, precum și prin publicitatea socială neadecvată.

Bibliografie:

- Țurcanu A. Chișinăul nu se dă bătut: Voronin nu a putut cuceri capitala nici cu Ursu. // „Timpul”, 2005, 29 noiembrie.
- Prisăcaru I. Chișinăul a refuzat să iasă la votare. Cele patru scrutine eșuate ar trebui să pună pe gânduri clasa politică. // „Timpul”, 2005, 13 decembrie.
- Midrigan P. Partidele politice în procesul electoral (cazul Republicii Moldova). // MOLDOSCOPIE. (Probleme de analiză politică). Nr.3 (XXX), 2005. – Chișinău: CE USM, 2005.
- Mihalache C. Sezonul alegerilor locale. // „Puls”, 2005, 30 septembrie.
- Мощняга В., Руснак Г., Цуркан В. Выборы (2005) генерального примара столицы Республики Молдова: специфика, стратегии, результаты. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). nr.4 (XXXI), 2005. – Chișinău: USM, 2005.
- Мощняга В., Руснак Г., Цуркан В. Республика Молдова – 2005: выборы-2 генерального примара столицы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). nr.2 (XXXIII), 2006. – Chișinău: USM, 2006.
- Peru A. Unele particularități de imagine-poziționare în Electorala „Chișinău-2005”. Chișinăul electoral: unul pentru toți și toți pentru unu! // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). nr.2 (XXXIII), 2006. – Chișinău: USM, 2006.
- Butnaru V. Votul obligatoriu. // „Jurnal de Chișinău”, 2005, 29 noiembrie.
- <http://www.azi.md>
- <http://www.alegeri2005.md>

Prezentat la redacție
la 12 septembrie 2007

⁹⁹ vezi: Codul Electoral. nr.1381, din 21 noiembrie 1997. // Monitorul Oficial nr.81, din 8 decembrie 1997, art.66.

¹⁰⁰ Prisăcaru I. Chișinăul a refuzat să iasă la votare. Cele patru scrutine eșuate ar trebui să pună pe gânduri clasa politică. // „Timpul”, 2005, 13 decembrie.

¹⁰¹ Butnaru V. Votul obligatoriu. // „Jurnal de Chișinău”, 2005, 29 noiembrie.

¹⁰² <http://www.e-democracy.md/comments/political/200511091/>

ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ КАК ФАКТОР АДАПТАЦИИ В МИГРАЦИОННОЙ СИТУАЦИИ: МОЛДАВСКИЕ МИГРАНТЫ С ВЫСШИМ ОБРАЗОВАНИЕМ (по данным социологических опросов)¹⁰³

Георгий РУСНАК
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
доктор-хабилитат исторических наук,
профессор, ректор,
академик

Валерий МОШНЯГА
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
Факультет международных отношений,
политических и административных наук
Кафедра политологии и гражданского воспитания,
доктор-хабилитат политических наук,
профессор, заведующий кафедрой,
заслуженный деятель науки Республики Молдова
«От Emerit»

Валентин ЦУРКАН
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
Факультет международных отношений,
политических и административных наук
Лаборатория «Социологии политики»,
доктор философских наук, доцент,
заведующий лабораторией

The topic of this paper is the human capital as a main resource of adaptation in the conditions of migration. The person is the huge value in the production sphere determined socially as a result of the process of socialization. The important social institutes are the family and the school, with which the person interactions from the beginning of his life.

Obviously, cultural and social capital are interdependent, the high cultural capital level influences considerable the rise of the social capital level. The vitality and durable development of our Moldavian society depends on the way of distribution of the cultural existent capital.

We can mention that in our country we have a rise of the cultural capital in last 10-15 years, but this existent cultural capital is not rationally used. A lot of person high-educated, with university studies and work ability are not required on the internal labour market. From these reasons they have to go abroad, where their cultural capital is not used also. They are compelled to do unqualified works.

The migrant's level of studies influences in some way the region or the country where they immigrate. The UE migrational space is characterized almost by the Moldavian migrants which have university studies, they work especially with legal work acts. The NIS migrational space reduces the number of migrants with high level of education, without any legal work contracts.

În sfera producerii omul este purtătorul multor calități sociale determinate în aspect social drept rezultat al socializării. Importante institute sociale cu care individul interacționează de la începutul vieții sale este familia și școala. Evident, capitalul cultural și social sunt interdependente: nivelul înalt de capital cultural influențează considerabil asupra creșterii nivelului capitalului social. În dependență de faptul cum societatea moldovenească va fi capabilă să distribuie capitalul cultural existent, depinde în primul rând vitalitatea și dezvoltarea durabilă a acesteia.

Pe de o parte, în țară se înregistrează o creștere a capitalului cultural în ultimii 10-15 ani. Totodată, are loc utilizarea nerațională a capitalului cultural existent care este de un nivel destul de înalt. O mare parte din persoanele cu studii superioare, apte de muncă s-au pomenit într-o situație dificilă – nu sunt cotați pe piața de muncă din țară; din aceste motive sunt nevoiți să emigreze peste hotare. Dar și acolo, capitalul cultural al migranților nu este pe deplin utilizat, aceștia fiind impuși să efectueze munci care nu implică nivelul capitalului cultural.

Trebuie de menționat faptul că nivelul de studii, învățămînt al migranților influențează într-un fel regiunea sau țara unde acesta imigrează. Spațiul migrațional al țărilor UE este constituit în mare parte din migranți moldoveni cu studii superioare, universitare. Spațiul migrațional al țărilor CSI reduce numărul acestei categorii. Migranții muncitori fără

¹⁰³ Рецензент – доктор социологических наук Анжела КОЛАЦКИ.

studii în genere nu încheie contracte oficiale de muncă, cu cât nivelul de studii este mai înalt, cu atât crește numărul muncitorilor ce lucrează conform contractelor oficiale de muncă.

Человек в сфере производства является носителем многих социальных качеств, определяемых в социальном аспекте как результат социализации. Важнейшими социальными институтами, с которыми индивид в самом начале жизненного пути непосредственно взаимодействует: семья и школа. В процессе первичной социализации семья преимущественно наделяет индивида такими видами капитала как экономический, культурный и социальный. Экономический капитал состоит из земли, ценностей, денег или ценных бумаг и т.д. Социальный капитал представляет собой прежде всего весь ансамбль родственных, соседских и других отношений, а также совокупность социальных норм, правил, убеждений, необходимых для взаимодействия в формальных и неформальных социальных общностях¹⁰⁴.

В семье индивид также получает начальные основы культурного капитала. Но в целом можно сказать, что культурный капитал, полученный в семье носит обыденный и несистематизированный характер. В большей степени профессиональным видом культурного капитала наделяет индивида школа, и прежде всего необходимыми знаниями и умениями, а также способностью их применять в производственной и непроизводственной деятельности. Полученные знания в рамках этих социальных институтах и составляют человеческий капитал индивида. Культурный капитал существует в двух формах – объективированной: в дипломах, и в ментальной форме в виде ментальных структур, схем восприятия, мышления и действия. (П.Бурдье).

Данное понятие отражает факт наличия у индивида основной базы, с позиций которой он начинает свою деятельность в определенной сфере социальной жизни для достижения дефицитных ценностей. «Человеческий капитал - это накопленные знания, умения и навыки, полученные человеком в процессе обучения и практической деятельности и позволяющие ему успешно выполнять свою профессиональную деятельность»¹⁰⁵.

Очевидно, что культурный и социальный капитал тесно взаимосвязаны друг с другом. Более высокий уровень культурного капитала значительно влияет и на повышение уровня социального капитала. В то же время социальный капитал не находится в прямой связи с капиталом культурным: его рост не влияет на объем и качество культурного капитала.

Значение культурного капитала состоит в том, что именно с его помощью создаются материальные и духовные блага, которые и составляют основную социальную ценность любого общества. Именно этот тип капитала в наибольшей степени актуален для нашей страны в настоящее время.

Решение проблем технологического подъема в Республике Молдова возможно только с помощью высокообразованных и профессионально подготовленных интеллектуальных работников, составляющих так же и человеческий капитал молдавского общества. В настоящее время только такие работники способны открыть новые пути в своей области, оценить их важность для страны, создать и довести инновационные разработки до уровня непосредственного внедрения в народное хозяйство страны.

В зависимости от того, как молдавское общество сумеет распорядиться имеющимся культурным капиталом, зависит в первую очередь его жизнеспособность и устойчивое развитие. Однако в настоящее время в молдавском обществе налицо значительные проблемы как с воспроизводством человеческого капитала, так и с его рациональным использованием.

С одной стороны в стране происходит количественный рост культурного капитала за последние 10-15 лет. Вместе с тем, налицо нерациональное использование имеющегося достаточно высокого уровня культурного капитала в Республике Молдова, который накапливался в течение многих десятилетий. Значительная часть высокообразованных людей трудоспособного возраста оказывается невостребованной на рынке труда в стране. С другой, именно эта категория наших соотечественников составляет значительную долю тех, кто вынужден искать применение своим способностям не в своей стране, а за ее пределами. Но и там культурный капитал мигрантов используется совершенно на рабочих местах, не требующих имеющегося у них уровня культурного капитала¹⁰⁶.

Таблица 1. Соотношение доли мигрантов, работающих и не работающих по специальности в зависимости от уровня образования (в %):

Образование	Вы работаете по специальности?						индекс	всего
	да	скорее	скорее	нет	трудно	индекс		

¹⁰⁴ Мачеринскене И., Минкуте-Генриксон Р., Симонавичене Ж. Социальный капитал организаций: методология исследований. // Социологические исследования, 2006, №3, с.29-39.

¹⁰⁵ Крутий И.А., Красина О.В. Человеческий капитал: эволюция представлений. // Социологические исследования, 2006, №3, с.127-129.

¹⁰⁶ С целью получения необходимой информации о труде молдавских трудовых мигрантов в зарубежье, в период ноябрь 2005 года - май 2006 года нами были проведены социологические исследования среди тех, кто в странах СНГ и Европейского Союза. Поиск таких респондентов осуществлялся методом «снежного кома». Были осуществлены анкетирование (487 человек) и углубленные интервью трудовых мигрантов (100 человек), фокус-группы среди трудовых мигрантов-мужчин (4 фокус-группы), опрос экспертов (около 40 человек), на сайте www.migratie.md был проведен интернет-опрос. Кроме того, был осуществлен контент-анализ молдавской периодической печати. Результаты исследования изложены в: Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В. Принудительный труд молдавских трудовых мигрантов-мужчин в контексте СНГ – Европейский Союз (по результатам социологических исследований). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.4 (XXXV), 2006. – Chişinău: USM, 2006, p.66-129.

		<i>да</i>	<i>нет</i>		<i>сказать</i>		
без образования	-	20.0	-	60.0	20.0	-0.40	100
начальное	-	9.1	-	81.8	9.1	-0.73	100
среднее	20.0	7.8	15.9	55.5	.8	-0.50	100
н/высшее	14.3	10.5	15.8	57.9	1.5	-0.50	100
высшее	15.1	8.1	12.8	62.8	1.2	-0.52	100
постуниверситет-ское	33.3	-	-	66.7	-	-0.33	100
всего	17.1	8.6	14.6	58.2	1.4	-0.50	100.0

Индекс работы по специальности -0.50 показывает, что более половины респондентов не работает по своей основной профессии.

В странах миграции, используется не базовый культурный капитал трудовых мигрантов, а вторичный, приобретенный в непрофессиональных образовательных структурах, в ситуации производственного процесса. В этом случае основной культурный капитал оказывает влияние на профессиональную жизнь трудовых мигрантов не прямо, а косвенно, создавая только более благоприятный фон для их деятельности в сравнении с его либо отсутствием, либо более низким уровнем.

Таблица 2. Распределение мигрантов мужчин по уровню образования (абс. и %)

<i>Образование</i>	<i>Количество</i>	<i>%</i>
Без образования	5	1.0
Начальное	11	2.3
Среднее	246	50.5
Н/высшее	133	27.3
Высшее	86	17.7
Постуниверситетское	6	1.2
Всего	487	100.0

Наличие в Республике Молдова в настоящее время трудовых ресурсов с высоким уровнем человеческого капитала непосредственно определяет и структуру мигрантов: их состав включает значительное количество людей с высоким уровнем как среднего специального образования - 50.5%, так и неоконченного высшего - 27.3% и высшего - 17.7%. При этом доля лиц без образования и с начальным уровнем образования составляет меньшую, по крайней мере пока, их часть: соответственно 1.0% и 2.3%.

Другой особенностью распределения человеческого капитала среди молдавских трудовых мигрантов является значительная доля лиц с университетским и постуниверситетским образованием - 1.2%. Конечно, доля мигрантов с постуниверситетским образованием относительно невелика в общем составе мигрантов. Но следует учесть, что это наиболее подготовленная часть трудовых ресурсов к креативной и инновационной деятельности. Подготовка этой группы человеческого капитала общества не носит и никогда не будет носить массового характера. Тем более, что доля лиц высшим и постуниверситетским образованием среди мигрантов значительно превышает их долю в составе взрослого населения страны. Таким образом, включение в миграционный процесс части населения страны с наивысшим уровнем человеческого капитала происходит значительно интенсивнее, чем в группе со средним и низким уровнем.

Практически соотношение мигрантов с университетским и доуниверситетским образованием одинаково, несмотря на их неодинаковое распределение в общей массе взрослого населения страны. Различие если и есть, то оно незначительно.

Высокая доля мигрантов с высшим образованием создает двоякую ситуацию: с одной стороны народное хозяйство страны лишается высококвалифицированных работников. И этот факт чрезвычайно тревожен. Но с другой, наличие высшего образования создает для их носителей более благоприятные условия для выживания в миграционной ситуации.

Учитывая разные уровни социализации, закономерно предположить, что, с одной стороны, путь в мигранты лиц с высоким и низким уровнем человеческого капитала разный, так и, с другой, для этих групп по-разному складывается ситуация на рынке труда.

Вместе с тем, как в первой проблеме, так и во второй остается достаточно много темных пятен. Во-первых, не ясно, в какой степени различия в уровне культурного капитала действительно влияют на миграционную ситуацию в реальности? И, во-вторых, так же не ясно, создает ли более высокий уровень человеческого капитала их обладателям большие преимущества или, наоборот, делает их более уязвимыми в миграционной ситуации?

Прежде всего следует отметить, что уровень образования мигрантов находится в непосредственной связи с регионом или страной миграции. Миграционное пространство стран ЕС состоит из более высокой доли молдавских мигрантов с университетским образованием. Ограничение миграционного поля странами СНГ снижает долю молдавских мигрантов с высшим образованием. Данная ситуация наглядно представлена в таблицах 2 и 3.

В общем объеме трудовая миграция в Россию составляет более половины ее общего количества - 57.3%. Почти треть мигрантов - 27.5% приходится на восемь стран Средиземноморья, такие как Италия, Португалия,

Франция, Испания, Греция, Израиль, Турция, Кипр. За ними по степени убывания идут страны Центральной и Северной Европы и ближайшие и дальние соседи по планете Земля.

Таблица 3. Распределение мигрантов мужчин в зависимости от региона и страны миграции (абс. и %):

<i>Регион и страна миграции</i>	<i>Количество</i>	<i>%</i>
Россия	279	57.3
Страны Средиземноморья	134	27.5
Страны Центральной и Северной Европы	40	8.2
Ближние соседи	24	4.9
Дальние соседи	10	2.1
Всего	487	100.0

Преобладающий характер трудовой миграции в Россию и страны Средиземноморья можно определить как влияние двух исторических составляющих. С одной стороны, Молдова длительный период времени существовала в составе Российской империи, а затем и в составе СССР, где испытывала значительное влияние прежде всего со стороны России. С другой, известно, что со времени становления своей государственности в средние века Молдова находилась в тесных экономических, политических и культурных связях с такими странами Средиземноморья. Очевидно, что исторический фактор и современная экономическая ситуация во многом определили существенные черты нынешних миграционных процессов в современной Республике Молдова и прежде всего ее региональную и страновую направленность.

Распределение человеческого капитала трудовых мигрантов существенно варьирует в зависимости от региона или страны.

Таблица 4. Распределение человеческого капитала по странам приема (%):

<i>Страна</i>	<i>Образование</i>						
	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
Россия	66.6	63.6	65.4	55.6	34.1	66.6	57.3
Италия	16.7	-	6.9	15.0	20.0	16.7	11.5
Португалия	-	-	9.3	3.0	3.5	-	6.2
Англия	-	9.1	0.8	4.5	3.5	-	2.5
Франция	-	-	2.8	2.3	3.5	-	2.7
США	-	-	0.4	3.0	3.5	-	1.6
Испания	-	-	1.6	3.0	5.9	-	2.7
Греция	16.7	-	1.2	0.8	1.2	16.7	1.4
Германия	-	-	1.2	2.3	3.5	-	1.8
Румыния	-	-	1.2	3.0	7.1	-	2.7
Израиль	-	-	1.2	0.8	5.9	-	1.8
Турция	-	9.1	1.2	-	-	-	.8
Чехия	-	-	2.0	3.8	1.2	-	2.3
Ирландия	-	-	0.4	0.8	-	-	.4
Австрия	-	-	0.8	-	-	-	.4
Украина	-	18.2	1.6	-	4.7	-	2.1
Кипр	-	-	0.8	-	-	-	.4
Беларусь	-	-	-	-	1.2	-	.2
Бельгия	-	-	0.4	0.8	1.2	-	.6
Норвегия	-	-	-	0.8	-	-	.2
Корея Южная	-	-	0.4	-	-	-	.2
Болгария	-	-	-	0.8	-	-	.2
Всего	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Примечание: 1 – без образования; 2 – начальное образование; 3 – среднее специальное образование; 4 – незаконченное высшее образование; 5 – высшее образование; 6 – постуниверситетское образование; 7 – всего

В сравнении с другими странами основным потребителем человеческого капитала молдавских трудовых мигрантов по всем типам является Россия, на ее долю приходится 66,6% мигрантов с постуниверситетским образованием, 55,6% с неоконченным высшим и 65,4% со средним специальным. По сравнению с другими странами в Россию приезжает наибольшее количество мигрантов с высшим образованием - 34,1%, хотя они составляют несколько меньшую цифру в сравнении с другими группами.

Таблица 5. Распределение респондентов по уровню образования и странам / регионам миграции (абс. и %):

<i>Страна миграции</i>	<i>Образование (%)</i>						
	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
Россия	1.1	2.5	57.7	26.5	10.4	1.4	100
Страны Средиземноморья	1.5	0.7	46.3	24.6	25.4	1.5	100
Страны Центральной и	0.0	2.5	35.0	42.5	20.0	0.0	100

Северной Европы							
Ближние соседи	0.0	8.4	25.0	20.8	45.8	0.0	100
Дальние соседи	0.0	0.0	30.0	40.0	30.0	0.0	100

Примечание: 1 – без образования; 2 – начальное образование; 3 - среднее специальное образование; 4 – незаконченное высшее образование; 5 – высшее образование; 6 - постуниверситетское образование; 7 - всего

Представляет достаточный интерес распределение типов человеческого капитала внутри отдельных стран и регионов. Во всех регионах и в России группы с низким образовательным уровнем «без образования» и «начальное образование» составляют меньшинство: от 1.1% и до 2.5%. Это и понятно, учитывая незначительной количество мигрантов в этих группах.

В то же время, в России доля мигрантов мужчин с неоконченным и высшим образованием в общем объеме меньше и составляет соответственно 26.5% и 10.8%. Их доля в структуре мигрантов в сравнении с другими регионами и большинством других стран значительно меньше. Например, доля мигрантов с университетским образованием в странах Средиземноморья и Центральной и Северной Европы в общем объеме мигрантов почти вдвое больше и составляет соответственно 25.4% и 20,0%. Достаточно высока доля мигрантов с высоким уровнем культурного капитала в группе «дальних соседей» - а это прежде всего США - 30.0%. Высока доля лиц с университетским и постуниверситетским образованием в странах, являющихся нашими «ближайшими соседями» (Румыния, Украина, Белоруссия) - 41.7%, правда, рост в этой группе происходит прежде всего за счет Румынии.

В зависимости от страны доля мигрантов с высоким, средним и низким уровнем человеческого капитала существенно различается (таблица 6).

Таблица 6. Доля молдавских мигрантов мужчин с высшим образованием в зависимости от страны прием (в %):

Страна	Образование (%)						7
	1	2	3	4	5	6	
Россия	1.4	2.5	57.7	26.5	10.4	1.4	100
Италия	1.8	-	30.4	35.7	30.4	1.8	100
Португалия	-	-	76.7	13.3	10.0	-	100
Англия	-	8.3	16.7	50.0	25.0	-	100
Франция	-	-	53.8	23.1	23.1	-	100
США	-	-	12.5	50.0	37.5	-	100
Испания	-	-	30.8	30.8	38.5	-	100
Греция	14.3	-	42.9	14.3	14.3	14.3	100
Германия	-	-	33.3	33.3	33.3	-	100
Румыния	-	-	23.1	30.8	46.2	-	100
Израиль	-	-	33.3	11.1	55.6	-	100
Турция	-	25.0	75.0	-	-	-	100
Чехия	-	-	45.5	45.5	9.1	-	100
Ирландия	-	-	50.0	50.0	-	-	100
Австрия	-	-	100.0	-	-	-	100
Украина	-	20.0	40.0	-	40.0	-	100
Кипр	-	-	100.0	-	-	-	100
Беларусь	-	-	-	-	100.0	-	100
Бельгия	-	-	33.3	33.3	33.3	-	100
Норвегия	-	-	-	100.0	-	-	100
Корея Южная	-	-	-	100.0	-	-	100
Болгария	-	-	-	100.0	-	-	100
	1.2	2.3	50.5	27.3	17.5	1.2	100

Примечание: 1 – без образования; 2 – начальное образование; 3 - среднее специальное образование; 4 – незаконченное высшее образование; 5 – высшее образование; 6 - постуниверситетское образование; 7 - всего

Однако можно выделить группу стран, в которых доля мигрантов с университетским и постуниверситетским образованием составляет 50% и более. В их число входят такие страны, как США - 87.5%, Англия - 75.0%, Испания - 69.3%, Италия - 67.9%, Германия, Израиль - 66.7%, Чехия - 54.5%, Ирландия - 50.0%.

Можно предположить, что высокий уровень мигрантов с высшим образованием в целом и в отдельных странах является не только следствием объективных причин, связанных с высокой долей людей с высшим образованием среди активной части населения страны. Тем более, что доля мигрантов с высшим образованием в несколько раз превышает их долю людей с высшим образованием в составе взрослого населения страны.

Причина такого положения имеет разные корни. Во-первых, университетское образование значительно повышает уровень социальных притязаний личности, которые общество удовлетворить не может. Во-вторых, высокий уровень человеческого капитала делает этих лиц более уязвимыми в ситуации молдавского рынка. На данном этапе молдавский рынок в большей степени заинтересован в работниках с низким уровнем человеческого капитала. Таким образом, можно предположить, что, по крайней мере в ближайшее время, доля

лиц с высшим образованием среди мигрантов будет оставаться достаточно высокой. И в-третьих, мигранты с высшим образованием в стремлении решить собственную экономическую проблему в значительной степени ориентируются на европейские рынки труда.

Данные исследования показывают, что в определенной степени большинству из них удастся их решить.

Ситуация мигрантов с разным уровнем образования до и после миграции наглядно показывает, во-первых, различия в их материальном положении в стартовой ситуации, и, во-вторых, различия в изменении материального положения в финальной стадии миграции. В этом случае значительную роль играют различия в уровне культурного капитала трудовых мигрантов.

Как показывают данные, материальная стартовая ситуация мигрантов с высшим образованием значительно хуже, чем материальное положение мигрантов с более низким уровнем образования. Особенно наглядно это проявляется в показателе «Нам не хватает даже на самое необходимое» размах колебаний составляет около 6 процентов (таблица 7, приложение).

Сравнение материального положения мигрантов с разным уровнем человеческого капитала до и после миграции показывает две ситуации:

1. До миграции оценки материального положения среди мигрантов с университетским образованием практически по всем параметрам оказываются менее благоприятными, нежели мигрантов с более низким образованием. Очевидно, что наряду с более высоким уровнем потребностей у первой группы мигрантов, и реальное положения этой группы является более низким.

2. После миграции лица с университетским образованием добиваются более существенного прироста своего материального положения, чем лица с более низким уровнем образования.

Данные исследования показывают, что в нашем случае в широком масштабе происходит не только утечка мозгов, но и их нерациональное использование. Большинство трудовых мигрантов с высшим образованием трудятся не только не по специальности, но и на работе, не требующей применения полученных ими в высших учебных заведениях знаний. Подобная ситуация приводит со временем к значительному снижению приобретенного ранее человеческого капитала. Таким образом, если трудовые мигранты с высшим образованием и возвращаются, то они привозят с собой в лучшем случае валюту, но их интеллектуально-профессиональный багаж оказывается в результате сильно истощенным.

Таким образом человеческий капитал молдавских мигрантов не используется прямо, но косвенно, как показывает исследование, приносит им существенную пользу. По-видимому, приобретенный человеческий капитал выполняет прежде всего информативную функцию и в меньшей степени способствует стремлению повысить имеющийся уровень человеческого капитала.

Целевая установка мигрантов формируется в неблагоприятных условиях жизни прежде всего в родной стране. По этой причине большая часть мигрантов - 91.3% надеется с помощью миграции решить прежде всего материальные и финансовые проблемы. И это характеризует все группы мигрантов, различия между ними хотя и существуют, но материальная мотивация преобладает во всех группах. Вместе с тем, в группах мигрантов с более высокими уровнями культурного капитала, присутствует, хотя и незначительно, часть трудовых мигрантов, которая ставит перед собой цель повысить уровень своего образования – 5.2%.

Получение при этом работы по специальности не особенно обнадеживает мигрантов. В целом только 11.9% из них рассчитывают получить работу по специальности. В наибольшей степени ситуация с использованием приобретенного культурного капитала выглядит в группе мигрантов с постуниверситетским образованием – 33.3%. В наименьшей в группе с начальным и средним образованием, соответственно 0.0% и 8.2%. Характерно, что в группе мигрантов, не имеющих никакого образования, рассчитывающих получить работу по специальности больше, чем в группе со средним и университетским образованием. Данный факт как раз и показывает неостребованность высокого культурного капитала с его более низким уровнем.

Особое место занимает работа по специальности в целевых миграционных установках мигрантов с постуниверситетским образованием – 33.3% из них рассчитывают получить именно такую работу. Как видим, преимущественно эта группа в большей степени может рассчитывать на профессиональный вид деятельности.

Таблица 8. Распределение трудовых мигрантов по цели миграции в зависимости от уровня образования (в %):

Образование	Цель миграции (%)					Переезд к семье
	Возможность заработка	Наличие хорошей работы	Работа по специальности	Хочу жить в этой стране	Образование	
Без образования	100.0	80.0	20.0	20.0	-	20.0
Начальное	90.9	45.5	0.0	0.0	-	
Среднее	92.2	38.8	8.2	16.3	3.7	5.3
Неоконченное высшее	92.4	47.0	15.9	19.7	5.3	11.4

Высшее	85.4	31.7	15.9	22.0	11.0	9.8
постуниверситетское	100.0	50.0	33.3	0.0	-	0.0
Всего	91.3	40.3	11.9	17.7	5.2	7.7

Основная же причина, заставляющая их уезжать из страны – заработать денежные средства любой работой. Трудовые мигранты с высшим образованием уезжают, даже рискуя потерять приобретенную цену интеллектуальных усилий профессиональные навыки и знания. Но только небольшая их часть рассчитывают на работу по специальности. Приведенная выше таблица 1 показывает, что фактически их наилучшие предположения оправдываются. Более того, чем выше уровень образования, тем меньше шансов получить работу по специальности. Но, как показывают данные исследования, даже столь заниженные ожидания мигрантов с высшим образованием найти работу по специальности в стране акцепторе оправдываются достаточно редко.

Таблица 9. Распределение трудовых мигрантов в зависимости от уровня образования и работы по специальности (в %):

Образование	Вы работаете по специальности? (%)					б
	1	2	3	4	5	
Без образования	-	20.0	-	60.0	20.0	-0.40
Начальное	-	9.1	-	81.8	9.1	-0.73
Среднее	20.4	7.8	15.9	55.1	.8	-0.44
Неоконченное высшее	14.3	10.5	15.8	57.9	1.5	-0.49
Высшее	14.0	8.1	12.8	64.0	1.2	-0.52
Постуниверситетское	33.3	-	-	66.7	-	-0.33
Всего	17.1	8.6	14.6	58.2	1.4	-0.47

Примечание: 1 – да; 2 – скорее да; 3 – скорее нет; 4 – нет; 5 – трудно сказать; б индекс работы по специальности

Как показывает индекс работы по специальности, большая часть мигрантов работает не по своей основной специальности. И, как видим, в наиболее неблагоприятной ситуации оказываются мигранты с неоконченным высшим и с высшим образованием, индекс которых равен соответственно -0.49 и -0.52. В более благоприятной ситуации оказываются мигранты вообще без образования -0.40 и с постуниверситетским образованием, показатель индекса которых равен соответственно -0.40 и -0.33.

Разброс сфер деятельности мигрантов в странах приема чрезвычайно велик: они работают практически во всех основных сферах деятельности в значительной степени независимо от уровня приобретенного культурного капитала.

Таблица 10. Распределение респондентов по сферам занятости (абс. и %):

	количество	Pct of Responses	Pct of Cases
Строительство	328	41.2	68.5
Торговля	57	7.2	11.9
Общественный сервис	38	4.8	7.9
Транспорт	74	9.3	15.4
Промышленность	58	7.3	12.1
Подсобные работы	93	11.7	19.4
Домашние услуги	44	5.5	9.2
Сфера развлечений	25	3.1	5.2
Финансы, бизнес, экономика	5	0.6	1.0
Медицина	10	1.3	2.1
Сельское хозяйство	59	7.4	12.3
Учеба	4	0.5	0.8
Программирование	1	0.1	.2
	796	100.0	166.2

Вместе с тем, наличие более высокого уровня человеческого капитала вносит значительные различия в распределение мигрантов по сферам деятельности. Следует отметить, что более высокий уровень человеческого капитала создает и более благоприятные условия для выбора престижных сфер деятельности трудовых мигрантов.

Так, хотя на первом месте по распространенности стоит такая сфера деятельности как строительство, но если среди мигрантов без образования доля этого вида деятельности составляет 80.0%, то в группе с высшим и постуниверситетским образованием их доля значительно меньше – 49.4% и 60.0% соответственно. Вообще, если сравнить крайние группы по уровню человеческого капитала «без образования» и «постуниверситетское образование», то мы увидим, что у обеих групп наименьший разброс видов деятельности. Первая группа мигрантов занята в пяти видах деятельности, в то время как вторые только в трех. Данный факт скорее всего говорит о том, что как недостаток человеческого капитала, так и его высокий уровень ограничивают сферы

деятельности их носителей. Однако налицо и существенная разница: если первая группа ограничена недостаточно престижными сферами деятельности, то вторая, наоборот, включает престижные виды деятельности такие как «транспорт» и «промышленность». Очевидно, что группа с наивысшим уровнем человеческого капитала обладает гораздо большими возможностями для свободного выбора сферы деятельности в условия миграции, чем его низшая группа. Пожалуй, этот факт можно отнести к преимуществам носителей высшего уровня человеческого капитала.

На достаточно престижные виды деятельности в других странах могут рассчитывать только мигранты с наивысшим уровнем человеческого капитала. Чтобы убедиться в этом, достаточно сравнить сферы деятельности мигрантов со средним и высоким уровнями образования. Как видно из данных таблицы существенной разницы между этими группами не отмечается.

Таблица 11. Распределение респондентов по сферам занятости (абс. и %):

	Образование						
	1	2	3	4	5	6	7
Строительство	80.0	63.6	76.3	66.7	49.4	60.0	68.5
Торговля	20.0	9.1	12.4	11.4	11.8	0.0	11.9
Общественный сервис	20.0	18.2	8.7	7.6	4.7	0.0	7.9
Транспорт	0.0	18.2	16.3	15.3	14.3	20.0	15.4
Промышленность	0.0	9.1	10.8	12.9	15.3	20.0	12.1
Подсобные работы	0.0	18.2	21.6	16.7	20.0	0.0	19.4
Домашние услуги	0.0	18.2	10.8	6.1	9.4	0.0	9.2
Сфера развлечений	20.0	18.2	4.2	6.1	4.8	0.0	5.2
Финансы, бизнес, экономика	0.0	0.0	1.7	0.0	1.2	0.0	1.0
Медицина	0.0	0.0	1.2	2.3	4.7	0.0	2.1
Сельское хозяйство	20.0	18.2	12.4	9.8	15.3	0.0	12.3
Учеба	0.0	0.0	0.0	1.5	2.4	0.0	0.8
Программирование	0.0	0.0	0.0	0.8	0.0	0.0	0.2

Примечание: 1 – без образования; 2 – начальное образование; 3 – среднее специальное образование; 4 – незаконченное высшее образование; 5 – высшее образование; 6 – послуниверситетское образование; 7 – по массиву

Высокий уровень человеческого капитала в большей степени влияет на тип занятости трудовых мигрантов. На основании полученных данных можно сделать вывод, что чем выше уровень человеческого капитала, то тем выше тип занятости. Хотя в целом можно говорить о явно неудовлетворительном состоянии в данном случае со всей группой мигрантов. В такой неблагоприятной ситуации надятся 50.7% мигрантов, работающие на временной основе и 20.9% работающих от случая к случаю.

Однако, по мере продвижения от низшей группы к высшей (за исключением послуниверситетского образования) доля работающих на временной основе снижается. Ситуация с работой на временной основе в случае с послуниверситетским образованием скорее всего определяется практикуемым в этом случае периодом проверки работника. Более показательна зависимость от уровня человеческого капитала работы на постоянной основе: от среднего до высшего уровня доля данного типа занятости постоянно растет: 22.0% среднее образование и 33.3% послуниверситетское образование.

Таблица 12. Тип занятости (абс. и %):

Образование	Тип занятости мигрантов (%)						7
	1	2	3	4	5	6	
Без образования	60.0	20.0	20.0	-	-	-	100
Начальное	45.5	18.2	27.3	9.1	-	-	100
Среднее	52.4	22.0	21.5	2.4	.4	1.2	100
Неконченное высшее	45.9	31.6	21.1	-	-	1.5	100
Высшее	52.3	23.3	19.8	2.3	-	2.3	100
Послуниверситетское	66.7	33.3	-	-	-	-	100
Column totals	50.7	24.8	20.9	1.8	.2	1.4	100

Примечание: 1 – работа по найму на временной основе; 2 – работа по найму на постоянной основе; 3 – работа от случая к случаю; 4 – индивидуальное предпринимательство; 5 – другое; 6 – нет ответа; 7 – всего

Характерно, высокий уровень человеческого капитала в определенной степени снижает уровень конкуренции со стороны местного населения за рабочее место. Так, как это ни странно, но наибольшую конкуренцию со стороны местного населения за рабочее место испытывают мигранты без образования, значение индекса имеет положительное значение у этой категории мигрантов имеет положительный характер и равен 0.20. В то время как в группе с наивысшим уровнем человеческого капитала индекс имеет отрицательное значение и равен -0.66.

Таблица 13. Оценка наличия конкуренции со стороны местного населения за рабочее место (абс. и %):

Образование	Чувствуете ли Вы конкуренцию со стороны местного населения за рабочее место? (%)					всего
	Да, конкуренция есть, (местные работники)	Нет, местные работники не ищут на такую работу	Затрудняюсь ответить	Нет ответа	Индекс	
Без образования	40.0	20.0	40.0	-	0.20	100.0
Начальное	36.4	45.5	18.2	-	-0.09	100.0
Среднее	36.4	45.5	18.2	-	-0.09	100.0
Неоконченное высшее	21.8	59.4	15.8	3.0	-0.38	100.0
Высшее	24.4	59.3	14.0	2.3	-0.35	100.0
Постуниверситетское	-	66.7	33.3	-	-0.66	100.0
По массиву	24.0	59.5	14.4	2.1	-0.35	100.0

Конкуренция со стороны местного населения за рабочее место существует среди мигрантов всех уровней социального капитала, и все же по мере его накопления мигранты чувствуют себя в относительно большей безопасности.

Более высокий уровень человеческого капитала положительно влияет на оценку отношения к себе со стороны других. Очевидно в данном случае речь идет о большей способности этой категории респондентов представлять себя другим и понимать других и вызывать у последних положительное к себе отношение. Человек с низким уровнем образования находится от значимых других и на более далекой социальной дистанции, чем мигранты с высоким уровнем образования. Именно данным фактом можно объяснить то, что с более высоким уровнем образования растет и положительная самооценка отношения к себе со стороны местного населения.

Таблица 14. Оценка отношения местного населения к мигрантам (абс. и %):

Образование	Как к Вам относится местное население? (%)						7
	1	2	3	4	5	6	
Без образования	16.7	66.7	16.6	-	-	0.0	100.0
Начальное	36.4	54.5	9.1	-	-	27.3	100.0
Среднее	38.2	47.2	6.9	1.2	6.5	30.1	100.0
Неоконченное высшее	45.1	42.1	4.5	1.5	6.8	39.1	100.0
Высшее	40.7	43.0	5.8	5.8	4.7	29.1	100.0
Постуниверситетское	66.7	33.3				66.7	100.0
По массиву	40.7	45.4	6.0	2.1	6.0	32.6	100.0

Примечание: 1 – хорошо; 2 – нейтрально; 3 – плохо; 4 – враждебно; 5 – трудно сказать; 6 – индекс; 7 – всего

Как видим, индексы самооценки отношения местного населения у мигрантов с более высоким уровнем образования, как правило, выше, чем у работников с более низким уровнем образования.

Наличие договора между работником - мигрантом и работодателем призвано гарантировать создание условий и содержания трудовой деятельности, обеспеченных высоким уровнем социальной защищенности.

Таблица 15. Распределение респондентов в зависимости от вида оформления на работу (%):

Образование	Как Вы оформлены на работе? (%)			%
	1	2	3	
Без образования	0.0	100	-	100
Начальное	36.4	54.5	9.1	100
Среднее	32.1	67.1	.8	100
Неоконченное высшее	40.6	58.6	.8	100
Высшее	40.6	58.6	.8	100
Постуниверситетское	50.0	50.0	-	100
Всего	37.4	61.4	1.2	100

Примечание: 1 – по официальному договору (контракту); 2 – по устной договоренности; 3 – другое

Как показывают данные опроса, большая часть респондентов работают на условиях устной договоренности 61.4%. По официальному договору (контракту) заняты только 37.4% респондентов. Это очень высокий процент

работников, которые трудовые права которых защищены официальным договором. Следует, правда, учесть, что незащищенность наемных работников не является исключением у них на родине. Так, по данным исследования, проведенного Институтом труда Республики Молдова в 2002 году, доля работников, права которых защищены договором составляет около 63% от их общей численности. Почти каждый пятый работник участвует в трудовой деятельности, не имея заключенного официального договора.

Если иметь в виду, что официальный договор призван защищать права трудовых мигрантов, то в нынешней ситуации оценка труда каждого третьего мигранта находится полностью во власти работодателя.

Вместе с тем, как показывает опрос, более других категорий мигрантов оказываются незащищенными официальным договором лица с низким уровнем человеческого капитала: без образования, с начальным - 36.4% и средним образованием - 32.1%. Трудовые мигранты без образования вообще не имеют официально заключенного договора, а среди представителей двух других групп только каждый третий такой договор имеет. И, наоборот, с ростом уровня образования повышается и доля работников, работающих по официальному договору (контракту): с 32.1% до 50.0%.

Таблица 16. Продолжительность заключенных официальных договоров (контрактов) (%):

Образование	Если Вы оформлялись на работу по официальному договору (контракту) или по устной договоренности, то на какой срок? (%)						всего
	На срок менее года	На 3 месяца	На 6 месяцев	На 9 месяцев	На год	На срок более года	
Без образования	-	20.0	80.0	-	-	-	100.0
Начальное	9.1	45.5	18.2	9.1	-	18.2	100.0
Среднее	4.5	48.4	16.3	2.8	15.4	12.6	100.0
Неоконченное высшее	3.8	46.6	12.8	6.0	15.0	15.8	100.0
Высшее	1.2	38.4	19.8	2.3	15.1	23.3	100.0
Постуниверситетское	-	50.0	50.0	-	-	-	100.0
По массиву	3.7	45.8	17.0	3.7	14.6	15.2	100.0

В практике преобладает заключение официальных договоров (Контрактов) на срок менее года - 3.7%, на 3 месяца - 45.8% и 6 и 9 месяцев, соответственно - 3.7% и 14.6%, что можно расценить как весьма непродолжительные. Конечно, с одной стороны, кратковременность трудовых договоров объясняется характером работы мигрантов. Поскольку мигранты с низким уровнем образования заняты в основном на неквалифицированных работах, носящих сезонный характер, например, в строительстве, то и заключенные с ними договора носят весьма кратковременный характер. В этом случае трудовые мигранты с более высоким уровнем образования находятся и в более выгодном положении: с этой категорией работников договора в большей степени заключаются на более длительные сроки на год и более года (таблица 16).

Существенную помощь мигрантам с более высоким уровнем образования культурный капитал оказывает в информационном аспекте.

Во-первых, степень информированности мигрантов о стране назначения существенным образом возрастает по мере роста уровня образования.

Таблица 17. Наличие информации о стране миграции в зависимости от уровня образования (абс. и %):

Образование	Каким объемом информации об этой стране назначения Вы обладаете? (%)				Индекс	Всего
	Никакой не обладает	Некоторой	Достаточной о многих	Другое		
Без образования	80.0	20.0	-	-	-0.60	100
Начальное	54.5	36.4	-	9.1	-0.18	100
Среднее	49.6	42.3	.8	7.3	-0.07	100
Неоконченное высшее	36.8	58.6	1.5	3.0	0.23	100
Высшее	34.9	58.1	1.2	5.8	0.24	100
Постуниверситетское	33.3	66.7	-	-	0.33	100

И, во-вторых, такой важный аспект пребывания в другой стране как языковой у мигрантов с повышением уровня образования также растет достаточно внушительно. Причем рост отмечается в наиболее высоком уровне владения языком: в его письменной форме.

Таблица 18. Уровень языковой компетенции в зависимости от уровня образования (%):

Образование	Языковая компетенция (%)				всего
	Знаю	Говорю	Читаю	Пишу	
Без образования	60.0	100.0	80.0	60.0	1.0
Начальное	46.2	92.3	100.0	92.3	2.7
Среднее	43.4	96.3	93.9	93.4	50.1
Неконченное высшее	43.6	97.3	96.2	97.3	27.3
Высшее	34.9	96.5	98.8	96.5	17.7
Постуниверситетское	33.3	100.0	100.0	100.0	1.2
Всего					100

Литература

- Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В. Принудительный труд молдавских трудовых мигрантов-мужчин в контексте СНГ – Европейский Союз (по результатам социологических исследований). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.4 (XXXV), 2006. – Chişinău: USM, 2006, p.66-129.
- Мачеринскене И., Минкуте-Генриксон Р., Симонавичене Ж. Социальный капитал организаций: методология исследований. // Социологические исследования, 2006, №3, с.29-39.
- Крутий И.А., Красина О.В. Человеческий капитал: эволюция представлений. // Социологические исследования, 2006, №3, с.127-129.

Поступила в редакцию
7 ноября 2007 года

ПРИЛОЖЕНИЕ

Таблица 7. Оценка материального положения в зависимости от уровня образования до и после миграции (абс. и %):

Образование	Ваши материальное положение до и после миграции? (%)													
	Нам не хватает даже на самое необходимое		Нам хватает только на самое необходимое		Нам хватает на достойную жизнь, но мы не можем себе позволить покупку дорогих вещей		Можем себе позволить и дорогие покупки, но ограничиваем себя в другом		Мы можем себе позволить все, что нужно, без всяких ограничений		Трудно сказать / не знаю			
	До	После	До	После	До	После	До	После	До	После	До	После		
1	-	-	66.7	50.0	16.7	50.0	16.7	-	-	-	-	-	-	100
2	18.2	9.1	36.4	36.4	45.5	18.2		36.4	-	-	-	-	-	100
3	25.2	3.3	46.3	22.0	22.4	37.0	3.3	28.5	0.4	6.5	2.4	2.8	100	
4	24.8	1.5	40.6	17.3	27.1	36.8	6.0	33.1	0.8	8.3	0.8	3.0	100	
5	24.7	1.2	43.5	10.6	22.4	32.9	9.4	40.0	-	9.4	-	5.9	100	
6	16.7	-	50.0	-	-	33.3	33.3	50.0	-	-	-	16.7	100	
7	24.4	2.5	44.4	19.1	23.8	35.9	5.5	31.8	.4	7.2	1.4	3.5	100	

Примечание: 1 – без образования; 2 – начальное образование; 3 - среднее специальное образование; 4 – незаконченное высшее образование; 5 – высшее образование; 6 - постуниверситетское образование; 7 – по массиву

REFLECȚII ASUPRA FENOMENULUI PUTERII DE STAT: SPECIFICUL REPUBLICII MOLDOVA¹⁰⁷

Victor SACA

**Republica Moldova, Chișinău
Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative
Catedra Științe Politice și Educație Civică
doctor habilitat în științe politice,
profesor**

This article exposes the aspects of the state power in the Society that makes a transition to democracy. The author has analyzed the phenomenon of the state power including his opinions expressed at the International Seminar „Real Democracy, Eficient Government, and market economy - the results of a successful transition” organized by the European Institute of Political Science within the period 11-13 may 2007.

In this article some characteristics of the state power of Republic of Moldova are described: the low level of the government quality, the legitimacy degree of the state power, the problem of the State's power balance, the problem of promoting active policies, but not reactive ones. The problem of cooperation between government forces and opposition forces. This article describes the importance of the consensus between state power and opposition, the necessary measures to develop and to strengthen this consensus.

Problematika puteri politice în general și a puterii de stat în particular este de o semnificație și actualitate deosebită, ea fiind determinată în mare măsură de capacitățile statului de a efectua o guvernare eficientă, de a favoriza și a susține o democrație reală, o economie de piață funcțională. Pornind de aici, autorul publicației de față vine cu unele sugestii vis-a vis de factorul puterii expuse în cadrul Seminarului Internațional cu genericul „Democrație reală, Guvernare eficientă și Economie de piață funcțională – rezultate ale unei tranziții de succes” organizat de către Institutul European de Studii Politice din Moldova (IESPM) cu suportul Consiliului Europei în perioada 11-13 mai 2007.

Pentru început menționăm că a judeca la justa valoare despre capacitățile oricărei puteri de stat e posibil doar atunci când luăm act de condițiile în care această putere se manifestă. În cazul nostru e vorba de acele condiții neobiș-

---

¹⁰⁷ Recenzent – doctor în științe politice, conferențiar Vladimir BORSȚ

nuite ce determină substanța tranziției de la totalitarism spre democrație. Cu atât mai mult că în literatura de specialitate din ultimii ani se subliniază că o democrație reală, o guvernare eficientă și o economie de piață funcțională sunt efecte ale unei tranziții de succes. Or, axându-ne pe contextul tranziției observăm că în cei 16 ani de existență a Republicii Moldova am avut și avem parte de o tranziție foarte contradictorie, atât ca formă, cât și ca conținut, care nu se înscrie *ad-litteram* în careva scheme, modele elaborate de savanții tranzitologi occidentali, dar și de cei din spațiul postsovietic și postsocialist în general. Cu alte cuvinte, avem o tranziție mult mai complexă decât ne așteptam, mai paradoxală, ea fiind chiar paralizantă, cu element atât de evoluție, de ascensiune, cât și involuție, de descensiune, decădere. Acest element, de natură contradictorie, îl urmărim la toate etapele tranziției noastre – de pregătire a transformărilor, de elaborare a deciziilor, dar mai ales la etapa de adaptare, de implementare a deciziilor¹⁰⁸.

În linii mari, însăși mecanismul tranziției date nu este pe deplin funcțional, se caracterizează prin deficit de cunoștințe noi și de experiență avansată în organizarea și implementarea reformei, prin instabilități bifurcații de ritm, chiar prin ritmuri frânte în realizarea proiectelor transformatoare. Dar poate că cea mai paradoxală este țesătura tipologică a tranziției. Ea îmbină în mod ciudat un conglomerat de elemente tipologice: impus, de pact, reformator și revoluționar al tranziției. Astfel, pe parcursul celor 16 ani în diferite raporturi urmărim impunere de către cei de vârf a regulilor și normelor reformării, și acord între guvernanți și opoziție și presiune exercitată de către unele segmente a celor de jos asupra celor de vârf, și aplicarea de metode radicale, nepopulare în efectuarea transformărilor sociale. Adică, există un amalgam de tipuri a tranziției cu frecvente paradoxuri la capitolul mentalitate și comportament, când coexistă în mod alogic element democratic, element autoritar și chiar totalitar¹⁰⁹.

O astfel de situație a tranziției spre democrație cu caracter eterogen, paradoxal are o legătură directă cu guvernarea, cu puterea de stat, fiind condiționată de starea acesteia. La rândul său tranziția, caracterul ei controversat face a fi instabilă, la fel de controversată și puterea. În opinia mea, atare conexiune dialectică între tranziție și putere determină complexitatea și caracterul divergent al procesului democratizării, trecerii la economia de piață, determină abaterile de la firesc care au loc în cadrul acestui proces.

---

¹⁰⁸ *A se vedea Sacă V. Interese politice și relații politice: dimensiuni tranzitorii. – Chișinău, 2001, p.50-52; Vareaghin I. Modele ale tranziției spre democrație. // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Ediție jubiliară. Seria „ Științe socioumanistice”. Vol. II- Chișinău, 2006, p.145.*

¹⁰⁹ *Sacă V. Interese politice și relații politice: dimensiuni tranzitorii. – Chișinău, 2001, p.50-52*

Privită prin prisma unei tranziții instabile, deficitare la capitolul meca-nism, ritm, stadie, continuitate, funcționalitate puterea de stat se caracterizează prin anumite trăsături ce țin îndeosebi de efectuarea conducerii societății în ansamblu și a sferelor acesteia în particular, de promovarea imaginii și intere-selor țării pe arena internațională, de asigurarea stabilității politice, coeziunii și ordinii sociale. În acest context este deosebit de semnificativă și contradic-torie practica Republicii Moldova.

În primul rând, realitățile triste din ultimul deceniu al secolului XX, dar și anii care au urmat, demonstrează cu certitudine că calitatea guvernărilor moldovene de până acum este redusă, nu face față imperativelor timpului. Mă refer la mai mulți indici ai guvernării¹¹⁰:

- problema respectării libertăților și drepturilor politice și civice de bază;
- asigurarea stabilității politice;
- guvernarea eficientă exprimată printr-o birocratie competentă și prin servicii publice calitative;
- asigurarea unui mediu de afaceri favorabil;
- edificarea unui stat de drept funcțional;
- lupta împotriva corupției;
- responsabilitatea pentru organizarea și conducerea societății.

Practic la toți acești indici există deficiențe serioase ale guvernării. Este vorba mai întâi de lipsa controlului asupra întregului teritoriu al țării, de con-centrarea excesivă a puterii politice, de insuficiența cooperării cu societatea civilă, de problemele funcționării presei libere și televiziunii publice, de ca-pacitatea redusă a administrației publice, de cadrul regulatoriu birocratizat, de sistemul judiciar ca fiind dependent de puterea politică, de lipsa de responsa-bilitate pentru eșecurile conducerii, de nivelul înalt al corupției în diferite sfere.

Desigur, în ultimii ani se întreprind unele tentative de ameliorare a calită-ții guvernării. Acestea sunt în mare măsură condiționate de adoptarea și imple-mentarea a două două documente strategice de dezvoltare – Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei (SCERS) și Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova.

În al doilea rând, o guvernare eficientă este direct legată de fenomenul legitimității puterii politice, adică de recunoașterea acesteia de către societate. E cunoscut faptul că legitimitatea este condiționată de mai mulți factori: core-sponderea scopurilor elitei, principiilor acesteia tradițiilor existente în socie-

---

¹¹⁰ A se vedea: *Republica Moldova: Raport Național de Dezvoltare Umană.2006. Calitatea creșterii economice și impactul ei asupra dezvoltării umane.* – Chișinău, PNUD, 2006, p.87-88.

tate, popularitatea liderilor, interesele economice a grupurilor sociale dominante etc. Pornind de aici, legitimitatea puterii de stat se bazează pe trei izvoare principale: ideologia, dreptul și morala. De obicei, pozițiile puterii sunt stabile atunci și acolo când ea se bucură de legitimitate în toate aceste 3 componente. Dacă ne deplasăm la cazul tranziției noastre observăm discordanțe evidente între aceste trei izvoare ale legitimității puterii, fapt ce o face a avea o eficiență redusă.

Pentru ca puterea să fie pe deplin legitimată societatea trebuie să recunoască drept legale scopurile, regimul, liderii ei. Totodată, este necesară corelarea acestora cu normele general recunoscute ale ideologiei, ale dreptului, ale moralei.

În sfârșit, despre legitimitatea puterii de obicei se judecă atât în interiorul țării, cât și în afara ei. De aceea, deosebim legitimitatea internă și legitimitatea externă. Între acestea există o anumită legătură, dar nu și o conformare obligatorie.

În cazul Republicii Moldova percepțiile publice asupra guvernării sunt de așa natură că cetățenii în mare parte devin eliminați din procesul de guvernare, ei considerând că părerea lor nu contează în elaborarea politicilor. În opinia publicului cei care determină politicile publice din Republica Moldova țin cont mai mult de părerea actorilor externi, decât de cea a actorilor din țară.

Din cele menționate rezultă că legitimitatea puterii de stat depinde la rândul său de eficiența acesteia. O putere ineficientă mai devreme sau mai târziu pierde susținerea legitimității. Atare legătură a eficienței și legitimității puterii face a fi instabil însăși regimul politic, care poate să-și piardă concomitent și legitimitatea și eficacitatea.

În al treilea rând, în condițiile unei tranziții instabile este problematic însăși echilibrul relativ al puterilor de stat, acesta fiind considerat drept element principal ce favorizează și susține democrația. Este regretabil de menționat că dintre cele trei ramuri ale puterii de stat – legislativă, executivă și judecătorească, ultima se bucură de mai puțină încredere la cetățeni, fapt urmarit și de creșterea numărului de cereri adresate de cetățenii țării noastre la Curtea Europeană pentru Drepturile Omului (CEDO). Această situație este alarmantă, deoarece într-un stat de drept anume justiția este chemată să acționeze ca instituție ce supraveghează respectarea legilor, ordinii politice, să sancționeze încălcările acestora. În ultima instanță justiția este aceea care decide în ce măsură comportamentul individual sau colectiv al cetățenilor este un element al ordinii sau al dezordinii publice, iar prin aceasta ea trebuie să contribuie mai din

plin la stoparea eroziei puterii și ordinii sociale¹¹¹. Deci, îmbunătățirea activității puterii judecătorești este o condiție *sine qua non* a sporirii eficienței puterii de stat în ansamblu.

Este relevant faptul că până nu demult atenția politicianilor era axată pe relația „putere legislativă – putere executivă”, pledând astfel pentru o deparțajare mai serioasă a atribuțiilor, pentru o mai bună conlucrare în cadrul acestor relații.

Astăzi, însă, atenția politicianilor trebuie să se centreze pe relația putere legislativă și executivă, pe de o parte și putere judecătorească pe de altă parte¹¹². Este necesar de a determina un raport mai rezonabil și mai eficient în cadrul acestor relații, perfectând legislația.

În al patrulea rând, o guvernare eficientă presupune în special elaborarea și promovarea unor politici active care să facă față cerințelor democratizării și consolidării democrației. De astfel de politici pe parcursul anilor '90, cu regret, nu am avut parte. Excepție au fost unele inițiative ale ADR-ului care până la urmă nu s-au încununat cu succes. Au dominat politici reactive, în întârziere, în tărăganare față de necesitățile reformării. Poate că atunci purtător al politicilor active a fost opoziția. Or, activismul acesteia în anii '90 nu trebuie perceput în mod simplist. Ea, formându-se și manifestându-se într-un cadru legal și instituțional (atât ca fracție parlamentară, cât și ca opoziție extraparlamentară), deseori se limita doar la critica puterii fără a propune căi raționale de soluționare a problemelor.

Politica puterii actuale, în raport cu cea a guvernanților din anii '90 este preponderent o politică activă atât în interior, cât și în exterior. Ea înregistrează o creștere a anumitor indici ce țin îndeosebi de raționalizarea activității unităților economice, de colaborarea strânsă cu organisme europene în vederea ajustării legislației naționale la standardele internaționale, de mobilizarea subiecților sociali întru realizarea Strategiei de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei, a Planului de Acțiuni UE - Republica Moldova. Totuși, până la urmă această politică, în fond, rămâne a fi lipsită de integritate, nu dispune de mecanisme eficiente de stabilizare și consolidare a transformărilor democratice.

În al cincelea rând, o guvernare eficientă trebuie privită și percepută nu doar ca factor în sine, ca capacitate de a stabili și întreține un echilibru relativ al puterilor de stat, ci și ca tendință, ca voință a guvernării de a colabora

---

¹¹¹ A se vedea: Benchechi D. *Puterea politică în Republica Moldova. Problemele eficientizării funcționării.* // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*. Nr.4 (XXXV), 2006. – Chișinău, 2006, p.10.

¹¹² *Ibidem*, p.10-11.

cu societatea civilă, de a o trata pe aceasta ca partener, de a susține și permanentiza relații benefice cu partidele de opoziție. În acest context este semnificativă afirmația unor savanți (A.Bondrea) despre rolul puterii de stat în sistemul puterii politice. Și anume, dacă partidele politice sunt expresia diversității, dispersării și chiar confruntării anumitor interese (cu cât mai multe partide, cu atât mai multă dispersare – confruntare), atunci statul în măsura în care reconciliază și armonizează interesele generale, devine experimentul și apărătorul acestora, acționează ca un punct de convergență al democrației și pluralismului politic¹¹³.

Desigur, în cazul în care puterea politică este reprezentată și deținută de către diferite forțe (partide, mișcări, asociații politice) cu interese specifice, statul trebuie să fie un factor de echilibru, un nucleu consolidator în vederea armonizării aspirațiilor diferitor comunități sociale. Cât privește guvernarea actuală a Republicii Moldova, ea a întreprins un șir de eforturi de colaborare cu opoziția. Astfel, s-a ajuns chiar la „consens național” între principalele forțe politice din Parlamentul Republicii Moldova ales în martie 2005. La baza acestuia se află Declarația unanimă privind „Parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor integrării europene”. Această Declarație care servește drept fundament pentru stabilitatea politică, a fost urmată de înțelegerea (ce e drept neformalizată) între șeful statului, formațiunea de guvernământ și formațiunile parlamentare de opoziție asupra unor priorități lansate de opoziție și acceptate de șeful statului. La acestea raportăm: asigurarea independenței mass-media; asigurarea independenței justiției; asigurarea autonomiei locale; sporirea eficienței în utilizarea finanțelor publice; modificarea legislației electorale pentru a asigura independența Comisiei Electorale Centrale; perfecționarea legislației privind serviciile de securitate; formarea unei Comisii speciale pentru modificarea și completarea Constituției care să vizeze consolidarea instituțiilor fundamentale ale statului.

Un rol deosebit în asigurarea stabilității politice revine de asemenea elaborării, aprobării și implementării Concepției privind cooperarea dintre Parlamentul Republicii Moldova și societatea civilă. Această tendință a guvernării de a colabora cu societatea civilă, cu opoziția politică ne face să credem că statul în activitatea sa a ajuns deja la necesitatea de a exprima interesul național al țării nu de unul singur, ci în colaborare cu societatea civilă, cu opoziția, fapt ce trebuie salutat și susținut.

Desigur, această apropiere a guvernării de opoziție în problemele fundamentale ale statului și societății nu trebuie supraapreciată. Cu atât mai mult că cei doi ani și mai bine care au urmat după adoptarea Declarației consensuale

---

¹¹³ A se vedea: Bondrea A. *Opinia publică, democrația și statul de drept*. – București, 1996, p.82.

a Parlamentului nu se disting prin măsuri permanente de alimentare și actualizare a consensului, de diversificare și consolidare a colaborării între putere și opoziție. Un consens poate fi viabil doar atunci când permanent este actualizat, susținut de ambele părți. În acest sens se face impresia că opoziția nu-și realizează pe deplin funcțiile sale în raport cu guvernarea, duce o politică reactivă, pierde mereu în fața puterii, rămâne în urma acesteia, se manifestă ca forță relativ pasivă. Cred că astăzi cea mai serioasă problemă cu care se confruntă opoziția este aceea că statutul ei nu e îndeajuns definit, reglementat, inclusiv în Parlament. Ea nu se află la un nivel adecvat cerințelor timpului nici la capitolul drepturilor de care trebuie să se bucure, nici la cel al obligațiilor.

De aici și rezultă caracterul limitat al potențialului constructiv-funcțional al opoziției. Cred că depășirea acestor neajunsuri, activizarea opoziției, este o condiție indispensabilă a procesului de eficientizare a guvernării.

În al șaselea rând, o problemă-cheie a unei guvernări eficiente este aceea a continuității politice, a acumulării și dezvoltării elementului rațional de la o guvernare la alta, pe de o parte, și a inițierii și promovării elementului inovațional, pe de altă parte. În acest sens pentru a asigura un anumit nivel de stabilitate politică este necesară optimizarea raportului între elementul tradițional și inovațional al continuității. În cazul nostru un astfel de raport este puternic deformat. Din 1991 înapoi s-a produs o denaturare puternică a dihotomiei continuitate-discontinuitate, în dese cazuri urmărind o continuitate a elementului negativ și o discontinuitate a elementului pozitiv.

În al șaptelea rând, a realiza o guvernare eficientă și respectiv a favoriza și a susține democrația înseamnă a avea instituții și organe statale cu un personal specializat, bine instruit, educat în baza normelor civile, de drept, morale. Nivelul de pregătire profesională, cultura politică și conștiința morală a funcționarilor de stat de toate nivelurile sunt condiții primordiale în soluționarea optimă a problemelor guvernării. În acest caz consider că pregătirea cadrelor politice în instituții de învățământ superior, inclusiv reciclarea lor în instituția academică din țară necesită modificări substanțiale, acestea fiind deja începute, dar care pe viitor trebuie urgentate. E vorba de a instrui și de a educa funcționarii cu un mod de gândire modern bazat nu pe o dialectică simplistă, pătrunsă de determinisme, ci pe principiile sinergeticii, pe capacități de a percepe lumea autodezvoltării, autoafirmării fenomenelor și proceselor politice.

Un rol decisiv în modernizarea procesului de pregătire și reciclare a cadrelor din domeniul puterii revine sintagmei „cultură-putere”. Doar o relație adecvată între putere și nivelul de cultură a acesteia poate asigura o funcționare normală a aparatului puterii de stat, a elitei conducătoare, un grad înalt

de competență a lor. De cadrele politice bine pregătite, cu un orizont epistemic la nivel, depinde optimizarea raportului între forma și conținutul instituțiilor politice de tip tranzitoriu, depinde depășirea situațiilor descrise de A. de Tocqueville, când în noile forme democratice se reproduc obiceiuri, tradiții, reguli de natură autoritară.

Bibliografie:

- Bantuș A. Simbioza dintre noțiunile „Putere de stat”, ”Putere politică” și „Suveranitate”. // Revista de Filosofie și Drept, Nr.1-3 (131-133), 2003. - Chișinău, 2004.
- Benchechi D. Puterea politică ca fenomen social. // Politologie. Manual (pentru specialitățile nonprofil). / Coord. V.Moșneaga, Gh.Rusnac, V.Sacovici. - Chișinău, CEP USM, 2007.
- Benchechi D. Puterea politică ca fenomen social: abordare teoretică și practică. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XX. – Chișinău, USM, 2002.
- Benchechi D. Puterea politică în Republica Moldova. Problemele eficientizării funcționării. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.4 (XXXV), 2006. - Chișinău, CEP USM, 2006.
- Rusandu I., Varzari P. Elita politică moldovenească: între deziderat și realitate. // Revista de Filozofie și Drept, Nr.1-2 (140-141), 2006. – Chișinău, 2006.
- Republica Moldova: Raport Național de Dezvoltare umană. 2006. Calitatea creșterii economice și impactul ei asupra dezvoltării umane. – Chișinău, PNUD, 2006.
- Varzari P., Bucătaru I., Ciocan Iu. Impactul activității partidelor politice asupra funcționării puterii de stat. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.2, (XXXVII), 2007. – Chișinău, CEP USM, 2007.

GENEZA SOCIETĂȚII CIVILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: MODELUL DISCONTINUU¹¹⁴

Bogdan ȚÎRDEA
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea Pedagogică „Ion Creangă”
Catedra Științe Filozofice și Social-Economice
Lector

This article is trying to reveal some aspects of the process of genesis of civil society in the Republic of Moldova as a Political Movement, directed against the totalitarian political system. In this context, the emergence of «Popular Front», as a Political Movement was the central element of civil society. So, the genesis of civil society in Moldova was identical to Poland, Hungary, and other European countries. The problem is that in the above mentioned countries, the Democratic Movement was a social one, formed by Trade Unions, Civic Groups. In the Republic of Moldova, on the contrary, Popular Front was a Nationalistic Movement. This divided the Moldavian society, creating great difficulties in the further development of Civil Society.

At the same time, We are trying to show some connections existing between different phases of transition to democracy, described by G.O'Donnel and Ph.Schmitter and the phases of genesis of civil society as a Political Movement. There are some suppositions that many „Popular Fronts” in the former Soviet Republics were created by the KGB. That is why, We show some elements of the emergence of civil society (mass-media, churches, trade unions, civic groups) apart. So, we come to the conclusion that the genesis of a „non –governmental sphere”, autonomous from the state, was an objective phenomenon, out of the state control. This phenomenon was entailed by the modernisation ,globalisation of civil society, democratization and the so called „zeitgeist”. Taken together, these factors stimulated the emergence of Social and Nationalistic Movements, that destroyed the USSR.

Fenomenul genezei societății civile este foarte complex. Din păcate, majoritatea abordărilor tranzitologice, elaborate în baza experiențelor Americii Latine, Portugaliei, Spaniei și Europei de Sud, suferă de un schematism excesiv și trebuie aplicate atent la condițiile Republicii Moldova. „În Grecia, Portu-

---

¹¹⁴ Recenzent – doctor habilitat în științe politice, conferențiar Constantin MARIN

galia, Chile - tranziția spre democrație s-a realizat în condițiile unui și același sistem, realizându-se doar modificarea regimului politic. În Europa de Est – se formează din nou și sistemul economic și cel politic.¹¹⁵ Un model al genezei societății civile este oferit de politologii americani M.Weigle și J.Butterfield. Ei identifica patru etape în apariția și dezvoltarea societății civile în Europa de Est:

1) *Defensivă* în care indivizii și grupurile independente își apară autonomia vis-a-vis de stat; 2) *Embrionară* în care grupurile sociale independente activează într-o sfera publică lărgită, sancționată sau concesionată de un partid reformist; 3) *Mobilizațională* în care aceste grupuri independente erodează legitimitatea statului-partid, oferind forme alternative de guvernare a unei societăți politizate; 4) *Instituțională* în care liderii respectați în public adoptă legislația, garantând autonomia acțiunii sociale.¹¹⁶

Scriitorul maghiar M.Háraszti, unul din liderii Alianței Liberilor Democrați, ne oferă o interesantă clasificare a stadiilor în evoluția societății civile. Primul stadiu – **postalinist** - coincide cu **liberalizarea partidului-stat** și începutul unor forme izolate de activitate disidentă. În acest stadiu, opoziția rămîne neînchegată, fără o platformă alternativă care să exprime cerințele societății. Principala calitate a acestei etape e lupta contra fricii și apariția inițiativelor, opiniei și a unor activități sociale independente de partidul stat. Doar în al doilea stadiu, **posttotalitar**, care coincide cu perioada **democratizării sistemului** (ultima desfășurată sub presiunea noii opinii publice) apare societatea civilă: un efort colectiv de a reduce pretențiile și prerogativele statului autoritar. Sistemul își pierde încrederea în sine, elitele sunt demoralizate, incapabile de a face față crescîndei nemulțumiri populare. Viața societății este caracterizată de lupte privind legalitatea și alte confruntări. Are loc destrămarea vechiului sistem și începe căutarea unui model nou la nivelul enclavelor autonome de inițiativă socială.

Al treilea stadiu, **postcomunist**, este marcat de prăbușirea completă a partidului-stat și crearea unui sistem multipartid.¹¹⁷

Cît de aplicabile sunt aceste scheme pentru Republica Moldova? Dacă în Europa de Est au existat mișcări disidente pronunțate cu contacte externe solide (Charta 77 în Cehoslovacia; KOR în Polonia; Inițiativa pentru Pace și pe-

---

¹¹⁵ Шевцова Л. Восточная Европа, «момент истины» еще впереди. // Полис, 1991, №1, с.83

¹¹⁶ Weigle M., Butterfield J. Civil Society in Reforming Communist Regimes: the Logic of Emergence. // Comparative Politics, vol. 25, (oct. 1992), p.1-23, citat din Stan L. Societate civilă: dificultățile unui concept. // Arena Politicii, anul II, nr.3 (15), noiembrie, 1995

¹¹⁷ Tișmăneanu V. Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel. - Iași: Polirom, 1997, p.159

ntru Drepturile Omului în RDG) care timp de decenii au educat o generație democratică, au organizat structuri paralele la toate nivelurile sociale, au creat embrionul puterii alternative, care în timpul revoluției de „catifea” din 1989 a înlocuit regimul comunist, și au contribuit într-o oarecare măsură la apariția viitorilor germeni ai societății civile,¹¹⁸ atunci în RSSM, putem vorbi doar de acțiuni limitate la acte individuale, cu un caracter efemer. În URSS, gradul de monopolizare a vieții sociale era mult mai mare, or „monopolizarea fără precedent a tuturor sferelor sociale duce la o cvasidispariție a societății civile și a „omului privat”.¹¹⁹ Cum scria V.Lenin „noi nimic „privat” nu recunoaștem, pentru noi totul în sfera gospodăriei este public și juridic, ci nu privat... De aici, e nevoie de lărgit aplicarea amestecului statului în relațiile „privat - juridice”; de lărgit dreptul statului de a anula „contractele particulare”¹²⁰. Important e și faptul că în Ungaria, Iugoslavia, Polonia existau elemente ale proprietății private, structuri economice particulare, adică germeni economiei de piață. „În URSS nu s-a putut constitui o societate civilă din considerentul că ea a fost lipsită de fundamentul său economic de bază - proprietatea privată. Individul formal se considera proprietar colectiv al mijloacelor de producție, dar de fapt nu era așa. Iar aceasta la rîndu-i, negativ a influențat asupra poziției civice a personalității”¹²¹. Deși în fiecare tranziție există aspectul **particular**, prin definiție se impune și prezența elementului **general, ca binom dialectic**.

Anume din aceste cauze se impune adaptarea modelelor analizate. Considerăm de asemenea oportună completarea lor cu modelul lui G.O'Donnel și Ph.Schmitter care evidențiază 3 etape ale tranziției spre democrație: liberalizarea, democratizarea și socializarea. (vezi Tabelul 1):

Tabelul 1. Etapele genezei societății civile

<i>Evoluția sistemului politic</i>	<i>Etapa de geneză a societății civile</i>	<i>Perioada</i>
Dezghetu lui Hrușciiov sau protoliberalizarea sistemului	Defensivă (perioada clandestină)	1953-1985
Liberalizarea sistemului	Embrionară	1985-1989

¹¹⁸ Frunțașu P., Varzari P. *Societatea civilă și statul: modele de interacțiune. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. - Chișinău, USM, 2001, p.81*

¹¹⁹ *Istoria ideilor politice. / Sub dir.E.Pisier. - Timișoara, Amarcord, 2000, p.284*

¹²⁰ Ленин В.И. *Полн. Собр. Соч., т.44, с.398*

¹²¹ Смольков В. *Проблемы формирования гражданского общества. // Социально-политические науки, 1991, №4, с.13*

Tentative de democratizare	Mobilizațională – geneza societății civice ca mișcare socială	1989-1991
Democratizarea sistemului	Instituțională - căderea regimului totalitar, formarea instituțiilor societății civice	1991-2007- ?
Socializarea	Consolidarea societății civice	?

Sursa: elaborat de autor

Geneza societății civice pe lângă faptul că o abordăm sistemic, ca un produs al modificărilor din fiecare subsistem al sistemului social-global, poate fi examinată din două perspective: a) ca o mișcare socială b) ca o totalitate de instituții și relații neguvernamentale.

În viziunea politologilor americani J.Kohen și A.Arato, în Europa de Est societatea civilă exista inițial doar în forma unor mișcări embrionare, ci nu în forma unor instituții, apărute de legi și cu drepturi bine definite.¹²² Momentul final al „renașterii” societății civice este marcat de apariția unei forme concentrate maximal a „mobilizării de masă” și a „răscoalei populare”, în timpul căreia diferite segmente ale societății civice, fie și pentru un timp, dar elaborează o identitate colectivă unică.¹²³ În condițiile unei societăți destructurate și marginalizate de dictaturi, vectorul dezvoltării politice în majoritatea statelor era determinat nu de partide, dar de mișcările de masă, de tipul „Solidarității” poloneze, „Frontului Salvării Naționale” din România, „Forului civil” din Cehia, „Uniunii Forțelor Democratice” din Bulgaria.¹²⁴ Un scenariu aproximativ identic l-a urmat și Republica Moldova. „Formarea societății civice în URSS era un produs, pe de o parte, al globalizării economice, pe de altă parte, cum consideră mai mulți politologi, societatea civilă de fapt reprezintă nu altceva decât formarea relațiilor burgheze”¹²⁵, „care au fostacompaniate în URSS și în alte țări de izbucnirea mișcării de eliberare națională”¹²⁶ și „de

¹²² Коэн Д., Арато Э. Гражданское общество и политическая теория. - Москва, 2003, с.18

¹²³ Ibidem, с.81

¹²⁴ Шевцова Л. Восточная Европа, «момент истины» еще впереди. // Полис, 1991, №1, с.84

¹²⁵ Замбровский Б. К вопросу о формировании гражданского общества и правового государства. // Социально-политические науки, 1991, №6, с.31

¹²⁶ Кудров В. Новое пришествие радикальных реформ. // МЭ и МО, 1997, №10, с.147.

emancipare socială¹²⁷. Fenomenele menționate s-au soldat cu conflicte violente, contrastând astfel cu strategia societății civile europene, bazată pe gradualism, nonviolența și educare socială prin participarea la activități nesubordonate statului.

Liberalizarea parțială (Faza defensivă).

Ca parte a URSS, Moldova a fost integrată în sistemul totalitar (perioada 1944-1953), iar ulterior în cel autoritar (perioada lui N.Hrușciov și L.Brejnev) de guvernare, moment ce în mare parte a dus la dizolvarea societății civile.

Deja după 1953, și în special după Congresul XX al PCUS, s-a atestat o transformare a totalitarismului în autoritarism, manifestat în „liberalizarea” procesului decizional, care era de acum încolo exercitat (cel mai frecvent) în mod colectiv de Biroul Politic al PCUS, în eliberarea deținuților politici și încetarea represiiilor, în diminuarea prerogativelor instituțiilor de forță și promovarea anumitor libertăți în domeniul vieții sociale, fapt ce a favorizat o anumită activitate neformală (cluburi studentești, grupuri rock, etc.). Brejnev, spre deosebire de I.Stalin sau N.Hrușciov, nu a concentrat în mâinile sale toate prerogativele puterii, lăsând ideologia pe seama lui M.Suslov, problemele securității în responsabilitatea lui Iu.Andropov, politica externă în misiunea lui A.Gromîko.

În perioada „dezghețului” lui N.Hrușciov, în anumite sfere ale vieții au început să apară unele elemente ale societății civile.¹²⁸ Aceasta etapă, pe care noi am denumit-o **Faza defensivă** (clandestină) a genezei societății civile, se caracterizează prin apariția unor acțiuni în care se apără autonomia societății civile, drepturile omului, se promovează alte valori decât cele oficiale. Se expun uneori poziții critice față de regim, se inițiază activități civice, gen acțiuni de protest. Dar aceste acțiuni au un caracter clandestin, individual, fiind aproape invizibile pentru majoritatea cetățenilor. „Caracterul stihic al existenței societății civile în socialism, existența în afara legii, s-au răsfrânt negativ și asupra laturii organizaționale a existenței elementelor societății civile. În așa termeni de reduși pot fi viabile doar structuri organizaționale foarte primitive, care se creau pentru îndeplinirea unor funcții concrete, dar care nu puteau colabora cu elemente de același gen și nu-și puneau ca scop crearea

---

¹²⁷ Marin C. *Descoperirea societății civile (cazul Republicii Moldova)*. // *Republica Moldova la începutul mileniului III: realități și perspective*. - Chișinău, USM, ISPRI, 2001, p103

¹²⁸ Смольков В. *Проблемы формирования гражданского общества*. // *Социально-политические науки*, 1991, №4, с.13

unor rețele, fenomene sociale poliplanice, complexe, capabile să reziste real structurilor de stat, antipozi ai căror aceste erau.”¹²⁹

Etapa menționată poate fi sesizată doar sporadic în RSSM, ea fiind însă mai prezentă pe restul teritoriului URSS. Parțial acest fenomen poate fi explicat, prin distrugerea fizică a elitelor, colectivizarea forțată, a foamei organizate, modernizării incipiente, a înăbușirii ultimelor focare de rezistență contra regimului. Astfel, în perioada anilor 1945-1952 au apărut grupe militare etichetate de oficialități ca fiind „teroriste”, care au dus o luptă de rezistență armată, propunându-și obiectivul „lichidării puterii sovietice și a orânduirii socialiste pe calea unei răscoale armate și instaurarea în Moldova a unei societăți democratice, bazate pe proprietatea privată.”¹³⁰ Printre aceste organizații se numără: „Arcașii lui Ștefan cel Mare” în frunte cu O.Batrînac (1945-1947), grupul antisovietic condus de F.Bodiu, „Sabia Dreptății” condusă de I.Moraru (1947-1948), „Partidul Libertății” în frunte cu I.Istrati (1949)¹³¹, „Armata Neagra” – G.Bodiu, Uniunea Democratica a Libertății – An.Miliutin și N.Postol. Membrii acestor organizații au fost reperași. Înăbușirea manifestărilor nominalizate au marcat instaurarea pe o perioadă nedeterminată a totalitarismului în RSSM. Transformările formelor de violență față de societate, efectuate de N.Hrușiov, iau impus pe unii savanți ca Y.Lodge, F.Hoff, H.Skilling F.Griffits să atragă atenția la faptul că în societatea sovietică în permanență au existat tipuri ale activității, care în mare parte aminteau activitatea grupelor de presiune în societatea democratică.¹³²

Monocentrismul partidului stat era erodat și de numărul organizațiilor obștești, care erau în permanentă creștere, ca de altfel și rolul acestora în societatea sovietică. În URSS, în Sovietelele de toate nivelurile la începutul anilor 1980 lucrau 2 milioane 270 mii deputați ai poporului. Existau în jur de 250 mii comitete ai controlului popular. În RSSM, în 1965, în comisiile permanente ale Sovietelor locale (4.344 la număr) activau peste 25.000 deputați.¹³³ În 1971, în RSSM în organizațiile obștești, (gen comitetele părințești, de stradă, cartier, comitete ale controlului obștesc, sovietele femești, drujinele benevoale populare) activau sub conducerea nemijlocită a Sovietelor, 250 mii oa-

---

¹²⁹ Романенко Л. *Метаморфозы российской модели гражданского общества: диалектика стихийного и сознательного.* // Социально-политический журнал, 1995, №3, с.42

¹³⁰ Postică E. *Rezistența antisovietică în Basarabia 1944-1950.* – Chișinău: Știința, 1997, p.221

¹³¹ Moșneaga V., Rusnac, Gh. *Partidele politice pe fonul independenței Republicii Moldova.* // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea III. - Chișinău, USM, 1993, p.70

¹³² Беньюк В. *Тоталитаризм как реальность: историко-политологическое исследование на примере послевоенной Молдовы.* - Кишинев, 1998. с.170

¹³³ Рыбалко П. *Деятельность Коммунистической партии Молдавии по развитию рабочего класса и повышению его социальной активности (1959-1970).* - Кишинев, 1976, с.129

meni.¹³⁴ Pe baza acestor structuri în 1989-1990 vor apărea unele structuri ale societății civile (sindicat, asociații părintești, organizații ecologice). În ciuda formalismului enorm al structurilor menționate, ele erau totuși o experiență de autogovernare locală (fie și limitată) fiind evident o cedare substanțială a cercurilor guvernante în favoarea maselor largi. Aceste organizații implicau cetățenii la soluționarea multor probleme cu caracter local, amplificau „participativitatea” populației în treburile obștești, inoculând, fie și prin metode administrative (vezi teoria disonanței cognitive) activismul social, vizibil și astăzi, în participarea înaltă a pensionarilor la vot. În condițiile dezghețului apar **activități neformale** culturale: grupuri clandestine studențești, grupuri Rock și Jazz, secte religioase, cluburi de discuții, care propagau un sistem de valori diferit de cel al Regimului, scoțind la suprafață erodarea capacității sistemului de a face fața presiunii venite de jos. Un model important era rezistența religioasă a enoriașilor, dar și a clerului. Astfel, în 1955, în RSSM au fost înaintate 151 de demersuri pentru redeschiderea bisericilor, majoritatea lor absolută fiind respinsă de către oficialități, sub diferite pretexte.¹³⁵ Demersurile continuă în anii 1960-61, 1964-65. În 1964, enoriașii din satul Maramonovca, raionul Dondușeni și satul Lipcani, raionul Edineț, intervin pe lângă Prezidiul Sovietului Suprem. Lipsa de reacție a autorităților ducea la faptul că cetățenii își făceau dreptate singuri. Enoriașii din raionul Vertiujeni au instalat, de exemplu, cruci și alte monumente de cult în locuri interzise, iar preoții au oficializat slujbe divine și sfințiri ale acestor cruci și monumente. Și după 1965 s-a continuat refacerea simbolurilor creștine, atitudine care a pus în gardă autoritățile sovietice, creându-se de urgență directive în această privință. Într-o informație nesemnată adresată organelor superioare de partid, se semnala că pe drumurile ce duc spre Chișinău se află instalate 57 de cruci. Un număr mare de cruci au fost instalate în satul Călinești, din raionul Fălești și în alte localități din republică.¹³⁶ Închiderea bisericilor și mănăstirilor, ducea uneori la tensiuni între credincioși și putere. Astfel, în conformitate cu Hotărârea Consiliului de Miniștri din 5 iunie 1959, se preconiza închiderea a 9 centre monastice. Reacția monahilor, dar și mirenilor a fost dură. La 1 iulie 1959 la mănăstirea Răciula, raionul Călărași, 9 zile s-au dat adevărate lupte, soldate cu un mort și trei răniți, persoanele implicate în rezistență fiind întemnițate.¹³⁷

---

¹³⁴ *Ibidem*, c.129-130; Tihonov L. *Rezistența religioasă anticomunistă în Moldova Sovietică. 1944-1965*. - Chișinău, 2000, p.15

¹³⁷ Tihonov L. *Rezistența religioasă anticomunistă în Moldova Sovietică. 1944-1965*. - Chișinău, 2000, p.19

Un anumit impact îl avea și „**Samizdat**”-ul. Astfel, „Cronica evenimentelor curente” concepută de un grup de prieteni într-o locuință din Moscova, a fost interzisă. În Ucraina, cu publicația „Herold” s-a procedat la fel. În pădurile Letoniei, bapțiștii, înainte de a fi arestați, au reușit să tipărească jumătate de milion de biblii.¹³⁸

Unii autori sunt mai radicali în aprecierea activismului „antistatal” în URSS: „Statul zis „socialist” în care conform ideologiei oficiale „poporul și partidul sunt uniți” unde „nu existau contradicții sociale” de facto e divizat în clase și straturi cu venituri puternic diferențiate, în care păturile de jos se împotrivesc dușmănos birocrăției guvernamentale, purtând cu acesta o luptă de clasă prin mijloacele disponibile: țărănimea colhoznică sabotează muncile pe pământul obștesc și în primul rând își prelucrează propriile loturi din gospodărie. Țăranii fură din colhoz tot ce pot, lasă conștient necolectată o parte din roadă, pe care mai târziu o colectează pentru sine. Proletariatul industrial duce lupta sa de clasă prin metode obișnuite pentru capitalism: amenințări cu greve, demonstrații contra creșterii prețurilor, greve. În unele cazuri se utilizează armata, au loc ciocniri violente (evenimentele din Rostov). Potrivit unor date, în 1962-1963 au avut loc 15 cazuri de ciocniri sângeroase între muncitori și forțele de ordine.¹³⁹

Mult mai fină și eficientă era opoziția intelectualității. În ajunul Congresului al XXIII al PCUS, 25 cei mai de vază reprezentanți ai culturii și științei (academicienii P.Kapița, I.Tamm, scriitorii V.Kataev, C.Paustovskii, C.Ciukovskii, artiștii M.Plisețcaia, O.Efremov, etc.) au înaintat o scrisoare oficială către CC al PCUS, în care aminteau despre pericolul tentativelor de reabilitare a lui Stalin. Neliniștea intelectualității de asemenea era determinată și de dispariția atitudinii critice manifestată în operele literare față de trecutul și prezentul URSS. În raportul său de la Congresul al XXIII lea din 1966 L.Brejnev a condamnat formal cele două extremități „ponegrirea” și „lustruirea realității”, dar l-a criticat și pe A.Soljenițin. În RSSM, modul de viață socialist este supus criticii în romanele „Povara bunătății noastre” de I.Druță, „Povestea cu cocoșul roșu” de V.Vasilache, „Dans în trei” de V.Ioviță, „Vămile” de S.Saca.¹⁴⁰

Paralel cu confruntarea dintre intelectualitate și putere în societatea sovietică la sfârșitul anilor 1960 s-a intensificat mișcarea disidentă. În anii '60 de către organele KGB a fost depistată în RSSM o organizație nelegală, în frunte cu I.Șoltoianu. Scopul acesteia era pătrunderea în conducerea PCM și reorie-

---

¹³⁸ Sava M. *Adevărul despre Rusia de ieri și de azi*. - București; Editura Societatea, 1995, p.94

¹³⁹ Варга С. “Вскрыть через 25 лет». // *Полис*, 1991, №3, с.149.

¹⁴⁰ Moraru A. *Istoria romanilor*. - Chișinău: Ed. Aiva, 1995, p.511

ntarea cursului politic al republicii.¹⁴¹ La 25 august 1968 pe Piața Roșie la Moscova s-a desfășurat o demonstrație la care au participat 8 persoane care protestau contra intrării armatei sovietice pe teritoriul Cehoslovaciei. Participanții la această manifestație au fost condamnați la ani grei de închisoare. La 9 noiembrie 1975 (la aniversarea de 70 ani de la răscoala locotenentului Schmidt) căpitanul V.Sablin a condus nava militară "Сторожевой" în Marea Baltică și a cerut de la conducerea URSS oferirea eterului pentru expunerea viziunii sale situației politice din URSS. Sablin a fost arestat și condamnat la moarte pentru trădarea de patrie. În perioada menționată, în penitenciare în același timp se aflau nu mai puțin de 600 de oameni condamnați politic. Dintre cei mai cunoscuți disidenți erau A.Saharov, V.Bukovskii, A.Marcenko, V.Krasin și alții. În RSSM - I.Vatamanu, Gh.Ghimpu, M.Druc, M.Moroșanu.

Perestroika din 1985 a lui M.Gorbaciov a consemnat **etapa liberalizării** sistemului. Or, «revigorarea societății civile este unul din primele efecte ale liberalizării. Oferirea unor libertăți duce la faptul că crește interesul față de politică. Are loc căutarea de noi identități și idealuri. Crește mișcarea pentru apărarea drepturilor omului, apar sindicatele independente. Mai devreme sau mai târziu începe să apară opoziția deschisă față de regim».¹⁴² O opinie similară lansează și Ph.Schmitter, care susține că „tranziția spre democrație practică în permanență este însoțită de „renașterea” societății civile (chiar și acolo, unde anterior, aceasta, posibil, nu exista).¹⁴³ De obicei, aceasta are loc după începutul tranziției

Liberalizarea a inițiat **faza embrionară** a societății civile, caracterizată prin apariția unor **nuclee primare** ale societății civile, sancționate de partidul stat, care în această etapă au un caracter sistemic, fie satisfăcând interesele private ale cetățenilor, fie susținând activitatea reformatoare a statului. Deci, anume regimul creează nucleele societății civile. Dar care sunt aceste nuclee?

În mai 1986 au avut loc congresele **Uniunii cinematografiștilor și Uniunii artiștilor teatrali din URSS**, lacare s-a produs schimbarea conducerii acestor formațiuni, în fruntea acestora fiind desemnați E.Klimov și respectiv M.Șatrov. La cârma multor publicații au venit personalități cu noi viziuni: la "Novii mir" - S.Zalighin, la "Znamea" - G.Baklanov, "Ogoniok" - V.Korotici etc. Modificările de cadre în conducerea uniunilor de creație și a presei aveau drept scop neutralizarea opoziției de partid, prin amplificarea Glasno-

---

¹⁴¹ Moșneaga V., *Rusnac Gh. Partidele politice pe fonul independenței Republicii Moldova. // MOLDOSCOPIE. (Probleme de analiză politică). Partea III. - Chișinău, USM, 1993, p.70*

¹⁴² *Фадеев Д. От авторитаризма к демократии: закономерности переходного периода. // Полис, 1992, №1-2. с.119; Шмиттер Ф. Размышления о гражданском обществе и консолидации демократии. // Полис, 1996, N.5 с.18*

sti. Pe de altă parte, ele au permis cristalizarea a două nuclee importante ale societății civile, care au devenit cel mai important promotor al reformelor – **mass media și uniunile de creație** (în RSSM - Uniunea Scriitorilor). În 1986 se fac vizibile primele elemente ale politicii de Glasnosti. Revista "Ogoniok" insera sistematic articole despre crimele stalinismului. Au început să fie publicate opere ale emigranților și a scriitorilor represați V.Nabokov, V.Hodasevici, A.Platonov etc. Aceste cărți au devenit "locomotive ale politicii de Glasnosti", ajutând la depășirea fricii față de represiuni pentru demascarea totalitarismului. La televiziune au apărut noi emisiuni publicistice critice, gen "Vzglead" și "Peatoie koleso". În perioada 1986-1988 mass media ca segment autonom a devenit acel catalizator, care a permis liberalizarea sistemului, trezirea sentimentului național, formarea opoziției politice și a pluripartidismului.

Pentru a-și câștiga susținerea clasei muncitoare, M.Gorbaciov a încercat să revigoreze **Sindicatul**. Astfel, în 1987, apare Legea URSS despre întreprinderea de stat, în corespundere cu care se formează consiliile colectivelor de muncă. Se introducea principiul electivității conducătorilor întreprinderii, brigăzilor, secției de către muncitori. În multe cazuri se observa o restructurare a relațiilor dintre sindicate și administrație.¹⁴⁴ În 1987 în URSS au fost aleși 36 mii de conducători de întreprinderi de diferite niveluri. Conducătorii aleși astfel deveneau responsabili nu doar în fața statului, dar și a colectivului de muncă.¹⁴⁵ Reforma menționată era într-atât de impresionantă ca demers, încât politologul englez S.White declara în 1988: „Când apar conflicte între muncitori și administrație, rolul sindicatelor devine destul de asemănător cu modelul occidental”¹⁴⁶ Politologii S.Bialer, M.Mandelbaum considerau că reformele lui M.Gorbaciov favorizează dezvoltarea elementelor societății civile, iar „asociațiile sindicatelor, grupele profesionale, asociațiile culturale, și alte instituții de acest fel pot primi într-o măsură semnificativă independența față de puterea politică.”¹⁴⁷ Ca efect, sindicatele sovietice deja în 1988 nu mai erau „curelele de transmisie” ale partidului, dar, totuși, ele nu erau pe deplin independente.

În rezultatul Plenarei din ianuarie au început să apară și structuri care reprezentau societatea civilă transnațională. La 22 septembrie 1987 a fost formată conducerea **Fundației Soros** pentru URSS. În ea au intrat Iu.Afanasiev -

---

¹⁴⁴ Вебер А. Производственная демократия и эффективность производства. // Рабочий класс и современный мир, 1988, №5, с.61

¹⁴⁵ Столповский Б. Профсоюзы на современном этапе исторического развития. // Рабочий класс и современный мир, 1988, №6, с.51

¹⁴⁶ White S. USSR: A Superpower in Transition. - Glasgow, 1988, p.43.

¹⁴⁷ Bialer S., Mandelbaum M. The Global Rivals. - London, 1989, p.121.

istoric, G.Baclanov - redactor șef a revistei „Znamea”, D.Granin și V.Rasputin - scriitori, T.Buaghidze - filolog georgian, B.Rautenbah - filozof, T.Zaslavskaia, sociolog, Measnikov și G.Soros au devenit copreședinți, ambii cu dreptul la veto. Astfel a fost formată o Fundație independentă, care activa în conformitate cu legislația sovietică sub denumirea Fundația sovieto-americană „Inițiativa culturală”. În aceeași perioadă s-a anunțat un concurs la care au fost înaintate peste 2.000 de cerințe, dar au fost selectate 40 de proiecte.¹⁴⁸

În perioada de referință s-a atestat revigorarea bisericii. Conform datelor din 1 noiembrie 1990 în URSS funcționau 11.976 de biserici ortodoxe. Sectele religioase clandestine din anii 1960-70 au dat naștere la peste 8 mii de comunități religioase legale noi etc.¹⁴⁹ Totodată se constata politizarea directă a organizațiilor religioase. Posibilitatea participării nemijlocite în conducerea statului au primit-o preoții-deputați ai poporului de toate nivelurile. În rândul acestora era 192 de preoți ortodocși, 55 clujitori ai islamului, 12 reprezentau baptismul și adventismul, 12 - luteranismul, 5 - buddismul, 4 - greco-catolicismul etc.¹⁵⁰ Ceva similar se producea și în RSSM. Preoții locali se vor implica foarte activ în viața politică, mulți din ei fiind actori nemijlociți ai renașterii naționale. „Faptul că atitudinea față de organizațiile neformale este tolerantă reflectă o poziție principială și importantă. Se considera că postulatul ideologic central al regimului era că nici o organizație nu poate exista în afara influenței partidului. În 1988 ele există în număr de mii și ele se ocupă de diferite sfere și probleme – de la păstrarea monumentelor istorice, discuții economice pînă la grupuri neosocialiste și asociații regionale”¹⁵¹

Această revigorare a societății civile se explică prin faptul că pierzîndu-și legitimitatea politică, regimul este nevoit să inițieze „Mișcarea Democratică” ca o modalitate de contracarare a elitelor comuniste conservatoare (în special, republicane), în care inițial intrau o bună parte din actorii societății civile. „În majoritatea studiilor inițiale, mișcarea democratică se asocia unui nucleu al societății civile, fiind comparate în acest sens cu mișcările din Occident.”¹⁵²

Dar foarte curînd, regimul își pierde controlul asupra acestor mișcări, care vor antrena mase largi de oameni dezamăgiți în posibilitatea reformării cosmetice a sistemului autoritar. „Mișcarea Democratică” se orientează contra regimului care a generat-o, rapid transformînd-se din mișcare socială în una națională. Schimbarea discursului social și democratic, pe cel naționalist, a

---

¹⁴⁸ Сорос Дж. Советская система: к открытому обществу. // Октябрь, 1990, №12, с.155

¹⁴⁹ Саидбаев Т. Политика и религия. // Социально-политические науки, 1991, №9, с.51

¹⁵⁰ Ibidem, с.53

¹⁵¹ Nove A. *Stalinism and After. The Road to Gorbachev.* - London, 1989, p.184.

¹⁵² Пастухов В. Российское демократическое движение. Путь к власти. // Полис, 1992, №1-2, с.8

avut unele consecințe negative pentru constituirea societății civile democratice. Explicația parțială e în faptul că “ruinarea regimurilor totalitare și autoritare e de așa natură, că ele practic în permanență duc la acutizarea problemelor, legate cu identitatea națională a unor popoare”.¹⁵³ În plus, sistemul sovietic se baza pe un mecanism complex de dominație națională a populației băștinașe, care se manifesta în câteva aspecte: a) diminuarea rolului limbilor locale;¹⁵⁴ b) utilizarea alfabetului slavon ca metodă de împiedicare a reorientării culturale spre Occident;¹⁵⁵ c) utilizarea obligatorie a limbii ruse în școlile și instituțiile de învățământ superior¹⁵⁶, dar și în cele de stat. Astfel dacă în anii 1936-37 în Chișinău existau 57 școli românești, atunci în 1985-1986 - doar 7.¹⁵⁷ În 1987 48 la sută dintre moldoveni erau antrenați în industrie, 52% - în transport și comunicații și 79% în agricultură. Acest fapt explică parțial de ce conflictul național în RSSM avea elemente de clasă: „polemica satului și orașului”, „a industriei și agriculturii”, „a celor ce lucrează în câmp și acelor care mută hîrțile”.

Un rol important în trezirea conștiinței naționale a moldovenilor a avut-o cenaclul literar și social-politic *Alexei Mateevici*, creat la 15 ianuarie 1988, care și-a înaintat ca obiectiv „reafirmarea valorilor spirituale românești”. Importanța organizației constă în faptul că a deschis filiale raionale, făcînd posibilă antrenarea maselor populare la activitățile sale. La mitingurile cenaclului se cerea demisia lui V.Smîrnov, S.Grossu, N.Bondarciuc și a altor demnitari din nomenclatura de stat și de partid. La mitingurile și întîlnirile organizate de cenaclu pe Aleea Clasicilor se recitau poezii, foștii deținuți politici (Gh.Ghimpu, M.Moroșanu) țineau cuvîntări aprinse. Vom menționa că în RSSM evenimentele democratice mergeau mult în urma Rusiei și a republicilor Baltice. Abia la 3 iunie 1988, asistăm la apariția grupului de inițiativă a „Mișcării Democratice pentru susținerea Restructurării”, a cărui obiective de bază au fost renașterea național-culturală a tuturor etniilor din RSSM, dreptul de a folosi limba maternă în veșmîntul ei firesc - alfabetul latin - ca limbă de stat. Cristalizarea curentului conservator în PCM a contribuit rapid la radicalizarea Mișcării Democratice. Ca efect, apariția Mișcării Democratice și a conservatorilor a creat „o împărțire a societății în două tabere: una care susținea transformările democratice și alta care se pronunța pentru păstrarea status-

---

¹⁵³ Шевцова Л. Восточная Европа, «момент истины»еще впереди. // Полис, 1991, №1, с.82

¹⁵⁴ Conquest R. *Russia after Khrushchev*. - New York - Washington - London, 1965, p.206-207

¹⁵⁵ Small-Stocki R. *The Nationality problem of the Soviet Union and Communist Imperialism*. - Milwaukee, 1952, p.148

¹⁵⁶ Whiting K. *The Soviet Union Today*. - New York, 1962, p.56

¹⁵⁷ Șevcenco R. *Politica lingvistică a regimului totalitar în Moldova Sovietică (1944-1961)*. // *Republica Moldova și România - un deceniu de relații complexe*. - Chișinău, 2002, p.111

quo-ului (PCM).¹⁵⁸ De fapt, afit ședințele **Cenaclului**, cât și cele ale **Mișcării** au loc în fiecare duminică și devin treptat mari adunări populare, cu participarea a zeci de mii de oameni.¹⁵⁹ În cadrul *Adunării generale* de la 27 mai 1988, scriitorii basarabeni adresează un Apel către Conferința XIX-a unională de Partid, care urma să aibă loc la Moscova, prin intermediul căruia acordă un „vot de blam” Comitetului Central al PCM. Apelul publicat în săptămânalul „Literatura și Arta”,¹⁶⁰ a constituit primul act de asemenea anvergură pe tot spațiul URSS. Acest demers va pune într-o confruntare directă scriitorii cu PCM, care va genera o adevărată hărțuială a primilor. Totuși, chiar dacă au fost protestatare, aceste acțiuni nu erau orientate contra sistemului sovietic în general, dar contra unor persoane odioase din PCM, căci nucleul sistemului politic, al organizațiilor de stat și cele sociale era PCUS, nu PCM.¹⁶¹ Aceste acțiuni îl susțineau direct pe Gorbaciov în lupta contra aripii conservatoare a PCUS, or tocmai acesta era unul din scopurile restructurării. Între 1988-1989, la Palatul Național, la Casa Scriitorilor, la Teatrul de Vară, în casele de cultură au loc numeroase întâlniri ale scriitorilor cu cititorii, care se transformă, de multe ori, în mitinguri, demonstrații de protest.¹⁶²

Etapa mobilizațională.

Etapa dată se caracterizează printr-o serie de confrunări directe dintre societatea civilă și statul autoritar, polarizarea pozițiilor, intensificarea grevelor și a mitingurilor de protest, cristalizarea pluripartidismului. Or, prezența pluripartidismului foarte des este perceput ca un criteriu important al maturității societății civile.¹⁶³ Mobilizarea societății civile este cel mai important mijloc pentru a demasca abuzurile și de a submina legitimitatea regimurilor nedemocratice.¹⁶⁴ Printre primii care au format un partid au fost reprezentanții organizației antisocialiste „Uniunea Democrată” (1988). În primăvara și vara lui 1989 au fost create Confederația Anarho-sindicalistă care declara că reprezintă

---

¹⁵⁸ Josanu Iu. *Elitele Politice - între tradiție și modernitate. // Arena Politicii, № 9, martie, 1997, p.13*

¹⁵⁹ Dabija N. *Scriitorii basarabeni – promotori ai mișcării de eliberare națională (1989). // Destin Românesc. Revistă de istorie și cultură. - Chișinău, 2001, № 4, p.192*

¹⁶⁰ *ibidem, p.192*

¹⁶¹ Juc V. *Viața politică în Republica Moldova. // Destin Românesc. Revistă de istorie și cultură. - Chișinău, 2001, № 4, p.26.*

¹⁶² *Scriitorii basarabeni – promotori ai mișcării de eliberare națională (1989). // Destin Românesc. Revistă de istorie și cultură. - Chișinău, 2001, № 4, p.195*

¹⁶³ Голенкова З., Витюк В., Гридчин Ю. и др. *Становление гражданского общества и социальная стратификация. // Социс, 1995, № 6, с.14-35.*

¹⁶⁴ Cioabă A., Păvălan L., Pogoceanu R. *Societatea civilă și drepturile omului. - București, 1997, p.178*

tă interesele intelectualității și se bazează pe ideea luptei permanente „pentru eliberarea personalității umane de lanțurile violenței, exploatării, opresiunii și conducerii.”¹⁶⁵ Partidele formate au fost lipsite, însă, de continuitatea istorică și de experiența politică necesară, fapt ce le-a limitat din start posibilitățile.¹⁶⁶ Multe din ele erau simple grupuri de interese, uniți în jurul unui lider, astfel încât „timp de 6 ani nu a apărut nici un partid în stare să concureze cu PCUS” . În decursul lui 1990 în PCUS au intrat mai mulți indivizi decât în toate partidele noi create, luate la un loc.¹⁶⁷

În RSSM procesul de cristalizare a partidelor a decurs mai dificil. El a demarat odată cu *Congresul de instituire a Frontului Popular* de la 20 mai 1989, la care au participat delegați din treizeci de raioane și orașe ale republicii. Apariția Frontului Popular a fost condiționată și de refuzul PCM, dirijat de S.Grossu, de a satisface cerințele naționale ale intelectualității moldovenești.¹⁶⁸ La *Frontul Popular* au aderat Mișcarea Democratică pentru Susținerea Restructurării, Cenaclul *Alexei Mateevici*, Societatea istoricilor, Mișcarea Ecologistă „Acțiunea Verde”, săptămînalul „*Literatura și Arta* », publicația «*Glasul*», cenacluri artistice (peste 50 la număr). În scurt timp, acesta a devenit cea mai importantă forță politică din Moldova, prin programul său național și numărul de aderenți, care constituia cca un milion la număr la mijlocul lui 1989.¹⁶⁹ La presiunea Frontului Popular, dar și a schimbărilor revoluționare din Europa de Est, la 25 august 1989, Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM a fost nevoit să adopte un decret special „Cu privire la modul provizoriu de înregistrare a formațiunilor obștești ale cetățenilor în RSSM”. În baza acestui decret, prin hotărârea guvernului republican, la 26 octombrie 1989 au fost înregistrate primele patru formațiuni de alternativă PCM: *Frontul Popular din Moldova*, *Interfrontul*, Mișcarea Populară *Gagauz Halcî*, Asociația Social-cultural Bulgară *Vozrojdenie*. Pe Parcursul a doi ani au fost înregistrate 144 de asociații obștești ale cetățenilor, dintre care 17 erau social-politice.¹⁷⁰

Apariția *Frontului Popular* poate fi interpretată ca o expresie instituționalizată de mișcare antitotalitară, acțiune colectivă autonomă, independentă de

---

¹⁶⁵ Козрева А., Луков В. Политическая деятельность в социалистическом обществе: реализация, противоречия, предвидения. // Социально-политические науки, 1990, №8, с.71.

¹⁶⁶ Хорос В. Гражданское общество: как оно формируется (и сформируется ли) в России? // МЭ и МО, 1997, №5, с.90

¹⁶⁷ Лисюткина Л. Постиндустриализм и постоталитаризм: проблемы переходного периода на Западе и Востоке. // Полис, 1991, №5, с.92

¹⁶⁸ Ruze A. *La Moldova entre la Roumanie et la Russie*. - Paris, 1997. p.151.

¹⁶⁹ Ciobanu Șt. *Basarabia. Populația, istoria, cultura*. - Chișinău, 1992, p.145

¹⁷⁰ Juc V. *Viața politică în Republica Moldova*. // *Destin Românesc. Revistă de istorie și cultură*. - Chișinău, 2001, №4, p.30

stat, ba chiar orientată contra acestuia.¹⁷¹ Astfel, la 27 august 1989, are loc *Marea Adunare Națională*, care întrunește între 750 de mii și un milion de participanți, adunare la care a fost citită declarația „Despre suveranitatea statală și dreptul nostru la viitor”. În acest document, se stipulează posibilitatea ieșirii RSSM din cadrul URSS.¹⁷² Deși FPM păstrează retorica naționalistă, pledând pentru adoptarea legilor despre alfabetul latin, declararea limbii române ca limbă de stat, totuși, în calitate de masă organizată, el a exercitat presiuni asupra statului. Caracterul antitotalitar al *FPM* s-a manifestat la 7 septembrie 1989, când mulțimea, s-a culcat sub tancurile sovietice pentru a opri serbarea aniversării a 72-a a revoluției din octombrie. La 10 noiembrie 1989 are loc asaltul Ministerului de Interne. În urma ciocnirilor violente cu miliția au rămas zeci de răniți.

Cum observau unii politologi, societatea civilă astfel se forma „în baza unei repudieri generale a modelului de viață existent, deci pe bază destructivă, nu constructivă.”¹⁷³ Politizarea maximală a societății civile în formare „nu caracterizează procesul din latura tocmai cea mai pozitivă. Într-o societate democratică, totalitatea vieții sociale nu poate și nici nu trebuie să fie redusă la politică, și neparticiparea în viața politică e același drept ca și participarea la ea.¹⁷⁴ Apariția la 8 iulie 1989 a mișcării „Interfront”, care a decis să apere „limba moldovenească”, „conștiința națională de sine moldovenească”, „rolul limbii ruse” semnifică polarizarea societății, scindarea acesteea de mai târziu pe principii național-lingvistice.

Politologii americani D.Cohen și A.Arato afirmă că polarizarea „reprezintă o patologie specifică, care însoțește tranziția la societatea civilă și apariția actorilor societății civile; ea are loc, chiar în pofida faptului că acest proces oricum provoacă consecințe dramatice pentru instruirea societală, și în particular, formarea culturii politice democratice”. „Într-o societate multinațională, ca Uniunea Sovietică, consecințe și mai nefaste pentru strategia mișcării spre societatea civilă, a avut-o cea de-a două formă a polarizării – polarizare între grupurile etnice sau naționale rivale, și între mișcărilor democratice și

---

¹⁷¹ Deși *Interfrontul*, *Gagauz Halcı* sunt și ele elemente importante a societății civile în devenire, considerăm că ele reflectau doar un element al acesteea-pluralismul. În acest sens, s-au exprimat opinii de mai mulți analiști că aceste structuri erau antireformiste, prosovietice, deci prototalitare. Ca efect, nu le putem atașa ca actori ai societății civile în forma inițială a acesteia – mișcare antitotalitară.

¹⁷² Dabița N. *Scriitorii basarabeni – promotori ai mișcării de eliberare națională (1989)*. // *Destin Românesc. Revistă de istorie și cultură*. - Chișinău, 2001, №4, p.197

¹⁷³ Мерцалов В. *Об идее социализма*. // *Социально-политические науки*, 1991, №3, с.10.

¹⁷⁴ Петухов В. *Политическая реформа: к вопросу о приоритетах*. // *Социально-политические науки*, 1991, №3, с.17

naționale.¹⁷⁵ În ciuda acestor aprecieri ale politologilor, în discursul politic de atunci predominau aprecierile gen „Incepuse lupta de emancipare națională, ceea ce Gorbaciov nu pricepea și n-ar fi admis în ruptul capului. Astfel, cele mai cumplite lovituri le-au dat comunismului naționalist și nu pretenții democratice».¹⁷⁶

Miscarea muncitorească.

Apariția societății civile din punct de vedere genetic a fost de asemenea deperminată și de mișcarea muncitorească, care se cristaliza în jurul sindicatelor independente. Formarea sindicatelor independente se desfășura pe două direcții: reformarea vechilor sindicate și formarea noilor uniuni profesionale.

La I Congres constituant al Federației Sindicatelor Independente din Moldova (septembrie, 1990) a fost proclamată independența acestora față de puterea de stat. Dar declarându-se libere în alegerea mijloacelor de acțiune legale pentru a apăra drepturile și interesele membrilor lor, sindicatele și-au păstrat intactă vechea structură organizatorică, limitându-și astfel cu mult posibilitățile de acțiune.¹⁷⁷

Sindicatul noi, nelegate cu structurile de stat vechi, se formau stihic. La inițiativa și sub influența comitetelor de grevă din regiunile carbonifere Congresul I (iunie 1990) al minerilor din URSS a decis formarea primului în URSS „sindicat cu adevărat independent”. Congresul II a minerilor (octombrie 1990) a creat Sindicatul Independent al Minerilor (SIM), și-a ales conducerea, a însărcinat-o să încheie cu guvernul o înțelegere generală care le-ar fi asigurat muncitorilor o salarizare și condiții de muncă mai bune. Existau desigur și alte sindicate foarte active, de exemplu cele din aviația civilă: Asociația Sindicatelor Personalului Navigant.¹⁷⁸ Dar, cele mai puternice erau sindicatele minerilor.

Desigur cantitativ sindicatele se deosebeau. În sindicatele vechi, cotizațiile erau plătite de cel puțin 135-140 mln. muncitori, studenți. Referitor la numărul membrilor din sindicatele noi, cantitatea acestora se numără în zeci de mii dar nicidecum nu în milioane.¹⁷⁹ Totuși, influența reală a noilor sindicate

---

¹⁷⁵ Коэн Д., Арато Э. Гражданское общество и политическая теория. - Москва, 2003, с.100

¹⁷⁶ Patrichi V. Mircea Druc sau lupta cu ultimul Imperiu. - București, 1989, p.362

¹⁷⁷ Cibotaru A. Unele considerații privind sindicalismul moldovenesc în schimbare. // Rolul sindicatelor în societate. Culegere de materiale didactice pentru studenți și profesori. - Chișinău: CE USM, 2002, p.55

¹⁷⁸ Гордон Л., Клопов Э. Трудовые отношения: к трехстороннему социальному партнерству. // Полис, 1992, №1-2, с.169

¹⁷⁹ ibidem, с.170

era semnificativa. În grevele din martie-aprilie din 1991 organizate de comitetele de grevă împreună cu SIM și cărora li se opunea vechiul sindicat, au participat nu 5% din mineri (ceea ce reprezintă numărul aproximativ de membri a SIM), dar aproximativ de la 30-70%. Deci, sindicatele noi ca influență deja le depășeau pe cele vechi.¹⁸⁰ Începând cu vara lui 1989, grevele, în special cele ale minerilor, au devenit una din cele mai eficiente arme de stimulare a reformelor, dar și de susținere a reformatorilor radicali, demonstrând în plus că „programul de susținere a tranziției la proprietatea privată și economia de piață poate conta pe susținerea socială masivă”.¹⁸¹ În anul 1989 în greve au fost pierdute peste 7,3 milioane de zile-oameni, în anul 1990 - 10,3 milioane, în primele 3 luni a anului 1991 - 1,2 milioane.¹⁸² Ca efect, deja în toamna 1989 apare legea „Despre mecanismul de soluționare a conflictelor de muncă”. În lege e legalizată posibilitatea de organizare a grevelor, fiind determinate și procedurile tratativelor, care permiteau în unele cazuri de a evita confruntările dure. După semnarea acordurilor între guvern, sindicatul vechi, pe de o parte, și comitetele muncitorești, pe de altă parte, începând din primăvara 1990 a crescut mult autonomia sindicatelor, care încep a apăra mai activ interesele muncitorilor. Lichidarea vechilor sindicate la Congresul al XIX-lea a constituit o manifestare vizibilă a acestei tendințe, dar și o dovadă a ridicării **mișcării muncitorești**.¹⁸³

O experiență inedită a restructurării, dar și un nucleu veritabil al societății civile au devenit **Comitetele greviste** (CG) create de mineri. În unele locuri acestea au reușit să aducă noi oameni și în structurile oficiale ale puterii, în altele –forțele birocratice au reușit să le marginalizeze, iar uneori chiar să dizolve comitetele greviste, formate de mișcările de masă.¹⁸⁴ Foarte rapid, CG și-au depășit prerogativele de bază de reprezentare a intereselor greviștilor, asumându-și controlul asupra repartizării locuințelor, pensiilor, serviciilor. Normal ca toate eforturile acestora s-au dovedit a fi ineficiente.¹⁸⁵

Situația mișcării muncitorești în RSSM era diferită. Apropierea aripei moderate a PCM și a Frontului Popular au stimulat procesul de consolidare a

---

¹⁸⁰ *ibidem*, c.170

¹⁸¹ Заславский В. Россия на пути к рынку: государственно-зависимые работники и популизм. // *Полис*, 1991, №5, с.78

¹⁸² Гордон Л., Клопов Э. Трудовые отношения: к трехстороннему социальному партнерству. // *Полис*, 1992, №1-2, с.173

¹⁸³ Гордон Л. Против государственного социализма: возможности рабочего движения. // *Полис*, 1991, №1, с.70

¹⁸⁴ Шейнис Л. Какая платформа нам нужна. // *Рабочий класс и современный мир*, 1990, №3, с.8

¹⁸⁵ Лисюткина Л. Постиндустриализм и посттоталитаризм: проблемы переходного периода на Западе и Востоке. // *Полис*, 1991, №5, с.93

conservatorilor, cauzând apariția Interfrontului (de altfel ca și pe tot teritoriul URSS). În RSSM anume conservatorii și elita gospodărească aveau controlul asupra marilor întreprinderi unionale, concentrate, în special, în Chișinău și Transnistria. Ca efect, mișcarea muncitorească a avut un caracter anticivil, antireformist, fiind prototalitară prin definiție. Deaceia, în republicile Baltice, în Moldova, în alte regiuni au fost utilizate grevele ca instrument de luptă politică¹⁸⁶. În 1989-1990 grevele politice ale separatiștilor tiraspoleni au adus daune economiei moldovenești în sumă de peste 200 mln. ruble.¹⁸⁷ Apropierea conservatoriilor din centru unional și cei din PCM, majoritatea fiind la Tiraspol, a generat discuțiile referitoare la integritatea RSSM (un rol enorm avându-l OSTC – Consiliul unit al colectivelor de muncă). Acest fapt a condus la slăbirea mișcării de emancipare socială și la dificultăți în apariția unei societăți civile democratice, cum a fost în Polonia, unde exista Sindicatul *Solidaritatea*.

Ultima etapa *instituțională* sau *post-comunistă* teoretic ar cuprinde primele alegeri parțial democratice în Sovietul Suprem al RSSM (25 februarie - 10 martie 1990), care au dat câștig de cauză reprezentanților societății civile prezenți pe listele *Frontului Popular*. Acest fapt a fost soldat cu adoptarea unor legi ce vor realiza demontarea sistemului totalitar, culminând cu legea din 23 august 1991 care a anulat existența PCM (faza postcomunistă a lui Hâraszti) și proclamarea independenței la 27 august 1991, care a semnat ieșirea de sub tutela sistemului autoritar, ruina de facto a URSS. În Europa de Est alegerile democratice erau un criteriu fundamental fiindcă ele semnificau ieșirea din totalitarism. Or, RSSM, era încă în componența URSS în 1990, iar forțele conservatoare aveau resurse destule pentru a înăbuși „suveranizarea” republicilor. În plus, alegerile din februarie-martie s-au desfășurat în condițiile vechiului sistem, ale unui pluralism neconsolidat¹⁸⁸.

Către anii 1990-1991 societatea civilă în spațiul URSS a cunoscut o dezvoltare cantitativă relevantă și, concomitent, a sporit influența ei reală asupra proceselor sociale. În perioada dată în URSS existau peste 60.000 de diferite organizații neformale, care, însă, se aflau în permanență mișcare și schimbare.¹⁸⁹ În 1990, în noile condiții de gospodărire, activau 23 mii (17%) din bibliotecile de masă, 12 mii (9%) din cluburi, 584 (78%) din teatrele

---

¹⁸⁶ Шейнис Л. Какая платформа нам нужна. // Рабочий класс и современный мир, 1990, №3, с.8

¹⁸⁷ Solomon C. Procesul de democratizare a vieții politice în Republica Moldova. // MOLDOS-COPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVIII. - Chișinău, USM, 2002, p.147.

¹⁸⁸ Славин Б. У истоков многопартийности. // Социально-политические науки, 1990, №10, с.69

profesioniste și aproximativ 1000 de muzee (40%).¹⁹⁰ Conform unor date, în 1991 s-au creat deja 20 partide unionale și peste 200 de partide republicane și regionale.¹⁹¹ Aceste fenomene au fost calificate de mai mulți politologi drept „un indiciu important al ineficienței sistemului dat la etapa contemporană”, iar „aparitia unor numeroase organizații neformale, care tind să soluționeze și să-și apere interesele, bazându-se pe propriile forțe” ca un eșec al vechiului mecanism ce nu era orientat spre soluționarea problemelor lor.¹⁹²

Apariția societății civile ca mișcare antitotalitară în Republica Moldova a fost un produs al reformării sistemului sovietic și o consecință a influenței societății civile internaționale. Forma în care s-a produs fenomenul a fost stihii-nică, conflictuală, realizându-se prin deșteptarea conștiinței naționale, dar și emanciparea socială, fapt datorat apariției unor noi grupuri cu revendicări sociale radicale. Geneza societății civile ca sistem de instituții bine încheiate începe doar după proclamarea independenței.

Bibliografie:

- Bialer S., Mandelbaum M. *The Global Rivals*. - London, 1989.
- Cioabă A., Păvălan L., Pogoceanu R. *Societatea civilă și drepturile omului*. - București, 1997.
- Ciobanu Șt. *Basarabia. Populația, istoria, cultura*. - Chișinău, 1992.
- Istoria ideilor politice*. / Sub dir. E. Pisier. - Timișoara, Amarcord, 2000.
- Marin C. *Descoperirea societății civile (cazul Republicii Moldova)*. // *Republica Moldova la începutul mileniului III: realități și perspective*. - Chișinău: USM, ISPRI, 2001.
- Moraru A. *Istoria romanilor*. - Chișinău: Aiva, 1995.
- Nove A. *Stalinism and After. The Road to Gorbachev*. - London, 1989.
- Patrichi V. *Mircea Druc sau lupta cu ultimul Imperiu*. - București, 1989.
- Postică E. *Rezistența antisovietică în Basarabia 1944-1950*. - Chișinău: Știința, 1997.
- Ruze A. *La Moldova entre la Roumanie et la Russie*. - Paris, 1997.
- Sava M. *Adevărul despre Rusia de ieri și de azi*. - București; Editura Societatea, 1995.
- Tihonov L. *Rezistența religioasă anticomunistă în Moldova Sovietică. 1944-1965*. - Chișinău, 2000.

---

¹⁹⁰ *Народное хозяйство СССР в 1990 г. Статистический ежегодник*. - Москва, 1991, с.52.

¹⁹¹ Голубев В. *Многопартийность в советском обществе*. // *Социально-политические науки*, 1991, №8, с.35

¹⁹² Евсеев В. *Механизмы разрешения противоречий и политическая система общества*. // *Социально-политические науки*, 1990, № 9, с.80

- Țișmăneanu V. Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel. - Iași: Polirom, 1997.
- Бенюк В. Тоталитаризм как реальность: историко-политологическое исследование на примере послевоенной Молдовы. - Кишинев, 1998.
- Коэн Д., Арато Э. Гражданское общество и политическая теория. – Москва, 2003.
- Народное хозяйство СССР в 1990 г. Статистический ежегодник. – Москва, 1991.
- Рыбалко П. Деятельность Коммунистической партии Молдавии по развитию рабочего класса и повышению его социальной активности (1959-1970). - Кишинев, 1976.
- Яницкий О. Социальные движения. - Москва, 1991.

Prezentat la redacție
la 2 noiembrie 2007

MEDIEREA PROBLEMELOR SOCIALE – UN IMPERATIV AL TIMPULUI¹⁹³

Angela ZUBCO
Republica Moldova, Chișinău,
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative,
Catedra Științe Politice și Educație Civică,
doctor în istorie,
lector superior

Mediation is an optional way of solving the conflicts in a peaceful way. It is done with the help of the third person specialized as a mediator, in neuter conditions, impartiality and confidentiality.

Mediation is based on the confidence of the both sides accorded to the mediator. This fact facilitates the negotiations between them and supports it for solving the conflict, obtaining a reciprocal, advantageous, efficient and durable solution.

In fact, mediation is a way of noble justice. It saves time, emotions and finance. The mediator with the ability of a psychologist speaks with the sides,

---

¹⁹³ Recenzent – doctor în drept, conferențiar Tudor NEGRU

finds the true interest of these and maintains always the confidentiality and impartiality. He could find the most proper solution according to the both interests of the sides, without imposing them. The mediator is not a judge, he accept the solution, or to find other variants with the mediator, or to withdraw from mediation.

The mediation is an alternative way of solving the disputed issues. It has its own history. It appeared from the practical activity of the ombudsman, first of all in USA, Scandinavian countries, Germany and France. It was established as an organization in EU, through the art.138 E, from the Treaty from Maastricht. The European mediator it is expressed a new concept of the relationship between EU and its citizens. From 2006, it was assumed by Romania and it follows to be implemented in Republic of Moldova too.

Medierea și organizarea profesiei de mediator într-un stat de drept, reprezintă un triumf al strategiei de reformă în justiție și o valorificare în plan național a experienței internaționale în domeniul metodelor alternative de soluționare a conflictelor. Am putea spune chiar că medierea are în prim plan omul, cu demnitatea și valorile lui, lărgind poarta către Europa culturală și politică.

Desfășurarea activității de mediere conferă posibilitatea de a cunoaște, în mod direct și imediat, că medierea oferă soluționarea unei sfere largi de conflicte interumane. Ideea de soluționare a unui litigiu sau a unui conflict nedevenit litigios pe cale amiabilă, cu ajutorul unui specialist, mediatorul, câștigă tot mai mult teren și aderenți. Procedura medierii este preferată de părți, oameni și instituții, pe care complexitatea relațiilor sociale și economice îi plasează la un moment în situații conflictuale diverse, specifice raporturilor de dreptul familiei, dreptul muncii, drept civil, comercial sau penal.

Rezolvarea acestor conflicte devine posibilă prin respectarea principiilor fundamentale ale procedurii de mediere, axate pe caracterul voluntar și pe conceptele de neutralitate, imparțialitate și confidențialitate.

Beneficiile conferite prin economisirea de timp, de stres emoțional, de cheltuieli, sunt evidente în comparație cu procedura judiciară clasică. Prin asistența specialistului se ajunge la soluții proprii acceptate de fiecare parte disputată.

Mecanisme ca suplețea și flexibilitatea, autonomia părților și lipsa oricărei constrângeri, funcționează și sunt asigurate în mediere. Soluționarea litigiilor prin mediere, contribuie, înainte de orice argument la îmbunătățirea actului de justiție, mutând centrul de greutate pe criteriul cantitativ și calitativ al soluțiilor adoptate, justițiabilii au alternativă la sistemul juridic, iar apărătorii lor asistă sau reprezintă în procedura medierii.

Termenul „mediere” provine din latinescul „**mediare**”. El a fost introdus în SUA ca termen de specialitate în 1970 și a fost preluat ca atare din limba engleză în cea germană. S-a *pornit* inițial de la ideea că, de la un anumit punct al dinamicii escaladării unui conflict, părțile nu mai pot să-și soluționeze problemele. Acesta este momentul în care trebuie să intervină o parte terță, acceptată de toți ci implicați.

Metoda soluționării unui conflict într-un mod mai eficient și mai „ieftin” atunci când dreptatea sau puterea se află într-un plan secund, a fost dezvoltată la Universitatea Harvard, fiind cunoscută și sub numele de „Modelul Harvard”. Această procedură este larg răspândită în SUA - mai larg decât s-ar crede. Ea este folosită în cazul disputelor de familie sau maritale, ca mediere la divorțuri sau moșteniri, în domeniul justiției penale ca mediere între autori și victime, în domeniul mediului ambiant, în politica comunală sub forma unor „mese rotunde” sau școli, sub forma unor programe de soluționare a conflictelor între elevi.

Conceptul de mediere și implementarea ei a implicat un proces evolutiv de lungă durată chiar și în țările cu tradiție în domeniul medierii, cum ar fi SUA, Țările Scandinave, Germania sau Franța. Uniunea Europeană a instituit acest institut al medierii, prin art.138 E al *Tratatului de la Maastricht*, mediatorul european fiind expresia unei concepții noi despre relațiile dintre UE și cetățenii săi. Astfel, s-a stabilit o legătură juridică între instituțiile Uniunii Europene și cetățenii ei, un mijloc prin care aceștia își pot apăra interesele în fața autorităților.

Această instituție a fost propusă pentru UE în 1990 de către Danemarca, ideea fiind preluată din tradiția instituției ombudsman-ului. Primul mediator nominalizat (1 iulie 1995), a fost juristul finlandez Jacob Magnus Sodermann.

Sediul mediatorului european se află în Palatul Europei de la Strasbourg. Mediatorul este numit de Parlament, pe un termen de 5 ani, cu drept de reînnoire a mandatului și poate fi revocat de Curtea de Justiție (CJCE) la inițiativa Parlamentului, sprijinită de 1/10 din deputați.

Mediatorul își desfășoară activitatea sa în deplină autonomie, fără implicarea autorităților, într-un mediu respectuos. Cetățenii pot adresa orice plângere în legătură cu funcționarea administrației comunitare, urmată de demararea unei anchete de către mediator, asupra activității instituției incriminate. În cele din urmă, se pregătește un raport adresat Parlamentului, petentului și administrației respective, în care se comunică rezultatele anchetei. Din acest moment, mediatorului îi revine sarcina de a negocia în scopul apropiării diverselor puncte de vedere. În cazul unei erori administrative evidente, mediato-

rul propune remedii, iar în momentul refuzului la colaborare, el poate cere o intervenție parlamentară.

Prin scopul și activitatea sa, instituția medierii europene, a devenit în timp o soluție importantă în perspectiva construirii unei Europe mai democratice și un model de justiție elegantă inevitabilă.¹⁹⁴

Modelul european de mediere a fost preluat mai târziu de către multe state pentru varianta națională. Vecinii noștri români, se află în curs de implementare a acestei instituții, începând cu anul 2006, când au adoptat **Legea nr. 192 din 16 mai privind medierea și organizarea profesiei de mediator**. Prin această Lege, medierea în România este legalizată drept o „modalitate facultativă” de soluționare a conflictelor pe cale amiabilă dar cu ajutorul unei terțe persoane specializate în calitate de mediator, în condiții de neutralitate, imparțialitate și confidențialitate.

Medierea se bazează pe încrederea pe care părțile o acordă mediatorului ca persoană aptă să faciliteze negocierile dintre ele și să le sprijine pentru soluționarea conflictului, prin obținerea unei soluții reciproc avantajoase, eficiente și durabile.

Legislația românească tratează medierea drept o formă nobilă de justiție. Mediatorul este pus în situație ca, discutând cu părțile, atât împreună, dar și separat cu fiecare (dacă se va considera necesar), să mențină întotdeauna confidențialitatea discuțiilor, cu abilitatea de psiholog, să încerce să pătrundă în profunzimea disputei și să surprindă problema și interesul real al fiecăruia dintre părți. Din acest moment mediatorul poate identifica soluții potrivite intereselor tuturor părților implicate, soluții pe care le propune acestora, dar pe care nu le poate niciodată impune.

Mediatorul nu este judecător, mediatorul nu dictează. Părțile sunt libere oricând să accepte soluția, să caute variante împreună cu mediatorul sau să renunțe la mediere, fapt pentru care medierea este considerată o metodă alternativă de soluționare a litigiilor.

Ca persoană neutră, mediatorul în România este obligat conform legii să asigure părțile în conflict în încercarea de a găsi o înțelegere mutual acceptată, să explice procedura de mediere și să răspundă la întrebările părților. După aceea, fiecare participant la procedura de mediere are posibilitatea de a-și expune cazul și punctul său de vedere fără a fi întrerupt. Mediatorii nu decid cu privire la cine are dreptate, nu judecă ce s-a întâmplat și nu caută vinovații. Ei ajută participanții să-și identifice nevoile reale. În final, mediatorii vor ajuta

---

¹⁹⁴ Ferreol G. (coord.) *Dicționarul Uniunii Europene. – București, Polirom, 2001, p.101*

părțile să găsească o soluție durabilă a conflictului, evitându-se procese, cheltuieli și nervi.¹⁹⁵

Motivația medierii poate fi exprimată în felul următor:

Medierea are sens – în timpul medierii dețineți controlul, luați singuri deciziile, soluțiile aparțin persoanelor care vor suporta și consecințele, mediatorii nu își impun propriile păreri sau soluții.

Medierea este voluntară – părțile vin la mediere doar dacă doresc și pot încheia medierea în orice moment.

Medierea este confidențială – sesiunile de mediere nu sunt publice și nu poate fi dezvăluit nimic din ceea ce se comunică în timpul medierii.

Medierea economisește timp și resurse - medierile pot fi programate în câteva zile iar înțelegerea poate fi găsită facil.

Medierea este convenabilă – programările pot fi făcute la orice oră convenabilă.

Medierea presupune că părțile din conflict nu sunt adversari – părțile se concentrează împreună pentru a găsi o soluție unanim acceptată.

Medierea presupune respect – procedura de mediere se desfășoară în condițiile de respect reciproc, părțile sunt ajutate să-și mențină relațiile bune din trecut.

Medierea funcționează – sunt cunoscute multiple rezultate de soluționare pozitivă a conflictelor în lume prin metoda medierii.

Prin mediere pot fi soluționate un șir de litigii de drept civil: tănuire, revendicare, evacuare, partaj, la cele de drept al familiei: divorț, partaj, încredințare minori, de drept penal: plângeri prealabile de lovire, calomnie, tulburare de posesie, distrugere, de drept comercial: pretenții, executarea contractelor, litigii între asociați până la litigii de muncă privind drepturi bănești etc.

Din cele expuse mai sus, medierea presupune respectarea unor principii generale, spre exemplu: accesul liber și egal la această procedură, liberul consimțământ, principiul confidențialității, principiul imparțialității, principiul neutralității, libera alegere a mediatorului, care stau la baza activității mediatorului.

Dacă legea nu prevede altfel, părțile, persoane fizice sau juridice, pot recurge la mediere în mod voluntar, inclusiv după declanșarea unui proces în fața instanțelor competente, sau la propunerea acestora, convenind să soluționeze pe această cale orice conflict.

Pentru Republica Moldova, instituția medierii este în curs de implementare. În prezent se lucrează asupra *Legii cu privire la mediere*, urmând ca ace-

---

¹⁹⁵ *Legea României privind medierea și organizarea profesiei de mediator, nr.192 din 16 mai 2006. // Monitorul Oficial al României nr.441 din 22 mai 2006, art.29-37.*

astă lege să fie promulgată. În această ordine de idei menționăm că, *Institutul pentru reforme penale*, a implementat un proiect în domeniul medierii în procedura penală și a participat la promovarea proiectului de lege privind medierea. Acest fapt ne dovedește că, statul conlucrează cu societatea civilă în acest sens.

Proiectul noii legi prevede atribuirea calității de mediator persoanelor care au capacitate deplină de exercițiu, au studii superioare, nu au antecedente penale, au absolvit cursurile de pregătire inițială a mediatorilor și au fost atestate de către Consiliul de mediere. Acest consiliu v-a autoriza persoanele care întrunesc condițiile prevăzute mai sus, ținând cont și de reputația persoanei candidate, pentru a nu aduce atingere prestigiului profesiei.

Mediatorul are dreptul la onorariu, stabilit prin negociere cu părțile, în funcție de natura și obiectul conflictului, precum și la compensarea cheltuielilor ocazionale de mediere. La fel are dreptul să informeze publicul referitor la desfășurarea activității sale, cu respectarea principiului confidențialității, să aplice propriile reguli de organizare a procesului de mediere prin stipularea acestora în contractul de mediere, fără să încalce dispozițiile stipulate în lege.

Pe lângă drepturi, mediatorul are și un șir de obligații, legate de asigurarea respectării principiilor medierii, abținerea de la mediere în cazul unor incompatibilități prevăzute de legislație, informarea părților cu privire la procesul de mediere, la scopul și efectele acesteia, depunerea diligenței pentru a nu admite ca acordul de împăcare să conțină formulări ce aduc atingere bunelor moravuri. Mediatorul poartă răspundere civilă, în condițiile legii, pentru cauzarea de prejudicii prin încălcarea obligațiilor sale.

Informația obținută în cadrul medierii este confidențială și nu poate fi folosită fără acordul scris al părților. În scopul asigurării confidențialității procesului de mediere, în temeiul și în condițiile legii, mediatorul nu poate fi audiat în privința faptelor sau actelor de care a luat cunoștință în cadrul procedurii de mediere. Mediatorul este în drept să facă declarații în favoarea părților mediate, însă darea declarațiilor, în aceste cazuri, exclude participarea lui ulterioară în procesul de mediere.

La rândul lor și părțile implicate în mediere au drepturile sale, legate de acceptarea sau refuzarea medierii, solicitarea unui mediator sau renunțarea acestuia, alegerea în calitate de mediator a unei persoane chiar dacă aceasta nu este în Tabelul mediatorilor stabilit de Ministerul Justiției, informarea asupra procesului de mediere, efectele medierii, efectele semnării unui acord de împăcare. La capitolul acesta mai atribuim și informarea asupra consecințelor legate de nerespectarea prevederilor acordului de împăcare, posibilitatea de a se retrage în orice moment din mediere și semnarea unui acord de împăcare. În cele din urmă, părțile sunt responsabile de rezultatele medierii și de conți-

nutul acordului de împăcare, precum și de atmosfera de lucru în procesul medierii.

Persoana care dorește să desfășoare în mod profesionist activitatea de mediator are obligația de a absolvi cursurile de pregătire inițială a mediatorilor și de a fi atestați de către Consiliul de mediere.

Se propune atât pregătirea inițială a mediatorilor, cât și pregătirea continuă a acestora. Atestarea mediatorilor se efectuează de către Consiliul de mediere conform Regulamentului privind atestarea mediatorilor, aprobat de acest consiliu. Statutul de mediator se confirmă prin atestatul pentru exercitarea profesiei de mediator, eliberat în baza ordinului ministrului justiției.

Mediatorul atestat își poate desfășura activitatea prin birou individual sau prin birou asociat de mediatori. Biroul individual poate aparține unui singur mediator atestat (fondatorul biroului) și se prezintă în raporturile juridice ca persoană fizică. Biroul asociat de mediatori poate fi fondat de doi sau mai mulți mediatori atestați (fondatori ai biroului) și este persoană juridică. Mediatorul sau mediatorii asociați pot angaja sau contracta traducători, juriști, alt personal de specialitate sau de serviciu.

Tabelul mediatorilor cuprinde date despre mediator, sediul acestuia, domeniul medierii în care este specializat mediatorul, limba în care se desfășoară medierea și altă informație relevantă. Ministerul Justiției este responsabil de publicarea anuală a Tabelului mediatorilor în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

Mediatorul poate solicita un onorariu pentru munca sa, precum și compensarea cheltuielilor ocazionate de mediere, în mărimea stabilită prin acord cu părțile. Onorariul mediatorului nu este dependent de rezultatele medierii. Mediatorii achită impozite, contribuții de asigurări sociale de stat obligatorii și prime de asigurare obligatorie de asistență medicală și beneficiază de garanțiile sociale de stat prevăzute de lege.

Consiliul de mediere se înființează pe lângă Ministerul Justiției. Membrii acestui Consiliu sunt desemnați prin concurs public din rândul mediatorilor sau din corpul științific, didactic, pentru un mandat de 4 ani. Calitatea de membru al Consiliului de mediere nu este remunerată, iar activitatea acestui organ se desfășoară în baza Regulamentului adoptat.¹⁹⁶ Consiliul de mediere este condus de către un președinte, ales de către membrii acestuia pe o durată de 2 ani. Adoptarea hotărârilor este efectuată cu majoritatea simplă a voturilor celor 9 membri ai săi.

Printre atribuțiile de bază ale acestui organ deliberativ se enumără: efectuarea atestării mediatorilor, elaborarea de standarde și de programe – cadru

---

¹⁹⁶ *Proiect de Lege cu privire la mediere din Republica Moldova, art.21*

pentru pregătirea inițială și continuă a mediatorilor, verificarea modului de organizare și desfășurare a cursurilor de mediere, întocmește și actualizează Tabelul mediatorilor, examinează sesizările privind activitatea mediatorilor, hotărăște asupra răspunderii disciplinare a acestora, elaborează și aprobă normele deontologice etc.

Lansarea procedurii de mediere este considerat momentul semnării unui contract de mediere între părți și mediator, în care sunt trecute identitatea părților și a reprezentanților acestora, obiectul conflictului, angajamentul reciproc al părților, angajamentul față de achitarea onorariului prevăzut pentru mediator, precum și modul de calcul al acestuia. Cursul termenelor de prescripție se suspendă pe durata desfășurării medierii, de la data încheierii contractului de mediere. Contractul de mediere va cuprinde identitatea părților și a reprezentanților lor, obiectul conflictului mediat, angajamentul părților de a achita onorariu etc.

Medierea se bazează pe cooperarea părților și utilizarea, de către mediator, a unor metode și tehnici specifice, completate printr-un orizont larg de cunoștințe și abilități ale mediatorului, alături de comunicare și negociere.

Încetarea medierii are loc prin convenirea asupra unui acord între părți, prin constatarea de către mediator că părțile nu pot ajunge la un acord, prin renunțarea de către părți la mediere etc. Nesoluționarea conflictului timp de 3 luni și ne solicitarea părților a continuării acestei medieri, poate oferi mediatorului dreptul de a înceta medierea.

În cazul intentării unui proces de judecată în legătură cu conflictul supus medierii, la încetarea medierii, mediatorul va informa, printr-un raport scris, instanța de judecată, părțile sau, după caz, organele de urmărire penală despre rezultatele medierii.

În cazul în care conflictul supus medierii prezintă aspecte dificile sau controversate de natură juridică ori din orice alt domeniu specializat, mediatorul, cu acordul părților, poate să solicite punctul de vedere al unui specialist din domeniul respectiv.

Dacă se ajunge la consens, părțile semnează un acord de împăcare, contasemnat de către mediator. Acest acord va include angajamentele asumate de părți și poate fi afectat de termene și condiții. Părțile își păstrează dreptul de a apela la instanța de judecată pentru executarea silită a obligațiilor asumate prin acordul de împăcare, în cazul refuzului de a executa aceste obligații.

Din cele expuse mai sus, acordul de împăcare este executoriu în condițiile legii civile. Iar în lipsa unui termen expres de executare – la expirarea termenului de 15 zile de la data semnării acestuia.¹⁹⁷

---

¹⁹⁷ *Ibidem*, art.29-35

Specificul medierii litigiului civil aflat pe rol în instanța judecătorească sau arbitrală, presupune suspendarea examinării cauzei civile în instanța amintită, la cererea ambelor părți, ia în cazul soluționării litigiului civil pe calea medierii, instanța de judecată va dispune încetarea procesului în condițiile art. 265 și 266 din Codul de procedură civilă.

Particularitățile medierii în cadrul raporturilor de familie, impun mediatorului să urmărească ca rezultatul medierii să nu contravină interesului superior al copilului, să nu împiedice creșterea și dezvoltarea normală a acestuia.

Dacă se stabilesc asemenea fapte care pun în pericol creșterea sau dezvoltarea normală a copilului, mediatorul este obligat să sesizeze autoritatea pentru protecția drepturilor copilului.

Medierea cauzelor penale presupune, în primul rând, participarea numai a mediatorului atestat și inclus în Tabelul mediatorilor, precum și prezentarea în calitate de părți a victimei infracțiunii și a făptuitorului. Făptuitor, în condițiile legii, este considerată persoana fizică sau juridică bănuită, învinuită, inculpată de săvârșirea unei infracțiuni sau condamnată pentru ea. Dacă la medierea în cauzele penale, una dintre părți este minor, participarea pedagogului sau a psihologului este obligatorie. În acest caz procesul de mediere este reglementat de Legea cu privire la mediere, Codul penal, Codul de procedură penală, Codul de executare și de alte acte normative. De amintit că, procesul de mediere nu substituie și nu suspendă procesul penal, iar faptul participării la mediere nu poate servi ca dovadă a recunoașterii vinovăției, precum și nesemnarea acordului de împăcare nu poate prejudicia situația părților. Subliniem la fel că, drepturile mediatorului în procesul de mediere în cauzele penale sunt mai largi, oferind posibilitatea mediatorului de a lua cunoștință de informația privind fondul cauzei, de informațiile privind părțile participante la mediere, să aibă întrevederi cu părțile, inclusiv cu partea privată de libertate, fără a se limita numărul și durata întrevederilor, dar poartă răspundere pentru divulgarea informației puse la dispoziția sa în etapa de urmărire penală sau de judecare a cauzei în cadrul unui proces. Legea face referire și la un șir de incompatibilități ale mediatorului în procesul de mediere în cauzele penale. Nu poate fi admis în calitate de mediator în cauzele penale: ofițerul de urmărire penală, procurorul, judecătorul, avocatul uneia dintre părți, precum și persoana incompatibilă în baza unor legi speciale. Se recomandă în asemenea caz, abținerea mediatorului de la participarea în procesul de mediere, conform prevederilor art.33 alin.(2) din Codul de procedură penală.

În cazul medierii în cauzele penale în care împăcarea părților are drept rezultat înlăturarea răspunderii penale, părțile au dreptul de a beneficia de serviciile unui mediator plătit de stat, în condițiile stabilite de Guvern. Mediatorul prezintă organului de urmărire penală sau instanței judecătorești, acordul

de împăcare, împreună cu un raport scris privind măsurile aplicate și rezultatul medierii, fără a dezvălui conținutul întrevederilor cu părțile. Organul de urmărire penală sau instanța verifică, în prezența părților, dacă acordul de împăcare a fost semnat conștient, benevol și cu respectarea drepturilor părților și procedează în conformitate cu legea.

Experiența implementării medierii în lume demonstrează că părțile aflate în conflict se îndreaptă cu încredere spre procedura soluționării amiabile a acestuia, conștientizând beneficiile conferite prin economisirea de timp, stres emoțional, de cheltuieli chiar, spre deosebire de procedura judiciară clasică, bucurându-se atunci când, cu asistența specialistului ajung la decizii consensuale convenabile, la soluții proprii acceptate de fiecare parte disputată. Mecanisme ca suplețea și flexibilitatea, autonomia părților și lipsa oricărei constrângeri, funcționează și sunt asigurate în mediere.

Soluționarea litigiilor prin mediere aduce în mod clar beneficii pe multe planuri. Contribuie, înainte de orice argument, la îmbunătățirea calității relațiilor sociale, familiale, colegiale etc. Experiența soluționării unor conflicte asemănătoare impune o cultură a comunicării începând de la familie și terminând cu statul ce reprezintă familia mare a unui popor. Practicarea profesiei cu demnitate, desfășurarea de programe de formare profesionale și manifestarea permanentă a interesului mediatorilor prin îmbunătățirea nivelului de cunoștințe, pot conferi prestigiu profesiei și pot determina câștigarea încrederii societății civile în instituția medierii.

În această ordine de idei, după adoptarea *Legii cu privire la mediere*, este absolut necesar deschiderea unor Centre de mediere în țară, în care vor fi instruiți viitorii mediatorii în tehnicile și în spiritul medierii. Acest fapt este deja prevăzut în noul proiect de lege, dar urmează a fi stipulată modalitatea implementării lui.¹⁹⁸

Conflictul este o industrie în creștere. Societatea nu poate trăi în conflict, așa cum nu poate să-l ignore. Pe măsură ce lumea devine mai independentă, oamenii „se lovesc” unii de alții din ce în ce mai des. Medierea oferă toate posibilitățile de a gestiona conflictul, de a administra creativ probleme dure pentru tratarea oamenilor cu răbdare, decență și integritate. În opinia noastră, medierea este tehnică și artă, principii și stare de spirit deopotrivă.

Mediatorul este indicat să fie o persoană cu experiența care are abilități de negociere. De asemenea trebuie să fie cu o reputație fără obiecții, deoarece încrederea și echidistanța sunt elemente cheie pe care se bazează mediatorul.

---

¹⁹⁸*Ibidem*, art.13 -14.

Oricâte cunoștințe și abilități de negociere nu ar avea, dacă nu reușește să câștige încrederea părților, medierea nu are șanse.¹⁹⁹

Pentru a proteja reușita acestei instituții, Consiliul de mediere este investit din start cu dreptul de a urmări desfășurarea profesiei de mediator, de a proteja onoarea și prestigiul ei. În acest sens Consiliul de mediere elaborează Codul Deontologic al Mediatorului în Republica Moldova (CDMRM).

Codul respectiv constituie un instrument pentru asistența informațională a mediatorilor, conține principiile și valorile fundamentale obligatorii în exercitarea drepturilor și obligațiilor mediatorilor. Pe lângă principiile principale expuse în acest instrument important al mediatorului, sunt trecute în revistă standarde de etică personală a mediatorului: onestitatea, concentrarea, rapiditatea și disponibilitatea, toleranța, încredere, respect, răbdare, empatie, compatibilitate etc.

Mediatorul trebuie să medieze doar cazurile acoperite prin calificarea și capacitățile personale, pentru a satisface așteptările raționale ale părților. Cumulul unor activități care ar prejudicia activitatea sa, ar limita capacitatea e a fi imparțial și neutru sau ar perturba autoritatea sa morală, sunt interzise.

Mediatorul trebuie să cunoască literatura ce abordează problema medierii, să fie la curent cu inovațiile din domeniu și să le aplice în practică prin participarea activă la conferințe de instruire, ateliere de lucru, întâlniri, seminare ce abordează tema medierii și soluționarea conflictelor. Practicarea acestei profesii impune îmbunătățirea continuă a nivelului de cunoștințe în ceea ce privește teoria și practica medierii și trebuie să investească în dezvoltarea spirituală a propriei personalități.²⁰⁰

Oamenii au uneori talentul natural de a spune exact ce nu trebuie, în momentele critice. Și atunci se trece de „point of no return”, momentul tăierii punților de comunicare.

Din păcate pentru cultura noastră socială românească, comunismul a distrus ceea ce exista în perioada interbelică ca factor de mediere, în special în mediul rural. Preotul, învățătorul sau boierul, erau elemente de reglare socială care prin educația și cultura lor îndeplineau rolul de mediatori. Odată cu erodarea statutului acestor persoane, a dispărut și conștiința faptului că disputele care nu pot fi rezolvate pe cale amiabilă de către părțile implicate, nu trebuie neapărat să ajungă în instanță.

---

¹⁹⁹ Rotaru V. *Ghid de mediere pentru semeni*. – Chișinău: SIEDO, Moldova, 2006, p.5.

²⁰⁰ *Proiectul Codului Deontologic al Mediatorului în Republica Moldova*. – Chișinău: Institutul pentru reforme penale, 2006, art.6-7; *Vezi: Codul de Etică și Deontologie profesională a mediatorilor din România*. – București, Consiliul de mediere din România, 2007

A reinstaura în mentalitatea noastră conștiința faptului că medierea este o alternativă reală și eficientă în rezolvarea conflictelor este o sarcină grea și de durată. Odată început acest proces, medierea va câștiga din ce în ce mai mult teren. Multe resurse vor fi economisite și multe oportunități vor fi fructificate.²⁰¹

Primind răspunsul doar la câteva întrebări legate de un conflict în desfășurare, în foarte scurt timp, putem transforma părțile implicate în dispută în potențiale părți ale medierii. De ce să decidă un judecător cum să soluționeze un conflict dintre tine și o altă persoană când cel care soluționează litigiul poți fi chiar tu? Cunoaște altcineva problemele tale mai bine decât tine? Cine poate găsi o soluție mai bună pentru tine, instanța de judecată sau stă chiar în puterea ta să o găsești?

În concluzie, medierea îți oferă nu numai soluționarea multor probleme, ea îți dă posibilitatea de a preîntâmpina apariția conflictelor, cultivând cultura juridică a unei societăți cu adevărat democratică și promovând valorile ei. Prin natura sa, medierea devine un adevărat imperativ al timpului nostru.

Bibliografie

- Legea nr.192 din 16 mai 2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator în România. // Monitorul Oficial al României, nr.441 din 22 mai 2006;
- Codul Deontologic al Mediatorului în Republica Moldova (proiect). – Chișinău: Institutul de reforme penale din Republica Moldova, 2007
- Codul de Etică și Deontologie profesională a mediatorilor din România. – București: Consiliul de mediere din România, 2007
- Ferreol G. (coord.). Dicționarul Uniunii Europene. - București, Polirom, 2001
- Rotaru V. Ghid de mediere printre semeni. – Chișinău: SIEDO, Moldova, 2006.

Prezentat la redacție
la 7 noiembrie 2007

---

²⁰¹ www.cmediere.ro; www.google.ro. Instituția medierii. // Institutul de reforme penale. Broșuri.

COMPARTIMENTUL
RELATII INTERNATIONALE

DIPLOMAȚIA PARLAMENTARĂ MOLDOVENEASCĂ
ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE²⁰²

Angela COLAȚCHI
Republica Moldova, Chișinău
Academia de Administrare Publică
pe lângă Președintele Republicii Moldova
șef-catedră Relații internaționale,
doctor în științe sociologice

We tend to speak about democratization processes relating them to the political systems in transition, though the democratization processes which possess the reproductive quality, take also place in domain considered static, such as for example diplomacy. The democratization processes have contributed to the reactivation of parliamentary diplomacy, a phenomenon of enormous political potential.

The specifics of parliamentary diplomacy in the promotion of the national interest consists in the fact that the parliament apriori is a synthesis of the most powerful political forces that represent the society's interests on the internal and international levels. Speaking about the parliamentary dimension in the governors' external activity, it is necessary to mention the presence of at least two factors in the contemporary world life. The globalization processes change the economic side, the goods markets, the labour market, the capital, the technologies (HTs), and informational-communicative systems.

These are the most dynamic segments of the contemporary world, being at the same time the catalysts in the process of establishing new far-reaching social internal and external relations. The second factor is the increase of the degree of instability, uncertainty and the unforeseen of international processes, which affect directly the contemporary diplomacy including the parliamentary one, by putting forth new demands. Concrete issues, connected with economic, commercial and informational technologies, appear in the foreground. Their solution imposes the need for more operative mechanisms, flexible to reactions, to cooperate with social institutions. In this context, the

---

²⁰² Recenzent – doctor în științe politice Rodica RUSU

parliamentary diplomacy has the role of an ideal linking mechanism. It is realized through a specific ensemble of methods such as: legislative activity, elaboration and adoption of laws, ratification of international treaties, collaboration with mass-media and the civil society, direct contacts established at international parliamentary forums.

În relațiile internaționale contemporane au intervenit schimbări care nu întotdeauna pot fi explicate în cadrul paradigmelor clasice. Acestea diferă substanțial de sistemul legăturilor permanente dintre actorii internaționali. Diversificarea lumii moderne, a vieții internaționale, apariția noilor actori internaționali, accelerarea ciclurilor proceselor socioculturale și politice, tendințele globalizării, inevitabil impun alte procedee de abordare, alte paradigme care ar încerca să cuprindă realitatea relațiilor internaționale contemporane. Și probabil au dreptate reprezentanții post-modernismului, remarcând că lumea este mul mai complicată și diversă decât schemele raționaliste, deși destul de comode, de reducere a analizei și explicării fenomenelor sociale „dintr-un anumit punct de pornire”. Universalismul raționalismului clasic devine problematic atât pentru sistemul relațiilor internaționale, cât și pentru investigarea fenomenelor în contextul dezvoltării politice contemporane.

Evenimentele ultimului deceniu al secolului XX, transformările fără precedent ale sistemelor politice și economice ale statelor din Europa Centrală de Est, fosta URSS au produs schimbări considerabile și în conștientizarea proceselor de modernizare. Actualmente urmărim câteva tendințe contradictorii:

- Statele, aflate la diverse nivele de dezvoltare, totuși în unii parametri se apropie;
- Altă tendință, procesul de diferențiere dintre state;
- Cea de a treia tendință este cea de individualizare (dacă doriți personificare) a procesului de comunicare a actorilor internaționali.

Paradigma post-modernistă încearcă să fixeze originalele corelări dintre „integru” și „pluralism”, astfel practica demonstrează dependența directă dintre accelerarea pe de o parte a extinderii principiilor și valorilor democratice universale în lume și, pe de altă parte, intensificarea insistenței noilor actori (state) în cea ce privește apărarea dreptului la propria existență, integritate și interese.

Pe de o parte subiecții relațiilor internaționale, de diferit grad de instituționalizare, se conformează unor exigențe universale, pe de altă parte, utilizând toate mecanismele și pârgھیile aflate la îndemână, apără, promovează propriile interese.

Nu ne vom opri cu lux de amănunt asupra problemei *interesului național*, dor așa remarca că acesta nu poate fi identificat (utilizat, deși în literatura de specialitate se întâmplă) ca sinonim al *interesului statului*, aceste noțiuni mai repede se completează reciproc.

Dorim să demonstrăm că anume *diplomația parlamentară* este cel mai potrivit și adecvat instrument de promovare a interesului național, nu doar a celui statal. Sursa ai acestei afirmări o găsim în explicația acestui fenomen, fără care procesele politice internaționale sunt de neconceput. De fapt anume diplomația parlamentară, sub formă de solii ad-hoc a polisurilor antice grecești stă la baza, și nu doar din aspect etimologic, a diplomației clasice, care după cum se știe tradițional este o prerogativă a puterii executive.

Noi ne-am obișnuit să vorbim despre procese de democratizare, raportându-le în cele mai dese cazuri sistemelor politice aflate în tranziție, deși procesele de democratizare care posedă calitatea de reproducere și nu au limită, precum nu o are nici perfecțiunea, au loc și în domeniile considerate statornicite, spre exemplu diplomația. Anume procesele de democratizare (nu mă refer doar la Republica Moldova) au contribuit la reactivarea contemporană a diplomației parlamentare – fenomen cu un potențial politic enorm, care ia o amploare din ce în ce mai mare, dar care deocamdată din punct de vedere teoretic valorificat și analizat insuficient. Începând cu lipsa unei definitivări categoriale a diplomației parlamentare și terminând cu cele ale unor analize comparate dintre diplomația tradițională și cea parlamentară.

Specificul diplomației parlamentare ca instrument de promovare a interesului național, constă în faptul că parlamentul, apriori, reprezintă o sinteză a celor mai puternice, pentru un ciclu de 4 ani, forțe politice, cărora electoratul le-a acordat cinste dar și obligațiunea de a le reprezenta propriile interese, atât pe plan intern, cât și pe cel extern. Vorbind despre dimensiunea parlamentară în activitatea externă a guvernanților este necesar de menționat prezența în viața mondială contemporană cel puțin a doi factori, care o influențează. Este vorba în primul rând despre procesele de globalizare. Nu vom face o analiză amplă a acestora, doar vom constata că vădit globalizarea în linii mari schimbă economicul, piețele de desfacere a mărfurilor, piața muncii, capitalului, hitiilor de valoare, instituțiile financiare, tehnologiilor (HT-urilor), în deosebi sistemele informațional-comunicative. Cele enumerate sunt unele din cele mai dinamice segmente ale lumii contemporane, fiind în același timp catalizatori în procesul de stabilire a unui nou sistem de relații sociale de anvergură atât internă, cât și externă. Cel de al doilea factor, menționat de mai mulți analiști, este majorarea gradului de instabilitate, incertitudine și imprevizibilității a proceselor internaționale, în lumea contemporană dinamică devine din ce în ce mai dificil de a controla, prognoza și prevedea consecințele schimbărilor.

Prezența acestor doi factori afectează în mod direct diplomația contemporană, inclusiv și cea parlamentară, înaintându-i noi cerințe. În prim plan apar chestiuni concrete legate de problemele economice, comerciale și a tehnologiilor informaționale, ce intră în opoziție cu problemele numite de profesionali „diplomației joase”. Soluționarea acestor chestiuni impune mecanisme mult mai operative, flexibile de reacționare, de colaborare cu diferite instituții sociale, cu societatea civilă. În acest context diplomației parlamentare îi revine funcția unui mecanism ideal de legătură. Ea este realizată prin intermediul ansamblului specific de metode:

- Activitatea legislativă, elaborarea și adoptarea legilor, ratificarea tratatelor internaționale;
- Colaborarea cu mass-media și societatea civilă, contactele directe prin intermediul forurilor parlamentare internaționale.

Există două forme de exercitare a diplomației parlamentare – delegații a forului legislativ la organismele parlamentare internaționale (APLE, Uniunea Interparlamentară – cea mai veche (din 1898), AP a OSCE, a GUAM...); cea de a doua formă - grupurile de prietenie dintre deputații diferitor state.

Diplomația parlamentară, în comparație cu cea tradițională, are mai multe avantaje, repetăm fapt cauzat prin caracterul său democratic:

- Este mai directă, cu posibilități de reacție diverse – delegațiile parlamentelor de obicei sunt constituite din reprezentanți ai tuturor, când tehnic este posibil, formațiunilor politice, care în funcție de interesele lor politice diferite pot reacționa diferit;
- Sunt situații când printr-un lobby bine organizat, sub formă de proto-negocieri, diplomația parlamentară poate obține rezultate superioare celor a diplomației tradiționale;
- Eșecul diplomației parlamentare nu este de aceeași anvergură cu cel al diplomației tradiționale;
- Prin diplomația parlamentară pot fi testate unele propuneri de soluționare a chestiunilor de contradicții dintre state;
- Câmpul aplicativ al diplomației parlamentare este mult mai larg decât al diplomației tradiționale...

Tezele enunțate sunt bine observate făcând o analiză comparativă statistică și de conținut a comunicatelor serviciului de presă a Parlamentului Republicii Moldova în perioada sesiunii de primăvară 2003 și 2007. Analizei simetrice au fost supuse sesiunile celui de al treilea an de deținere a mandatului în două legislaturi consecutive.

În prima jumătate a anului 2003 eforturile atât a diplomației tradiționale, cât și ale celei parlamentare moldovenești erau concentrate în primul rând

asupra preluării și realizării cu succes a președinției Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei. La acel moment Republica Moldova avea de demonstrat că majoritatea punctelor din Rezoluția Adunării Parlamentare (Consultative) a Consiliului Europei privind funcționarea instituțiilor democratice în Moldova sunt îndeplinite sau în curs de realizare. Aceste precum și chestiuni au fost discutate în cadrul ședinței găzduite la Chișinău în 27 mai 2003 a Comisiei Permanente și a Biroului Adunării Parlamentare a Consiliului Europei.

La fel spre finele lunii și anume în 21-22 mai 2003 la Bruxelles sub egida Parlamentului European are loc cea de-a patra Conferința parlamentară a Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est "O noua politica a Uniunii Europene pentru Europa de Sud-Est, procesul de stabilizare și asociere reînnoit și perspectiva de aderare". La lucrările celui for din partea Parlamentului Republicii Moldova participă vicepreședintele Parlamentului M.Camerzan, fiind și în calitate de președinte a Comisiei (speciale) pentru integrare europeană (comisia a fost constituită la 28 februarie 2003), Dumnealui a prezentat mesajul european clar, care sublinia că „participarea la Pactul de Stabilitate este o posibilitate adițională de a extinde cooperarea regională cu celelalte state sud-est europene și de integrare în Uniunea Europeană.”²⁰³ Profitând de tribuna Parlamentului European, M.Camerzan, abordează chestiunea, exprimând speranța, ca în timpul apropiat Republica Moldova va beneficia de un regim de comerț asimetric cu Uniunea Europeană, oferit Moldovei de către UE în 2005 în cadrul **Sistemului Generalizat de Preferințe (GSP)**. Din 1 ianuarie 2006 Moldova beneficiază în relațiile comerciale cu UE de un nou sistem generalizat de preferințe, GSP-plus, care a înlocuit sistemul de preferințe GSP.

În cadrul aceluiași for reprezentantul Parlamentului Republicii Moldova în mod franc salută intențiile Uniunii Europene de a oferi, în anul 2004, un Plan de acțiuni individual pentru Republica Moldova, plan care a fost semnat la Bruxelles la 22 februarie 2005.

În 2003 la Chișinău între 10 și 13 iunie și-a desfășura activitatea cea de-a 21-a sesiune plenară a Adunării Generale a Adunării Parlamentare a Colaborării Economice la Marea Neagră (APCEMN), ședințele căreia au fost prezidate de către Președintele Parlamentului Republicii Moldova E.Ostapciuc. La acest for au fost puse în discuții chestiuni generale privind rolul parlamentelor în dezvoltarea economică și consolidarea stabilității în țările membre ale CEMN, de asemenea participanții au abordat o serie de probleme de ordin economic, comercial, tehnologic și ecologic, juridic, politic, social, cultural și

---

²⁰³ Comunicatul de presă „Mihail Camerzan despre perspectivele integrării europene a Republicii Moldova”, <http://xv.parlament.md/news/pressrelease/archive/march2003/19.03.2003/>

educațional. Posibilitățile dezbaterilor deschise și transparente în cadrul reuniunilor de acest gen au fost pe larg utilizate, astfel la sesiune au participat în calitate de observatori reprezentanți ai organelor legislative din Franța, Germania, Israel, deputați ai Parlamentului European, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei și alte organizații europene, precum și reprezentanți ai corpului diplomatic acreditat la Chișinău.

Ținem să menționăm că procesul de amplificare și aprofundare a dimensiunii diplomației parlamentare în relațiile internaționale este caracteristică nu doar pentru Republica Moldova. În pofida asimetriei în dezvoltarea parlamentarismului și democrației în diferite state, orientarea spre maximizarea responsabilității parlamentelor pentru derularea relațiilor internaționale – devine o tendință universală. Acest fapt este nu o singură dată subliniat în cadrul reuniunilor în cadrul Uniunii Interparlamentare, la care Parlamentul Republicii Moldova este parte.

Analiza activității pe plan extern a Legislativului în anul 2007 denotă tentativele Parlamentului Republicii Moldova de a contribui la realizarea intereselor naționale amplificând contactele interparlamentare.

"Republica Moldova apreciază Franța drept un partener strategic și o țară prieten. Acordam o atenție deosebită cooperării bilaterale moldo-franceze și dezvoltării relațiilor economice, sociale, culturale dintre statele noastre. Ne dorim consolidarea dialogului deschis și sincer dintre țările noastre și promovarea unei serii de acțiuni concrete și foarte practice în vederea intensificării contactelor bilaterale, inclusiv pe dimensiunea interparlamentară"²⁰⁴ a declarat M.Lupu, Președintele Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a XIV-a în cadrul înterevederii cu delegația Grupului de prietenie Franța – Moldova a Adunării Naționale a Republicii Franceze aflate în vizită în Republica Moldova în perioada 14-16 februarie 2007, condusă de către președintele Grupului de prietenie L.Bouvard. Este semnificativ, că în acest format de protonegocieri și discuții colegiale Președintele Parlamentului Republicii Moldova abordează chestiuni de o importanță majoră pentru țară. Astfel, se menționează în comunicatul de presă: „Spicherul a solicitat în context susținerea Franței în vederea obținerii unui nou aranjament juridic dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană odată cu expirarea în 2008 a Acordului de Parteneriat și Cooperare, a unui nou acord comercial, în special negocierea Preferințelor Comerciale Autonome, și facilitarea regimului de vize pentru

---

²⁰⁴ Comunicatul de presă "Marian LUPU, Președintele Parlamentului Republicii Moldova, a avut o întrevedere cu delegația Grupului de prietenie Franța - Moldova a Adunării Naționale a Republicii Franceze, care se afla într-o vizită în țara noastră", <http://www.parlament.md/news/pressrelease/archive/february2007/14.02.2007/>

cetățenii moldoveni.²⁰⁵ De menționat, că la momentul scrierii articolului Guvernul a prezentat în Parlament spre ratificare Acordul între Republica Moldova și Comunitatea Europeană privind facilitarea eliberării vizelor, semnat la Bruxelles la 10 octombrie 2007, rezulta realizat datorită negocierilor, la care s-a contribuit și prin intermediul diplomației parlamentare.

Nu mai puțin importante sunt și alte aspectele luate în dezbateri cu delegația Grupului de prietenie Legislativului francez, care se referă la cooperarea Republicii Moldova cu Consiliul Europei. Deputații francezi au remarcat că vor susține Moldova în cadrul Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, în ceea ce privește trecerea țării noastre de la etapa de monitorizare la cea de postmonitorizare din partea CE.

În sesiunea de primăvară a anului 2007 și-a intensificat activitatea în vederea consolidării dialogului interparlamentar. Comisia pentru politică externă și integrare europeană, întreprinzând un șir de măsuri aflate la îndemână. Astfel comisia a petrecut reuniuni comune cu Comitetul pentru afaceri externe al Radei Supreme a Ucrainei, la care au fost discutate dezvoltarea și consolidarea relațiilor bilaterale moldo-ucrainene, în particular dimensiunea parlamentară a raporturilor moldo-ucrainene, activitatea Misiunii Uniunii Europene de Asistență la Frontiera moldo-ucraineană. S-a mai discutat posibilitatea inițierii negocierilor a unui proiect de acord de cooperare dintre Parlamentul Republicii Moldova și a Radei Supreme, precum și semnării unui Protocol de intenții dintre Comisia pentru politica externă și integrare europeană a Parlamentului Republicii Moldova și Comitetul pentru afaceri externe al Radei Supreme a Ucrainei.

În cadrul programului de cooperare interparlamentară în vederea asistenței în procesul de integrare europeană de către Adunarea Națională a Republicii Ungare a Parlamentului Republicii Moldova o delegația parlamentară condusa de către Gr.Petrenco, Președinte al Comisiei pentru politica externă și integrare europeană în martie 2007 a efectuat o vizită la Budapesta.

Pentru prima oară, între 13-15 mai 2007, președintele Comisiei pentru politică externă și integrare europeană Republica Moldova a fost invitată să participe în calitate de oaspete special la activitatea Conferinței a 37-a a organelor specializate în afacerile comunitare (COSAC). La COSAC participă de regulă doar președinții Comitetelor pentru afaceri europene ale parlamentelor statelor membre ale Uniunii Europene, în calitate de membri cu drepturi depline și ale statelor candidate, în calitate de observatori.

---

²⁰⁵ *Comunicatul de presă*

<http://www.parlament.md/news/pressrelease/archive/february2007/14.02.2007/>

Un Documentul original în esența sa, și anume Memorandumul Trilateral de Înțelegere între Legislativul Moldovei – Letoniei - Suediei, a fost semnat de către Comisia pentru politica externă și integrare europeană a Parlamentului Republicii Moldova, Comisia pentru afaceri europene a Seimului Republicii Letonia și Administrația Parlamentului Regatului Suediei, la 21 mai 2007. După cum se menționează în comunicatul de presă, “Memorandumul are drept scop crearea unei baze solide pentru cooperarea trilaterală eficientă între Parlamentele Moldovei, Letoniei și Suediei. Prin semnarea Memorandumului, partea letonă și suedeză s-au angajat să acorde asistență Parlamentului Republicii Moldova, în special Comisiei pentru politica externă și integrare europeană, în procesul integrării europene a Republicii Moldova și alinierii legislației naționale la standardele europene.”²⁰⁶

Concluzionând, dorim să menționăm că pentru diplomația parlamentară moldovenească contemporană sunt caracteristice următoarele tendințe:

- Este testată continuitate în promovarea interesului de integrare europeană a Republicii Moldova;
- Pentru ambele legislaturi, atât a XV, cât și a XIV este caracteristic un nivel sporit de contacte internaționale;
- Integrarea europeană nu neagă realizarea intereselor naționale ale Moldovei în cadrul CSI;
- Interesul național a Republicii Moldova este promovat în condițiile unui consens politic, cel puțin declarat la începutul legislaturii a XVI-a;
- Activizarea considerabilă a opțiunii pro-europene a diplomației parlamentare în cadrul Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a XVI-a;
- Dinamizarea activității Comisiei pentru politică externă și integrare europeană.

Bibliografie:

Klebes H. Diplomația parlamentară. - București, CIDCE, 1999

Савельева Е.М. Сравнительный опыт организации законодательной деятельности во Франции, Германии, Испании. - Москва, 2000.

Comunicatele de presă a Secției relații cu mass-media a Parlamentului Republicii Moldova, <http://www.parlament.md/news/pressrelease/>

Prezentat la redacție
la 5 noiembrie 2007

---

²⁰⁶ <http://www.parlament.md/news/pressrelease/archive/may2007/21.05.2007/>

COMUNITATEA MOLDOVENILOR DIN PORTUGALIA: FACTOR EXTERN AL DEZVOLTĂRII POTENȚIALU- LUI UMAN (REZULTATELE INVESTIGAȚIEI DE TEREN)²⁰⁷

Ghenadie SLOBODENIUC
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative
Catedra Relații Internaționale
Lector
magistru în Științe Politice,
doctorand
e-mail: slobodeniucgh@yahoo.com

The motivation to do a field study started from the idea that the massive migration of the population from the country is a real and indisputable phenomenon that influences the behaviour of the citizens of the Republic of Moldova. From this idea, we have attempted to identify the influence of international migration, as an external factor, on the development of human potential. For an in-depth study it was selected the Moldovan community that work in Portugal. In Portugal, the citizens from Republic of Moldova are situated on the third place as the total number of migrants after Brazilians and Ukrainians.

In the article is analysed the evolution of the bilateral relations between Republic of Moldova and Portugal. Collecting empirical data from official Portuguese sources and comparing them with data from local sources it was made visible the incongruence of empirical information regarding the migrational flow between Republic of Moldova and Portugal. The author presented the mechanism of integration and social adaptation of the citizens from Republic of Moldova that work in Portugal. In the study I applied a different approach from the quantitative one (number of migrants – sum of remittances), the latter is largely applied in the local academic community preoccupied to scientifically reflect on the extensive migration phenomenon of population of Republic of Moldova.

---

²⁰⁷ Recenzent - doctor habilitat în științe politice, profesor Valeriu MOȘNEAGA

The field inquiry allowed to acquire knowledge from within about the mechanism of international migration in which are involved citizens from Republic of Moldova. Direct engagement and the data collected during the inquiry allowed us to identify the shortages and barriers that appear to the citizens leaving to Portugal. The practical scientific contribution is consisting of the formulation of recommendation for the increase of cooperation relations between Moldova and Portugal with respect to social integration of citizens.

The research was carried out in the period July-August 2006 in Portugal with the support of the Centre for Geographic Studies (University of Lisbon), the High Commission for Migration and Ethnic Minorities (ACIME), Bahai community from Portugal, Moldovan Cultural Centre (CCM). Also, it was created a documentary „Nos Moldavos”.

Introducere

Sub presiunea intensivă și profundă a fenomenului globalizării, întreaga omenire este nevoită să-și redefinească criteriile existenței sociale și reconstruiască mecanismele care asigură dezvoltarea sa, inclusiv și în Republica Moldova. Însă practica politică și administrativă autohtonă întârzie în promovarea politicilor autentice. Din acest motiv nu face față la provocările timpului istoric, astfel creînd stare de criză multidimensională. Principala problemă constă în rigiditatea procesului de elaborarea și mecanismului de implementare a deciziilor politice, care au menirea de a susține dezvoltarea umană și socială. Cu certitudine, „*rigiditatea sistemului politic*” este influențată de multiplele fenomene obiective și subiective, care sînt cunoscute de populație și politicienii autohtoni, cum ar fi: corupția, sărăcia, migrația masivă a populației, conflictul transnistrean, etc. Din acest punct de vedere, este necesară extinderea, diversificarea și aprofundarea contribuției comunității științifice autohtone, pentru a *dezlega ghemul* problematic al crizei multidimensionale din țară. Elaborarea sistematică a noilor concepte și introducerea lor în limbajul științific și politic autohton, ar putea constitui premiză favorabilă în constuirea noilor mecanisme politice funcționale, capabile de a soluționa problemele din societate. Astfel, știința politică autohtonă ar putea lărgi aria sa de aplicare a modelelor sale teoretice prin explicarea specificul evoluției Republicii Moldova și formularea perspectivelor ei în secolul XXI, pentru următorii 25-30 de ani.

Sînt ferm convins, că o anumită contribuție practică, prin argumentare științifică asupra tendințelor sociale și politice contemporane a dezvoltării și modernizării statului – Republica Moldova, ar putea avea și disciplina relații internaționale. Pe lângă întrebările în vogă, de preocupare științifică, cum sînt:

tendențele globalizării, procesele integraționiste din lume, sau integrarea europeană a Republicii Moldova și soluționarea divergenței dintre Chișinău–Tiraspol. Lista ar putea fi completată cu probleme științifice nu mai puțin semnificative, pentru dezvoltarea disciplinei relații internaționale autohtone, spre exemplu: de la filosofia „războiului” la filosofia „păcii”, pacea și condițiile dezvoltării umane, comportamentul uman în relațiile internaționale. În această ordine de idei, un loc aparte ar putea fi evidențiat aspectul dezvoltării și realizării potențialului uman. În contextul aspirațiilor de dezvoltare și modernizare a Republicii Moldova pronunțată, atît de către factorii de decizie, cît și a societății civile autohtone, conceptul dezvoltării și realizării potențialului uman ar putea avea o contribuție teoretico-practică importantă.

Construcția multidimensională a conceptului „dezvoltării potențialului uman” ne-a permis să facem legătură cu tendințele și procesele care se desfășoară în viața social-politică din țară, la etapa actuală. Ținînd cont de faptul că „majoritatea” populației este antrenată în migrația internațională, am considerat logic să includem conceptul de „potențial uman” în sistemul de explicare și descriere a specificului dezvoltării Republicii Moldova în contextul globalizării. Aici, conștient am aplicat expresia ambiguă „majoritatea populației”, deoarece abordarea cantitativă autohtonă nu descrie cu exactitate numărul cetățenilor antrenați în procesul migrației internaționale. Din numărul total al populației țării de 3.386 mii cetățeni, potrivit informației prezentate de către Biroul Național de Statistică în anul 2005, numărul estimativ al emigranților a constituit 367 mii cetățeni. Recent, potrivit raportului Organizației Internaționale pentru Migrație (OIM), numărul cetățenilor plecați la muncă peste hotare, în anul 2007 constituie – 400 mii.cetățeni. Drept confirmare, în parțialitatea abordării cantitative aplicate în reflectarea fenomenului migrației din țară, a fost expusă de către V.Valcov, directorul general al Biroului Național de Statistică, care a evidențiat necesitatea „de a investiga migrația forței de muncă peste hotare pentru a prognoza situația economică din țară”. Din punctul dlui Valcov, neajunsul constă în lipsa cadrelor calificate și programe soft speciale. Bineînțeles, că această generalizare, nu poate fi extinsă asupra investigațiilor științifice deja realizate, timp de mai mulți ani, sub conducerea savanților: V.Moșneaga, Gh.Rusnac²⁰⁸, V.Teosa, etc.

Profesorul V.Moșneaga, expert național în problemele migrației analizează în diversele sale cercetări problema influenței fenomenului migrației din Republica Moldova în condițiile provocărilor globalizării. Studiile savantului au servit drept material empiric pentru formularea argumentelor noastre privind impactul migrației internaționale asupra potențialului uman al țării.

---

²⁰⁸ Мошняга В., Руснак Г. Мы строим Европу. И не только... – Кишинев, 2005, с.10

Profesorul acceptată ideea că fenomenul migrației nu trebuie analizat doar prin aplicarea abordării cantitative (numărul populației – suma remitențelor transferate în țară). Migrația ca fenomen în masă din Republica Moldova trebuie și poate fi studiată științific, din perspectiva impactului asupra „modificării conștiinței” și dezvoltării potențialului uman individual și colectiv. Bineînțeles, această abordare cantitativă și calitativă include cercetarea consecințelor negative care condiționează un proces, cum este degradarea potențialului uman al indivizilor emigranți din Republica Moldova peste hotare.

Ideea principală a studiului nostru este acceptarea faptului, că fenomenul migrației internaționale din Republica Moldova este un fenomen real, care nu poate fi ignorat de către savanți și politicieni. Aprofundînd aria de investigație a migrației internaționale constatăm că fenomenul influențează pozitiv și negativ, asupra calității potențialului uman al țării. Putem evidenția două aspecte: teoretic și practic în aplicarea conceptului de potențial uman. Contribuția teoretică reprezintă aplicarea conceptului de potențial uman în explicarea și descrierea impactului fenomenului migrației asupra calității potențialului uman autohton. Aplicarea conceptului ne permite de a descoperi și descrie mecanismele de integrare și adaptare a cetățenilor din Republica Moldova la realitățile sociale ale țărilor în care muncesc ei. Din punct de vedere practic, introducerea conceptului dezvoltarea potențialului uman în agenda politicii externe autohtone ar spori eficiența acțiunilor politice și creșterea capacității statului de a reprezenta și apăra drepturile fundamentale ale omului a cetățenilor săi în țările unde se muncește. La momentul actual, în politica externă „Fabricată în Moldova” constatăm o preocupare mai mare pentru procesul de integrare europeană, și mai rare sînt programele orientate spre îmbunătățirea condițiilor de muncă a cetățenilor care muncesc peste hotare.

În acest articol sînt prezentate rezultatele studiului de teren, asupra condițiilor de dezvoltare și realizare a potențialului cetățenilor din Republica Moldova plecați să muncească în Portugalia. Investigația a fost efectuată în Portugalia, timp de o lună (iulie – august), în anul 2006. Studiul de teren a fost realizat cu suportul tehnic și financiar oferit de către Înaltul Comisariat pentru Problemele Migranților și Minorităților Etnice (ACIME, Portugalia), coordonator de proiect Kattia Hernandez, la invitația profesorului Maria Lucinda Fonseca, Centrul de Studii Geografice din cadrul Universității din Lisabona, Pedro Felipe Mota e Reise, membrul Adunării Spirituale Naționale Comunitatea Bahai din Portugalia, Raisa Machidonschi, director Centrul Cultural Moldav (CCM, Portugalia), Sergiu Gotmaniuc, membru CCM. Călătoria tur-retur cu autobuzul a fost asigurată de către firma de transport internațional „MiloșTur” (Chișinău, Republica Moldova).

Scopul studiului realizat a fost de a înțelege și descrie influența migrației internaționale (cazul cetățenilor din Republica Moldova în Portugalia) asupra calității potențialului uman. Argumentarea științifică, privind aplicarea conceptului „dezvoltarea și realizarea potențialului uman” în limbajul și practica politică contemporană, constă în faptul că cetățenii din Republica Moldova prefer să plece la muncă peste hotare, deoarece, sînt convingși că „este imposibil” de a-și dezvolta și realiza potențialul uman în țară. Cel puțin, deciziile elaborate în sistemul politic autohton pînă în prezent nu a demonstrat contrariul. Nu putem constata cu certitudine că, sistemul politic actual funcționează pentru oameni, condiție primordială pentru dezvoltarea și realizarea potențialului uman. Prin urmare, pentru disciplina relațiilor internaționale autohtonă, ar putea deveni util de a studia și explica mecanismele dezvoltării potențialului uman în afara granițelor Republicii Moldova.

De aceea, cetățenii și comunitatea cetățenilor din Republica Moldova a devenit obiectul de studiu în construcția noastră teoretică privind aplicarea conceptului de potențial uman. Din această perspectivă, este necesară o nouă abordare științifică, menită de a completa studiile cantitative (numărul migrațiilor – fluxul transferurilor bănești), efectuate în comunitatea academică autohtonă. Una din sarcini pentru studiul nostru a fost de a completa cu material factologic abordarea cantitativă aplicată în țară privind fenomenul migrației internaționale. Antropologii autohtoni ar putea să confirme faptul că, în urma experienței de migrare internațională, cetățeanul suferă „modificări”, „mutații” în viziunea sa asupra lumii, sistemul de valori, atitudini și comportament social, economic, politic, contribuind astfel la asimilarea de noi „valori sociale și politice”, dezvoltarea „noilor atitudini” și formarea „noului comportament social” corespunzător contextului acestui timp istoric.

Premizele legăturii dintre „fenomenul migrației internaționale” în care este antrenată o parte semnificativă din populația Republicii Moldova și construcția teoretică a conceptului de „potențial uman” au constituit observațiile realizate într-un spațiu public, urmărind relațiile dintre doi actori sociali „șofer – pieton” în zona de trecere a pietonilor. În final am constatat că, automobilele cu numere de înmatriculare, din țările europene (I, E, P, D, GB, H, etc.), acordau prioritate la trecere de pietoni. În timp, ce automobilele cu numerele de înmatriculare autohtone, ignorau regulile de circulație, care prevăd de a acorda prioritatea pietonilor. Presupunerea noastră poate fi valabilă dacă acceptăm că, șoferii, automobilelor cu numerele de înmatriculare străine, sînt cetățenii din Republica Moldova reveniți în țară.

În continuare, sînt prezentate rezultatele studiului de teren efectuat asupra mecanismelor de integrare și adaptare socială a cetățenilor din Republica Moldova, recomandările și perspectivele pentru dezvoltarea disciplinei desp-

re relațiile internaționale. Din dialogul cu studenții de la specialitatea relații internaționale, am evidențiat cunoștințe foarte vagi despre Portugalia, în special cu privire la caracterul și conținutul relațiilor bilaterale din Republica Moldova și Republica Portugheză. Printre cele mai importante răspunsuri au fost: pentru prima dată când turneul final al Campionatului European la Fotbal s-a desfășurat în Portugalia (12 iunie – 4 iulie 2004). În același timp, Portugalia este țara unde pleacă „mulți” cetățeni din Republica Moldova pentru a munci la negru. „Golurile” științifice despre Republica Portugheză ne-a motivat să aprofundăm și să extindem cunoștințele din domeniul relațiilor internaționale autohtone. Inclusiv, în Portugalia muncesc cetățenii din Republica Moldova, care s-au oferit să colaboreze în cadrul investigației privind aspectul internațional de aplicare a conceptului de „dezvoltare și realizare al potențialului uman”. Bineînțeles, analiza „dezvoltării potențialului uman” poate fi aplicată și în alte țări în care muncesc cetățenii din Republica Moldova, cum ar fi: Rusia, Italia, Israel, Grecia, etc. La moment ele constituie constituie subiectul unor implicații științifice în viitor, de perspectivă.

Am considerat logic să începem prezentarea rezultatelor „sus în jos”, deoarece conține un șir de probleme la fiecare nivel al studiului care „blochează” evoluția și dezvoltarea relațiilor bilaterale dintre Republica Moldova – Portugalia. Implicarea științifică necesită de a le sistematiza și clasifica.

Evoluția relațiilor bilaterale dintre Republica Moldova – Portugalia

Potrivit informațiilor Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova, Republica Portugheză a recunoscut independența Republicii Moldova pe data 7 decembrie 1992. Iar relațiile diplomatice au fost stabilite începând cu 10 februarie 1993.

Timp de aproximativ 7 ani (1993 – 2000), întrebarea pentru dezvoltarea relațiilor diplomatice directe dintre Republica Moldova – Republica Portugheză a lipsit din agendele politicii externe ale ambilor actori internaționali. Începând cu luna august 2000, în circumscripția Lisabona și-a început activitatea Consulul Onorific al Republicii Moldova în Portugalia, numele căruia este dl Fernando Jorge Amado Monteiro. O funcție prin cumul, șefilor misiunilor diplomatice din Franța, le revenea coordonarea relațiilor diplomatice cu Portugalia. Elaborarea acțiunilor diplomatice și soluținarea unor probleme pentru cetățenii Republicii Moldova se făcea la Paris, din sediul reședinței misiunii diplomatice. Șefii misiunilor diplomatice au fost: dl. Mihai Popov (din martie 2000 – până în anul 2003), dl. Andrei Neaguța (2004 – 2006).

Evoluția întâlnirilor dintre reprezentanții oficiali ai Republicii Moldova și Portugalia, denotă o pasivitate în conlucrarea bilaterală în diverse domenii sociale, culturale, economice și politice.

Tabel 1. Principalele vizite diplomatice ale oficialităților din Republica Moldova în Portugalia.

Luna, Anul	
Ianuarie, 2007	Vizita de lucru la Lisabona a dlui Andrei Stratan, vice-prim-ministru, Ministrul Afacerilor Externe și Intergărierii Europene al Republicii Moldova.
Noiembrie, 2001	Vizita de lucru la Lisabona a dlui Nicolae Dudău, Ministrul Afacerilor Externe al Moldovei.
Mai, 1995	Vizita la Lisabona a dlui Mihai Popov, Ministrul Afacerilor Externe al Moldovei.

Tabel 2. Principalele vizite diplomatice ale oficialităților din Republica Portugheză în Republica Moldova.

Anul, luna	
25-26 Martie, 2002	Vizita la Chișinău a dlui Jaime Gama, Ministrul Afacerilor Externe al Portugaliei, în calitate de șef al delegației OSCE, Portugalia deținând dosarul Republicii Moldova la OSCE.
30-31 Mai, 2001	vizita la Chișinău a dlui Jaime Gama, Ministrul Afacerilor Externe al Portugaliei, în calitate de șef al delegației OSCE, Portugalia deținând dosarul Republicii Moldova la OSCE.
22-23 Septembrie, 2000	Vizita de lucru la Chișinău a dlui Jaime Gama, Ministrul Afacerilor Externe al R.Potrugheze.

Cu toate că poziția oficială a Republicii Moldova este conștientizarea importanței Portugaliei în Uniunea Europeană și relațiile transatlantice, din tabel se observă că vizitele oficialităților din Republica Moldova în Portugalia sînt efectuate la fiecare 6 ani. Ceea ce este insuficient, reeșind din aspirațiile exprimate cu privire la integrarea în spațiul european și numărul semnificativ de cetățeni care muncesc în Portugalia. Cred că inițiativa de demarare a procesului de colaborare bilaterală dintre Republica Moldova și Republica Portugheză ar trebui să aparțină oficialităților de la Chișinău, dacă este cu adevărat

preocupată de soarta, condițiile de viață și de muncă a cetățenilor care sînt în Portugalia.

Cu o întârziere de aproape 11 ani, din lipsă de resurse financiare suficiente, abia pe data 15 ianuarie 2006, la Lisabona, oficial a fost deschisă Ambasada Republicii Moldova în Portugalia²⁰⁹. Șeful misiunii diplomatice în Portugalia a fost numit dl. Mihai Camerzan. La momentul actual, personalul scriptic este format din 6 posturi diplomatice: Mihai Camerzan (Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar), Eduard Munteanu (Consul) și Oprea Natalia (secretar I, responsabil pentru problemele politice), Diana Popa (șefa cancelariei), Dorina Tentiuc (traducator), șofer. Situația este dificilă, ținînd cont de insuficiența personalului diplomatic, care ar putea asigura activitatea eficientă de promovare și apărarea a drepturilor cetățenilor țării aflați în Portugalia.

În interviul acordat cu ocazia unui an de activitate al Ambasadei Republicii Moldova în Portugalia, ziarului „Mayak Portugalii”, dl. Mihai Camerzan a menționat că: „cetățenii din Republica Moldova sînt la fel de muncitori și educați, care au rămas devotați principiilor și tradițiilor naționale. Cetățenii din Republica Moldova participă activ la dezvoltarea economiei și societății portugheze” (traducerea autorului). Confirmarea acestor aprecieri dl. Mihai Camerzan le-a primit în urma multiplelor sale întrevederi cu oficialitățile din Portugalia.

Scopul principal în activitatea Ambasadei este apărarea drepturilor cetățenilor Republicii Moldova aflați în Portugalia. Însă în acelaș timp, activitatea Ambasadei urmărește drept prioritare: consolidarea diasporei moldovenești, promovarea culturii moldave în Portugalia. Aici, am dori să deschidem o paranteză, că la momentul actual nu putem aplica termenul de „diasporă” ca fapt împlinit. Deși în dicționarul Universal al Limbii Române, diaspora²¹⁰ este definită ca totalitatea membrilor unei etnii stabiliți în afara teritoriului patriei sale. Mai corect ar fi utilizarea expresiei „comunității moldovenilor din Portugalia”. Și cu certitudine că „comunitatea moldovenilor din Portugalia” se află în proces de autoorganizare și posibilă creare a diasporei. Formarea diasporei moldovenilor în Portugalia ține de timp. Iar actorii principali care ar putea contribui la crearea diasporei vor deveni cetățenii Republicii Moldova, care au decis de a trăi și munci în Portugalia pentru o durată mai lungă a timpului.

---

²⁰⁹ Adresa juridică al Ambasadei Republicii Moldova în Republica Portugheză este: str. Goncalo Velho Cabral, 30-31 a, 1400-188, Lisabona, tel. (+ 351) 213 009 064, fax. (+ 351) 213 009 067

²¹⁰ Șăineanu L. Dicționar Universal al Limbii Române. – Chișinău, 1998, p.249

Analizînd, afirmațiile dl. Mihai Camezan am evidențiat o contradicție fundamentală de opinie. Dintr-un punct de vedere, oficialitățile din Republica Moldova, prin vocea Ambasadorului, urmăresc scopul de a reîntoarce cetățenii plecați la muncă peste hotare, defuzînd mesajul, potrivit căruia, condițiile în Republica Moldova au devenit mai favorabile pentru realizarea potențialului său în prin activitatea de antreprenariat mic și mijlociu. Iar cetățenii se pot întoarce pentru a contribui la dezvoltarea economiei naționale autohtone. Din alt punct de vedere, promovarea ideii de consolidare a diasporei în Portugalia, ar conține mesajul potrivit căruia, Ambasada Republicii Moldova în Portugalia va depune eforturi în colaborarea cu cetățenii care au decis de a se integra pe deplin pe termen lung în societatea portugheză.

În prezent Republica Moldova are încheiate doar două tratate bilaterale cu Republica Portugheză: Comunicatul privind stabilirea relațiilor diplomatice și Memorandumul de înțelegere privind cooperarea între Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Moldova și Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Portugeze, care a intrat în vigoare din 22 septembrie 2000. Pînă la ora actuală a fost parafat Acordul privind serviciile aeriene, în proces de negociere se află acordurile privind promovarea și protejarea reciprocă a investițiilor, transporturile rutiere de pasageri și marfuri și Acordul privind evitarea dublei impuneri a impozitelor pe venit și pe proprietate și prevenirea evaziunii fiscale.

Legăturile culturale. Din 1 septembrie 2006, prin decizia Gurvernului Republicii Portugeze a demarat proiectul de studiere a limbii și literaturii portugeze. Cu această ocazie în cadrul Universității de Stat din Moldova, la Facultatea Limbi și Literaturi Străine este în proces crearea centrului de limbă portugheză.

Legăturile de transport. În aprilie 2004 a fost deschisă ruta aeriană directă Chișinău – Lisabona. Compania „Air Moldova” este unica care asigură ruta aeriană directă Chișinău – Lisabona – Chișinău.

Orarul zborurilor este în fiecare sîmbătă din Chișinău la ora 19.30. Din Lisabona la ora 22.00. Prețul biletului într-o direcție variază de la 169-389 euro. Iar prețul biletului tur – retur variază de la 344-784 euro.

Transport alternativ pe traseul Chișinău – Lisabona – Chișinău este autocarul. Acest serviciu este prestat în exclusivitate de firma MiloșTur.

***Date statistice incomplete privind numărul cetățenilor
din Republica Moldova în Portugalia***

Constatarea, „întârzierii acțiunilor politico-diplomatice”, vine din analiza datelor statistice ale Serviciului de Emigranți și Frontieră (SEF)²¹¹. Am descoperit că primul cetățean din Republica Moldova a sosit în Portugalia în anul 1995. Însă datele statistice ale SEF-lui începe evidența migranților din anul 1999. Astfel, în anul 1999, SEF-ul a înregistrat – 3 cetățeni din Republica Moldova, iar 149 au fost expulzați din Portugalia, în acel an pentru, încălcarea legilor portugheze. În Tabelul 3 este prezentată dinamica creșterii numărului cetățenilor care au fost înregistrați de către SEF în baza pașaportului străin din Republica Moldova. Nu putem să excludem un anumit număr de cetățeni ar putea să se înregistreze pe teritoriul Portugaliei în baza pașaportului al României.

Tabel 3. Dinamica numărului cetățenilor din Republica Moldova în Portugalia

<i>Anul</i>	<i>Legal</i>	<i>Expulzați</i>
2005	1.374	...
2004	1.047	25
2003	270	30
2002	12.155	30
2001	45	...
2000	...	63
1999	3	149
Total	~14.894	~ 297

Tabel 4. Date privind acțiunilor ilegale îndeplinite de către cetățenii din Republica Moldova

<i>Anul</i>	<i>Expulzați</i>	<i>Încălcarea frontierei</i>	<i>Furt calificat</i>	<i>Imigrare ilegală</i>	<i>Total</i>
2005	...	...	...	...	-
2004	25	...	...	...	25
2003	30	3	1	1	35
2002	30	...	...	...	30
2001	...	...	...	...	-
2000	63	...	...	...	63
1999	...	...	...	...	-

²¹¹ *Servico de Estrangeiros e Frontieras, Portugal, www.sef.pt/estatisticas.htm (accesat Februarie 2007)*

Tabel 5. Principalele localități în care cetățenii din Republica Moldova sînt rezidenți în Portugalia

Localitatea / Anul	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Aveiro	-	1	...	...	...	56	75
Beja	-	1	...	...	...	18	18
Braga	-	-	...	...	...	18	21
Castelo Branco	-	-	...	...	...	1	1
Coimbra	-	-	...	...	...	28	34
Faro	-	8	...	...	...	365	443
Evora	-	1	...	...	...	6	6
Guarda	-	-	...	...	...	1	1
Leiria	-	1	...	...	...	23	30
Lisboa	1	9	...	...	...	206	294
Portalegre	-	-	...	...	...	33	45
Porto	-	3	...	...	...	17	39
Santarem	-	-	...	...	...	30	38
Setubal	1	19	...	...	...	157	213
Viana do Castelo	-	-	...	...	...	6	14
Vila Real	-	-	...	...	...	1	1
Viseu	1	1	...	...	...	47	59
Acores	-	-	...	...	...	17	19
Madeira	-	-	...	...	...	17	23
Total	3	45	...	12.155	...	1047	1374

În final trebuie de menționat că comunitatea moldovenilor în Portugalia este una dintre cele mai numeroase, după comunitatea brazilienilor și ucrainenilor, și potrivit datelor statistice ale SEF-lui înregistrează peste 24.000 cetățeni din Republica Moldova.

În timpul studiului am evidențiat o lipsă de *informație științifică (cantitativă și calitativă)* autentică și comună care ar reflecta situația reală privind fluxul migranților dintre Republica Moldova – Portugalia. Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene operează cu cifra de 40.000 de cetățeni dintre care 20.000-24.000 dețin statut legal de ședere pe teritoriul Portugaliei.

Cît privește datele statistice aplicate în sursele științifice din Portugalia cifrele diferă. Valente Rosa²¹², indică un număr de 8.948 cetățeni din Republica Moldova aflați legal pe teritoriul Portugaliei. Trebuie de menționat că savanții din Portugalia, în studiile sale privind fenomenul migrației, includ cetă-

²¹² Valente R., Maria J. *Contributos dos imigrantes na demografia portuguesa. ACIME. – Lisboa, 2004, p.46*

tenii din Republica Moldova în grupul de migranți din țările Europei de Est (împreună cu cetățenii din Rusia, Ucraina și Belarusia), fapt care îngreunează delimitarea comunității moldovenilor.

Un alt aspect al fenomenului migrației internaționale, îl constituie întoarcerea persoanelor în țara-origine din anumite motive. În această ordine de idei, mai jos noi vom prezenta datele statistice oferite de către Organizația Internațională pentru Migrație (OIM) cu sediul la Lisabona. În urma solicitării informației despre cetățenii din Republica Moldova în Portugalia ni s-a oferit date despre persoanele care au beneficiat de programul „Întoarcere binevolă”, administrat de OIM. Din 1998 și pînă în iulie 2006, în total de acest program au beneficiat 67 de persoane (Tabel 6).

Tabel 6. Dinamica numărului beneficiarilor programului „Întoarcere binevolă” (OIM)²¹³

Anul	98	99	00	01	02	03	04	05	06
persoane	15	32	2	10	1	3	2	1	2

Note: În oficiul OIM din Republica Moldova date privind numărul beneficiarilor programului „Întoarcere Benevolă” nu există.

Mecanismele de integrare și adaptare socială a cetățenilor Republicii Moldova în Portugalia.

Integrarea și adaptarea cetățenilor din Republica Moldova este un proces dinamic și complex. Dinamica este cu o intensitate sporită, iar complexitatea se extinde asupra aspectului economic, social, cultural și ecologic, cu intra și inter relații specifice pentru comunitatea moldovenilor din Portugalia. Bineînțeles, timp de o lună, a fost imposibil de a descoperi și descrie integral mecanismul integrării și adaptării comunității moldovenilor în societatea portugheză. Unui studiu mai complex și profund necesită resurse și timp mai îndelungat.

Cu toate acestea, am reușit să evidențiem două cele mai importante de integrare socială. Aceste modalități sînt aplicabile și pentru alte comunități de emigranți din Portugalia.

I-a modalitate: Trecerea de la statul ILEGAL la cel LEGAL al migranțului. Acest lucru se datorează inițiativei legislative ale Guvernului Portugaliei din anul 2001, privind legalizarea migranților care muncesc în țară.

II-a modalitate: Trecerea de la PASIV la ACTIV. Acest autodezvoltarea mecanismului instituțional civic. Au fost identificate 4 cele mai importante Organizații non-guvernamentale fondate de către cetățenii din Republica Mo-

²¹³ Date oferite de oficiul Organizației Internaționale pentru Migrație din Portugalia.

ldova, care contribuie mai mult sau mai puțin la integrarea culturală și socială:

- Centro Cultural Moldavo (CCM) (Raisa Machidonschi);
- Centro “Mihai Eminescu” (Dorina Tentiuc);
- Centro “Miorița” (Valentina Romanciuc);
- Centro “Nash Stili” (Raisa Zolotco);

În ultimul timp, numărul cetățenilor care susțin inițiativele și proiectele orientate spre dezvoltarea comunității este în creștere. Însă, se evidențiază o insuficiență de resurse administrative și organizatorice, îndreptat spre dezvoltarea comunității moldovenilor la nivelul convenit pentru a primi statut de diasporă în Portugalia. Acțiunile de autoorganizare a comunității moldovenilor din Portugalia necesită implicarea “liderilor civici mobili” angajați full time. Se deschide o oportunitate de sprijin real din partea Republicii Moldova cetățenilor săi plecați la muncă în Portugalia, prin implementarea proiectelor și programelor de asistență civică internațională. Asistența civică internațională ar putea constitui condiția favorabilă pentru pregătirea profesională a studenților la specialitatea relații internaționale. Din această perspectivă, este benefic de a aplica modelul CEPO, experiență aplicată în cadrul Universității de Stat din Moldova. Extinderea activităților CEPO la nivel internațional, ar putea crea condiții pentru tineri de dezvoltare abilități profesionale în domeniul relații internaționale, prin participare civică internațională. În același timp, participarea civică internațională ar permite studenților de a aplica potențialul său creativ la soluționarea diverselor probleme cu care se confruntă cetățenii din Republica Moldova care muncesc în Portugalia.

Avantajul, activității civice internaționale este enorm, pentru student și dezvoltarea disciplinei relații internaționale autohtone. În primul rând, studenții vor putea primi instruire profesională prin activități civice și sociale. Tinerii, de la specialitatea relații internaționale, prin antrenarea în proiectele și programele de asistență civică internațională vor avea posibilitate să-și dezvolte abilitățile profesionale necesare pentru activitatea în domeniul relațiilor internaționale. Finanțarea proiectelor de asistență și contribuție civică internațională, poate fi efectuată din bugetul de stat, sprijinul organizațiilor internaționale și contribuții private (agenți economici sau turism).

Concluzii

Realizarea investigației de teren a constituit o experiență importantă, care a permis acumularea de noi date empirice privind fenomenul migrației din Republica Moldova în Portugalia și impactul lui asupra calității potențialului uman. În urma efectuării investigației s-a reușit de a depista unel lacune în funcționarea mecanismului de promovare a politicii externe. Astfel, formula-

rea recomandărilor are scopul de a înlătura barierele care influențează eficiența promovării politicii externe. Recomandările formulate poartă un caracter științifico-practic, menite să îmbunătățească conținutul și extindă aria de cooperare dintre Republica Moldova și Portugalia.

Astfel, în final constatăm următoarele probleme:

- relațiile bilaterale dintre Republica Moldova și Portugalia sînt insuficient de exploatate în contextul migrației internaționale și integrării europene;

- comunitățile științifice din Republica Moldova și Portugalia, operarea-ză cu diferite date statistice privind fenomenul migrației internaționale Motivele sînt următoarele:

- Lipsa colaborării științifice în problemele migrației dintre Republica Moldova și Portugalia. Centrele de cercetare din Republica Moldova și Portugalia, studiază fenomenul migrației separat;

- Lipsa mecanismului de coordonare orientat spre sporirea gradului de eficiență și contribuție a cercetărilor științifice asupra fluxului migranților dintre Republica Moldova și Portugalia. Lipsa mecanismului de coordonare al activității științifice se răsfrînge negativ asupra implicării științei în soluționarea problemelor sociale în relațiile dintre Republica Moldova și Portugalia;

- Lipsa metodologiei de cercetare a fenomenului migrației, acceptată de către comunitățile academice din Republica Moldova și Portugalia. Savanții, centrele de cercetare, organizațiile internaționale aplică diverse metodologii de investigație cantitative și calitative;

- Lipsa bazei de date comune privind fluxul migranților dintre Republica Moldova și Portugalia. Baza de date este necesară pentru stocarea materialului empiric necesar pentru monitorizarea dinamicii fluxului migrațional și tendințelor sale.

- Integrarea și adaptarea socială este un proces anevoios și dificil care poate fi soluționat doar prin asistență civică și socială internațională.

- Proiectele de asistență civică internațională vor contribui la transformarea comunității moldovenilor într-o diasporă capabilă să apere și promoveze drepturile membrilor săi care muncesc și locuiesc în Portugalia.

Recomandări și soluții.

În primul rînd, reeșind din multiplele lacune de ordin științific, propunem următorul algoritm de înlăturare a problemelor. Colaborarea științifică bilaterală ar putea dezvoltată prin constituirea unui „grup mobil de lucru științific”. Componenta grupului mobil ar fi compus din 2-4 cercetători din ambele țări. Scopul de constituire al grupului mobil de lucru ar consta în monitorizarea fluxului migrației dintre Republica Moldova și Portugalia și elaborarea recomandărilor corespunzătoare Guvernelor Republicii Moldova și Portugalia,

necesare pentru eficientizarea administrării migrației. Sarcina „grupului mobil de lucru” va consta în elaborarea unei metodologii comune, colectarea datelor și crearea bazei de date empirice necesare pentru monitorizarea dinamicii fenomenului migrației dintre Republica Moldova și Portugalia.

În al doilea rând, în timpul investigațiilor a devenit necesar de a elabora un program complex, multidimensional care ar soluționa problemele de integrare și adaptare socială a cetățenilor din Republica Moldova. Cu această ocazie, în colaborare cu Centrul Cultural Moldav (CCM) a fost elaborat și este în proces de implementare proiectul „Viitorul – Futuro – Будущее”. Modelul integrării și adaptării cetățenilor din Portugalia este prezentat în Anexa. Scopul proiectului este: elaborarea și implementarea mecanismului de integrare socio-culturală și economică al migranților tuturor vîrstelor (copii și mături), care doresc să muncească temporar sau permanent cu statut legal în Portugalia, prin dezvoltarea și realizarea potențialului intelectual și profesional. Obiectivele proiectului „Viitorul – Futuro – Будущее” sînt:

- Crearea Centrului de Resurse Informaționale și Dezvoltarea Abilităților Profesionale;

- Dotarea tehnico – materială și programe soft legalizate;
- Dezvoltarea relațiilor reciproc avantajoase cu întreprinderile locale, naționale și transnaționale;
- Crearea bazelor de date informaționale, care asigură procesul de integrare și adaptare socială.

Așteptările proiectului „Viitorul – Futuro – Будущее” sînt durabile și orientate spre:

- Crearea mecanismului multidimensional care asigura integrarea socială a migrantilor (cultural, social și economic);
- Crearea condițiilor pentru dialog intercultural;
- Programe de dezvoltare a cunoștințelor și abilităților practice copiilor din familiile migranților;
- Cursuri orientate spre dezvoltarea abilităților profesionale necesare migranților pentru integrarea cu succes în relațiile economice.

În final, putem constata că relațiile bilaterale reglementarea fluxului migrațional, socio-cultural și economic dintre Republica Moldova și Portugalia sînt de abia la începutul dezvoltării sale. Reușita relațiilor bilaterale va depinde de construirea unui parteneriat durabil și multidimensional care va include organele de stat, agenții economici și organizațiile non-guvernamentale din ambele țări. Precum și participarea organizațiilor internaționale, cum ar fi: Organizația Internațională pentru Migrație și Organizația Internațională a Muncii.

Bibliografie:

- Alto Comissariado para a Imigracao e Minorias Etnicas – www.acime.gov.pt.
Immigration and Place in Mediterranean Metropolises / Fonseca M.L., Malheiros J., Ribas-Mateos N., White P., Esteves A. (eds.) – Lisbon, 2002.
- Iațco M., Iațco N. Studii asupra migrației din Europa de Est și Centrală în Spania și Portugalia. // Moșneaga V., Mohammadifard Gh., Corbu-Drumea L. (coord.) Populația Republicii Moldova în contextul migrațiilor internaționale. Volumul I. – Iași, 2006, pp.229-247.
- Fonseca L. Imigrants in Lisboa, Routes of integration. CEG. – Lisboa, 2002.
- Мошняга В., Руснак Г. Мы строим Европу, и не только... – Кишинев, 2005.
- Relatorio INTI I3 Indicadores de Integracao de Imigrantes. Portugal / coordenadora Nacional Catarina Reis Oliveira – Arhiva personală a autorului.
- Revista săptămînală «Маяк Португалии» - www.maiak.org
- Servico de Estrangeiros e Frontieras, Portugal – www.sef.pt/estatisticas.htm
(accesat Februarie 2007)
- Слободенюк Г. Механизмы социальной интеграции эмигрантов из Республики Молдова в Португалии (на примере культурного Центра Молдовы «Centro Cultural Moldavo»). // Moșneaga V., Mohammadifard Gh., Corbu-Drumea L. (coord.) Populația Republicii Moldova în contextul migrațiilor internaționale. Volumul II. – Iași, 2006, pp.174-183.
- Șăineanu L. Dicționar Universal al Limbii Române. – Chișinău, 1998.
- Valente R., Maria J. Contributos dos imigrantes na demografia portuguesa. ACIME. – Lisboa, 2004

Prezentat la redacție
la 14 noiembrie 2007

Modelul de colaborare al principalelor parteneri care asigură adaptarea și integrarea complexă al migranților din comunitatea cetățenilor din Republica Moldova în Portugalia

<p>3 Nivel</p>	<p>Colaborarea dintre organizații guvernamentale SEF, ACIME, Guvernele Republicii Moldova și Portugaliei, Ambasada Republicii Moldova în Portugalia, Organizația Internațională pentru Migrație, Organizația Internațională a Muncii.</p>
<p>2 Nivel</p>	<p>Centrul Cultural Moldav (CCM) – Asociația SOLIDARIEDADE – Camerele municipale - Asociațiile migranților altor etnii – Biserica – Mass-media – Întreprinderi private și de stat – Bănci.</p>
<p>1 Nivel</p>	<p>Proiecte și programe de asistență civică internaționale orientate spre adaptarea și integrarea socială al migranților din Republica Moldova</p>

Domenii de activitate principale orientate să contribuie la adaptarea și integrarea socială al migranților din Republica Moldova

I. Adaptare socială

- Consultații psihologice și juridice; Program de adaptare psiho-socială și asigurare informațională «Ce trebuie să știe noul migrante despre Portugalia» (durata 1 lună);
- Cursuri de limba portugheză specializate;
- Programe sociale de susținere a persoanelor din grupul de risc din rîndul comunității moldovenilor din Portugalia;
- Editarea materialelor promoționale și a buletinului informativ «ORIZONTUL»;
- Crearea paginii web al Centrului Cultural Moldav (CCM).

II. Integrarea sociala

a) Cultural-educatională:

- Crearea bazei de date al instituțiilor de învățămînt preuniversitar și universitar care colaborează cu migranții;
- Organizarea și participarea la evenimente de promovare a culturii autohtone;
- Programe culturale ce include excursii (muzee, teatru, cinema, bibliotecă);
- Fondarea unei biblioteci publice pentru migranți.

b) Dezvoltarea abilităților profesionale

- Crearea sălii multimedia (Soft, baze de date, audio/video arhiva).
- Program de «Managmentul afacerii pentru migranți » (3–6 luni);
- Cursurilor de informatică și programare aplicativă și de utilizare a tehnologiilor informaționale pentru copii și maturi.
- Crearea bazei de date a întreprinderilor care solicită lucrători din Republica Moldova;

c) Un mod sănătos de viață într-un mediu ecologic corespunzător

- Programe pentru un mod sănătos de viață;
- Programe informative pentru copii, tineri și maturi din comunitatea moldovenilor («Anti SIDA», educație sexuală, lupta cu alcoolismul);
- Organizarea competițiilor sportive (fotbal, baschet, volei, etc);
- Cursuri de «Primului ajutor medical în condiții casnice și la locul de muncă»;
- Participarea civică a copiilor și tinerilor din comunitatea moldovenilor în programe și proiecte ecologice din Portugalia.

CONSOLIDAREA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA PRIN PRISMA COLABORĂRII CU ORGANIZAȚIA ATLANTICULUI DE NORD²¹⁴

Pantelimon VARZARI
Republica Moldova, Chișinău
Academia de Științe a Moldovei
Institutul de Filozofie, Sociologie și Științe Politice
Șef-secție Științe Politice
doctor,
conferențiar

Vitalie VARZARI
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea „Al. I. Cuza”, România, Iași
Centrul de Studii Europene,
masterand

The present article examines the state of things in the security sector of the Republic of Moldova. The main threats and vulnerabilities are scanned in the first part. The author determines that the most precarious threats and vulnerabilities are consequences of wide-ranging problems Moldova is confronting with: separatism, political and economic instability, immigration, depopulation, transnational crime and trafficking, rickety democratic institutions and the geopolitical position between the two competitive powers: Russian Federation and NATO/EU. Thus, Moldova's vulnerability is shaped by its indecision who's part to take, and in consequences its actions are mostly impulsive and do not follow clear strategic objectives.

The second part of the article emphasizes the fact that after the NATO and EU enlargement in 2004 and 2007 to the East the regional environment seems to become more suitable for Moldovan diplomacy to reshape its foreign policy and redirect it toward a deeper cooperation with NATO and EU. And indeed, the ratification of the Individual Moldovan – European Union Action Plan in the frame of European Neighborhood Policy and Individual Partnership Action Plan Moldova – NATO in the frame of Partnership for Peace Agreement, shows that Moldova, eager to consolidate its security, has initiated a closer relation with the West. In this chapter the author develops

---

²¹⁴ Recenzent - doctor în istorie, conferențiar Platon FRUNTAȘU

the history of the Moldova – NATO relations and highlights the importance of such relations for the Moldovan security.

The third part of the present study examines the role of IPAP in consolidating national security of the Republic of Moldova. The main objectives are mentioned, the ways these objectives will be implemented are described and the implementation process is put under discussion. The idea of this chapter is that IPAP is an excellent document that can fortify the national security, if declarations are doubled with concrete efforts and actions. Unfortunately, independent experts argue that little have been done till now to implement in practice the commitments Moldova has taken. And this becomes a big threat for Moldovan credibility on the international arena, and for own security, since the results of the implemented actions are found only on the papers.

The recommendations for the Moldovan Government are found in the Conclusion chapter. A closer cooperation with Bruxelles and independent experts is required while implementing IPAP, more coordinated actions with Ministry of Finance is imperative, a clear understanding of the ways the IPAP should be implemented is crucial.

Starea de securitate a Republicii Moldova: amenințări și vulnerabilități

Starea de (in)securitate a Republicii Moldova este determinată de mai mulți factori cumulativi. Este vorba, în special, de amenințările și vulnerabilitățile politice, militare, economice, sociale și de mediu cu care se confruntă încă de la întemeierea sa în 1991 tînărul stat și care se perpetuează și se agravează tot mai mult, riscînd să ducă societatea spre noi crize. Printre cele mai serioase amenințări și vulnerabilități la adresa securității naționale menționăm:

1. Existența regimului separatist de la Tiraspol și prezența în zona de Est a Republicii Moldova a trupelor rusești care dețin un arsenal important de arme militare ofensive și defensive.
2. Presiunile politice, diplomatice și economice externe exercitate de Federația Rusă în scopul urmăririi propriilor interese în zonă.
3. Slaba funcționare a instituțiilor democratice.
4. Inconsistența politicii externe în promovarea intereselor naționale.
5. Existența unei economii bazate preponderent pe agricultură, productivitatea căreia depinde în mare parte de condițiile climaterice.
6. Diversificarea slabă a exporturilor și dependența excesivă față de piața rusă de desfacere.

7. Dependența excesivă față de importurile de petrol, gaze și electricitate din Federația Rusă, combinată cu incapacitatea valorificării unor surse de energie similare sau alternative.

8. Perpetuarea criminalității organizate și impactul negativ al acesteia în domeniul politic și economic, ceea ce susține dezvoltarea unei economii te-nebre și care subminează autoritatea statului și bunăstarea cetățenilor.

9. Rata înaltă a șomajului, insuficiența protecției și asistenței sociale, scăderea nivelului de trai ale unei considerabile părți a populației.

10. Migrarea masivă – legală și ilegală – peste hotare a cadrelor înalt ca-lificate.

11. Criza demografică ce afectează nivelul de dezvoltare economică a ță-rii.

12. Defrișările masive ale pădurilor, care duc la înrăutățirea calității aeru-lui, la dispariția multor specii de floră și faună, la eroziunea terenului și la alunecări de teren.

13. Concentrările masive de deșeuri menajere solide în locuri neautoriza-te, ceea ce conduce la poluarea apelor freatice, care sînt principala sursă de apă potabilă în localitățile rurale²¹⁵.

Perpetuarea acestui șir impresionat de pericole iminente la adresa securi-tății naționale a fost posibilă și din cauza condițiilor geopolitice specifice în care și-a făcut apariția și se dezvoltă noul stat Republica Moldova: un terito-riiu mic, situat între Ucraina și România, lipsit de resurse naturale importante, cu o populație în principal rurală, cu o economie preponderent agrară; o regiune caracterizată de un vid de securitate, dominat de ambițiile Rusiei de a o ține în propria zonă de interese, combinată cu lipsa unei strategii coerente a UE și NATO pentru zona în cauză, la care se mai adaugă și lipsa unei viziuni geostrategice a clasei politice de la Chișinău asupra politicii externe a țării.

În ciuda acestei poziții vulnerabile, s-au produs schimbări importante în arealul geopolitic în care este plasată Moldova: crește prezența UE și SUA în zonă și se amplifică interesul față de Moldova. Aceasta se datorează în primul rînd extinderii spre est a celor două, și în mod implicit, aderării României, mai întii la NATO în 2004 și apoi la UE în 2007. Așa cum afirmă D.Dungaci-u, contextul politic european face astăzi, dar mai ales mîine, ca interesul pen-tru regiunea Mării Negre să sporească în plus, ca nevoia unei strategii regio-nale (a Occidentului – *n.n.*) să devină și mai presantă²¹⁶. Acest imperativ stra-tegic se datorează și faptului că „Europa de Sud-Est rămîne principala sursă

---

²¹⁵ Mai detaliat a se vedea: Gorincioi R., Varzari V. *Aspecte ale securității naționale în Republica Moldova.* // http://www.nato.md/images/stories/studii_si_analize01-09-2007.pdf (acces la 30 septembrie 2007).

²¹⁶ Dungaci D. *Moldova ante portas – București: Tritonic, 2005, p.272.*

de instabilitate în spațiul european. Este unica regiune europeană în care problemele ce țin de securitatea clasică militară sînt foarte actuale, ceea ce nu mai este valabil pentru alte părți ale continentului”²¹⁷.

Pe lângă această prezență în creștere a NATO și UE în zonă, și, implicit, în Moldova, observăm și amplificarea eforturilor de promovare a propriilor interese în regiune ale Federației Ruse: Moscova a dublat presiunile diplomatice și politice asupra Moldovei cu cele de ordin economic. Strategia rusească este marcată, de fapt, de două tendințe contradictorii: pe de o parte, ea încurajează dezvoltarea unei atmosfere de încredere prin angrenarea în scheme de cooperare regională, în acțiuni comune de consolidare a securității împotriva așa-ziselor „noi riscuri”, iar, pe de altă parte, ea folosește forța militară (politică și economică – *n.n.*) în conflicte înghețate cu rol de descurajare în momentul în care Moscova constată că orientarea unor state riverane tinde să ia o turnură periculoasă²¹⁸.

Din acest punct de vedere, mai mulți specialiști consideră că succesul cu care NATO și UE își vor promova propriile standarde în Moldova depinde nu atât de dorința și acțiunile Moldovei în direcția colaborării cu forurile occidentale, cît de aranjamentele consensuale ale NATO și UE, pe de o parte, și ale Federației Ruse, pe de altă parte, privitor la acest spațiu. În ciuda unei asemenea perspective asupra situației geopolitice a Moldovei, considerăm că sînt necesare eforturi suplimentare din partea Chișinăului în direcția aprofundării cooperării cu NATO și UE. Aceste eforturi ar valida apartenența noastră la spațiul euro-atlantic și ar impulsiona UE și NATO la conturarea unei strategii mai clare și de perspectivă față de Moldova. Or, documentul adoptat de către aliați la ultimul Summit al NATO de la Istanbul, intitulat „*Parteneriatul Euro-Atlantic: reorientare și renovare*”, enunță că „NATO va acorda o atenție specială imperativelor individuale provenite din rîndul partenerilor care au demonstrat voință și angajament clar în participarea la programele NATO: IPAP, PAP-DIB, PAPP și PAP-T”²¹⁹.

Cooperarea dintre Moldova și NATO: ameliorarea insecurității politico-militare

Primul cadru de colaborare al NATO cu țările Europei de Est l-a constituit *Consiliul Parteneriatului Nord-Atlantic* (CPNA), lansat la 20 decembrie

---

²¹⁷ Popescu N. *Republica Moldova în sistemul de securitate european* // www.ipp.md/files/Publicatii/2002/decembrie/N-Popescu.doc (22.09.2007).

²¹⁸ Ionescu C. *Marea Neagră – un pivot geopolitic în dispută?* // *Geopolitica*, nr.1(5), 2005, an IV.

²¹⁹ *The Euro-Atlantic Partnership - Refocusing and Renewal*, Istanbul, 23 June 2004, Cap.3, §3.1.2. // <http://www.nato.int/docu/basicxt/b040623e.htm> (acces la 22 septembrie 2007).

1991 în urma deciziilor adoptate la Summit-ul de la Roma din luna noiembrie a aceluiași an. Au fost atunci invitate să colaboreze cu NATO nouă foste membre ale Pactului de la Varșovia²²⁰, iar acestora, după dezmembrarea URSS, li s-au alăturat fostele „republici-surori”, inclusiv Republica Moldova, la 10 ianuarie 1994. CPNA a constituit la acel moment un for cu rol consultativ, care aborda, în speță, teme generale politice și de securitate. Din anul 1993 în cadrul CPNA s-a înființat *Grupa ad hoc pentru colaborare la acțiunile de menținere a păcii*, astfel încât cooperarea în cadrul Consiliului s-a extins într-un domeniu care a devenit, din 1991, una dintre activitățile-cheie ale Alianței²²¹. În același an 1993, la inițiativa șefului Corpului Statului-Major, generalul Shalikhavili, pe lângă dialog și cooperare, în relația cu țările CPEA a fost promovată și concepția de „parteneriat”. După cum apreciază J.Fiedler și P.Mares, Programul *Parteneriat pentru Pace* (PpP) a fost un proiect propus de SUA, liderul incontestabil al NATO, și a constituit un răspuns la dorința statelor participante la CPNA de a deveni membre ale alianței. Mai mult, sugerează autorii, era evident că aceste state nu considerau CPNA drept garanție suficientă a securității lor²²². Așa încât, rațiunea lansării *Parteneriatului* a constat în adâncirea cooperării și, în același timp, în apdaturarea relațiilor stabilite între NATO și Parteneri, conform situației și necesităților individuale.

NATO a lansat oficial PpP în ianuarie 1994 cu scopul de a spori stabilitatea și securitatea pe întreg cuprinsul Europei prin lărgirea și activizarea colaborării politice și militare; de a reduce pericolele la adresa păcii prin crearea relațiilor tehnice între parteneri și țările membre; de a dezvolta interoperabilitatea armatelor naționale cu scopul menținerii comune a păcii și acordării unui ajutor umanitar în caz de situații excepționale. Datorită faptului că PpP formează un grup de 26 de țări divers din punct de vedere politic, geografic, economic, cultural, cu aspirații și cerințe diferite de securitate, setul de instrumente al PpP acoperă o gamă largă de activități, care sînt configurate astfel încît să răspundă diferitelor dorințe, ambiții și capacități ale fiecărui partener. Obiectivele centrale al PpP constau în:

- sporirea transparenței în planificarea apărării la nivel național și în definirea bugetului militar;
- asigurarea controlului democratic al forțelor armate naționale;
- dezvoltarea pe termen lung a unor forțe armate apte de a acționa la misiuni comune ale NATO²²³.

---

²²⁰ Bulgaria, Cehoslovacia, Estonia, Lituania, Letonia, Ungaria, Polonia, România și URSS.

²²¹ Fiedler J., Mares P. *Istoria NATO. – Iași: Institutul European, 2005, p.234.*

²²² *Ibidem*, p.235.

²²³ *Parteneriatul pentru Pace – un parteneriat intensificat și mai operațional. // http://www.nato.int/docu/other/ro/facts/pfp-enh_rom.htm (acces la 22 septembrie 2007).*

În 1997 Alianța NATO au decis să sporească eficacitatea PpP, conferindu-i un rol mai operațional prin acordarea unei atribuții mai importante partenerilor în luarea deciziilor și în planificare. Ei îi întăresc dimensiunea de consultare politică, transformând, totodată, *Consiliul Parteneriatului Nord-Atlantic* în *Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic* (CPEA). Astfel, la Summit-ul de la Washington din 1999 șefii de state și de guverne au semnat documentul intitulat *PpP Intensificat și mai Operațional*. Această măsură s-a bazat pe experiența obținută pînă la momentul respectiv și constituie un cadru de referință pentru Parteneriatul operativ al secolului XXI. *Parteneriatul Intensificat și mai Operațional* se bazează pe trei elemente:

- un Cadru de Lucru Politico-militar pentru Operațiunile PpP conduse de NATO;
- un Proces extins și adaptat de Planificare și Analiză (PARP);
- o cooperare militară practică intensificată și o cooperare în domeniul apărării, care acoperă întreg spectrul colaborării în cadrul PpP²²⁴.

Toate aceste măsuri esențiale au fost întreprinse cu scopul de a mobiliza Partenerii în fața noilor pericole ale secolului XXI. Iar aceasta se dorea a fi realizată în cazul în care înșiși partenerii sînt state în care insecuritatea este relativ scăzută și în care guvernele sînt capabile de o colaborare multilaterală în domeniul securității.

Aderarea Republicii Moldova la PpP a avut loc în trei etape. Prima fază a constat în semnarea la 16 martie 1994 a *Documentului-cadru*, prin care țara noastră se angajează să respecte anumite norme comportamentale esențiale pe scena internațională: să sprijine dezvoltarea societăților democratice, să mențină principiile dreptului internațional ale Cartei ONU și principiile Declarației Generale a Drepturilor Omului, să nu recurgă în relațiile internaționale la forță sau la amenințarea cu forța, să respecte frontierele existente și să aplaneze conflictele pe cale pașnică. Documentul indică Moldovei să dezvolte relații militare de cooperare cu NATO și să dezvolte forțe interoperabile cu cele ale Alianței pentru a putea participa împreună cu aliații la misiuni de menținere a păcii²²⁵.

Etapă a doua a constat în elaborarea *Documentului de prezentare* și punerea lui la dispoziția NATO. În acest text au fost stipulate măsurile ce vor fi întreprinse pentru atingerea scopurilor politice ale Parteneriatului, au fost prezentate ofertele Moldovei pentru activitățile Parteneriatului și menționate do-

---

²²⁴ *Ibidem*.

²²⁵ *Mai detaliat a se vedea: Manolache C., Bolun O. Programul Parteneriat pentru Pace ca factor de integrare europeană a Republicii Moldova. // Moldova, România, Ucraina: Integrarea în structurile europene. – Chișinău, 2000, p.49.*

meniile specifice de cooperare între NATO și Moldova. În concordanță cu acest document, țara noastră și-a asumat următoarele obligații specifice:

- de a pregăti o subunitate pentru operațiunile de menținere a păcii sub egida ONU;
- de a instrui personalul militar medical pentru operațiuni de menținerea a păcii;
- de a pregăti un grup de observatori militari pentru participarea la misiunile ONU;
- de a pune la dispoziție aerodromul de la Mărculești pentru aterizarea și staționarea avioanelor în conformitate cu activitățile Parteneriatului;
- de a crea condiții pentru instruire și manevre tactice în cadrul PpP la Centru de instruire „Bulboaca”;
- de a pregăti pentru activitățile în cadrul PpP un avion-cargou și două elicoptere de transport²²⁶.

Ulterior, în baza Documentului-cadru, a fost elaborat *Programul Individual de Parteneriat* (PIP). Elaborat în 1995, și revizuit o dată la doi ani, PIP-ul este un Program în care sînt incluse declarația scopurilor politice, angajamentele militare, obiectivele cooperării, precum și activitățile specifice care vor fi desfășurate în fiecare domeniu aparte. În general, toate PIP-urile din 1995 pînă azi sînt axate pe direcții prioritare ce cuprind:

- controlul democratic asupra Forțelor Armate;
- controlul asupra armamentelor și dezarmării;
- protecția civilă, prevenirea și soluționarea situațiilor de criză;
- planificarea și desfășurarea în comun a operațiunilor de menținere a păcii;
- pregătirea cadrelor, pregătirea lingvistică și alte aspecte de activitate militară²²⁷.

Este util a menționa că inițial operațiunile desfășurate sub egida PpP se limitau doar la acțiuni de menținere a păcii, căutare și salvare, la activități umanitare. Din decembrie 1996 însă operațiunile PpP au fost extinse pentru a cuprinde întreg spectrul noilor misiuni ale Alianței, inclusiv misiuni de menținere a păcii (de exemplu, IFOR, SFOR). Concomitent cu angajarea în aceste misiuni esențiale, Republica Moldova participă activ și la *Procesul de planificare și analiză a Parteneriatului* (PARP), scopul căruia este crearea unei baze pentru planificarea și evaluarea forțelor și capacităților partenerilor, care pot fi puse la dispoziție pentru instruire, exerciții și operațiuni desfășurate în comun cu Forțele Armatei.

---

²²⁶ *Ibidem*, p.50.

²²⁷ *Moldova – PpP: Programul Parteneriat pentru Pace.* // <http://www.army.gov.md/?action=show&cat=13> (acces la 22 septembrie 2007).

Evaluând impactul PpP asupra securității naționale a țării noastre A.Roșca evidențiază că PpP poate fi considerat drept o garanție a consolidării securității și stabilității pe continent și pornește de la faptul că participarea la Program va crea unele condiții de securitate și îmbunătățirea capacității defensive a Republicii Moldova²²⁸. În aceeași ordine de idei, un comunicat al serviciului de presă al Ministerului Apărării enunță că „participând la activitățile oferite de statele NATO și Parteneri, militarii moldoveni au obținut cunoștințele și deprinderile necesare pentru participarea în operațiuni internaționale comune, fapt demonstrat pe parcursul contribuției Armatei Naționale la operațiunea SFOR în Bosnia și Herțegovina, precum și în cadrul operațiunii post-conflict de reconstrucției în Irak”²²⁹. În același comunicat de presă se evidențiază că, reieșind din noile inițiative lansate și definitive în cadrul Summit-urilor de la Praga (2002) și Istanbul (2004), Republica Moldova tinde spre lărgirea, aprofundarea și diversificarea cooperării cu Alianța Nord-Atlantică în cadrul Parteneriatului pentru Pace. În acest context, se examinează posibilitatea semnării Planului de acțiuni în cadrul Parteneriatului privind construirea instituțiilor de apărare (PAP-DIB). Deoarece PAP-DIB-ul reflectă procesul de modernizare și adaptare al Forțelor Armate ale Partenerilor la cerințele timpului, el se încadrează întocmai în concepția de restructurare a Armatei Naționale. IPAP-ul, la rândul său, este destinat individualizării, sistematizării și concretizării relațiilor, precum și intensificării dialogului și consultărilor între Parteneri și Alianță la nivel interstatal și interministerial²³⁰.

Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO

Urmînd logica aprofundării relațiilor dintre NATO și Parteneri, Alianța a lansat în noiembrie 2002 la Summit-ul de la Praga ideea unor *Planuri Individuale de acțiuni ale Parteneriatului* (IPAP-urile). Rațiunea IPAP constă în oferirea unui mecanism eficient ce ar organiza pe priorități toate aspectele cooperării dintre NATO și țările PpP, ar facilita coordonarea asistenței internaționale în efectuarea reformelor interne, ar contribui la elaborarea celor mai efective și eficiente strategii pentru reformele din domeniu militar, ar îmbunătăți procedurile bugetare de apărare și ar instituționaliza o coordonare eficientă a eforturilor inter-ministeriale. Metoda acestei inițiative constă în elaborarea de către Parteneri, cu sprijinul consultativ al Alianților, a unor IPAP-uri

---

²²⁸ *Interviu cu directorul de programe al Centrului de Informare și Documentare privind NATO din Republica Moldova A. Roșca // „Flux”, nr.26, 2007, 29 iunie.*

²²⁹ *Moldova – Pfp: Programul Parteneriat pentru Pace. //*

<http://www.army.gov.md/?action=show&cat=13> (acces la 22 septembrie 2007).

²³⁰ *Ibidem.*

„personalizate” și prezentarea lor în timp util spre aprobarea NATO. Georgia a fost primul stat care a semnat documentul – la 29 octombrie 2004, exemplu urmat mai târziu de Azerbaidjan, Armenia și Kazahstan. Republica Moldova l-a semnat abia în data de 6 iulie 2006. Întârzierea cu doi ani a autorităților de la Chișinău în a prezenta acest document se explică, în opinia lui A.Popov, pe atunci șef al Direcției Securitate Internațională a MAE, prin obstacolele Președinției: „Președintele a impus un adevărat embargo la acest subiect: nici un fel de discuții despre IPAP, fără aprobarea expresă a tezelor de către Președinție. Motivul era evident, să nu irităm Rusia și să nu-i dăm argumente să nu creadă că nu am fi prieteni, altminteri nu ne ajută să soluționăm conflictul (transnistrean – n.n.)”²³¹.

Documentul din treizeci și opt de pagini a fost apreciat de către experții de la Bruxelles ca fiind destul de ambițios. În conformitate cu acest Plan, principalele obiective strategice ale Republicii Moldova sînt: integrarea în Uniunea Europeană, intensificarea dialogului și aprofundarea relațiilor cu structurile euro-atlantice. În același context, președintele Moldovei apreciază că „avînd în vedere statutul său de neutralitate, Republica Moldova, prin implementarea IPAP, nu urmărește obiectivul aderării la NATO, ci speră să utilizeze Planul pentru accelerarea procesului de reforme în sectoarele apărării și securității naționale”²³². Menționăm că Planul este structurat în două părți: partea întâi conține problemele sectoriale, ce se cer depășite prin efectuarea reformelor de către Moldova. Partea a doua conține acțiunile concrete care vor fi implementate de autoritățile centrale în îndeplinirea obiectivelor stabilite. Astfel, Moldova, prin elaborarea și aprobarea acestui document, și-a asumat angajamentul să coopereze cu NATO în *ameliorarea securității naționale ce provine din*:

- problemele politice și de securitate;
- probleme militare și de apărare;
- informarea insuficientă a publicului, slaba gestionare a situațiilor de urgență;
- aspecte administrative, slaba protejare a informației și resurselor²³³.

Căile de depășire a acestor probleme și atingere a stării de securitate satisfăcătoare, conform textului, constau în:

---

²³¹ Popov A. *Un an de la semnarea IPAP.* //

http://andreipopov.blogspot.com/2007_07_01_archive.html (accesat la 22 septembrie 2007).

²³² Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO a intrat în vigoare. // <http://www.conflict.md/stiri.php?ID=1283> (accesat la 25 octombrie 2007).

²³³ Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP) Republica Moldova – NATO. // http://www.mfa.md/img/docs/ipap_ro.pdf (accesat la 23 septembrie 2007).

- reglementarea cît mai curînd posibilă a conflictului transnistrean pe cale pașnică;
- aprofundarea cooperării cu structurile și instituțiile europene și euro-atlantice;
- promovarea reformelor democratice, pentru a asigura supremația legii și conformitatea legislației și practicii naționale în domeniul drepturilor omului cu standardele internaționale relevante;
- cooperarea cu Consiliul Europei (CoE), cu Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) și cu Uniunea Europeană în promovarea reformelor democratice;
- perfecționarea cadrului juridic ce reglementează libertatea presei și accesul publicului la informație;
- combaterea terorismului internațional, a crimei organizate și a traficului de ființe umane, prin perfecționarea cadrului juridic și instituțional existent și prin aprofundarea cooperării și coordonării interinstituționale la nivel național și internațional;
- asigurarea securității națiunii prin exercitarea controlului democratic comprehensiv asupra Forțelor Armate;
- implementarea prevederilor Strategiei de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei (SCERS) și pe cele ale compartimentului economico-social al Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană;
- crearea de Forțe Armate capabile să acționeze împreună cu cele ale statelor aliate și parteneri în operațiunile multinaționale umanitare și de menținere a păcii;
- perfecționarea sistemelor de instruire și recrutare, precum și consolidarea managementului personalului militar și instruirea personalului militar cu privire la responsabilitățile sale în domeniul drepturilor omului și controlului democratic;
- elaborarea unui plan pe termen lung cu privire la consultări, comandă și control (C3);
- crearea unui mecanism transparent și cu responsabilități definite de securizare a armamentului și munițiilor;
- reformarea Trupelor de Carabinieri ca o parte importantă a reformei atotcuprinzătoare a sectorului de securitate și apărare al țării;
- transformarea Serviciului Grăniceri în organ de ocrotire a ordinii de drept;
- informarea publicului în materie de securitate;
- consolidarea cooperării cu NATO în domeniul științific;

- consolidarea sistemului de planificare a situațiilor civile de urgență și de pregătire pentru asemenea situații, precum și capacitățile sale de management în caz de criză;
- identificarea și stabilirea priorităților în asistența necesară pentru implementarea cu succes a IPAP-ului;
- implementarea în deplină măsură a acordului de protejare a informației²³⁴.

O analiză a IPAP-ului scoate în evidență că, de fapt, documentul prevede mai curînd o reformare a sistemului de apărare națională a țării (consolidat prin posibilitatea cooperării militare internaționale în caz de criză), decît o reală reformare a întregului sistem al securității naționale. Fenomen care are totuși o explicație plauzibilă: NATO este un bloc politico-militar, de aceea și politicile coordonate de țările lui membre și de țările partenere au loc, în mod special, în sectorul militar și în cel politic. Și aceasta este un avantaj pentru Moldova, pentru că UE nu se ocupă de acest aspect. Dacă autoritățile de la Chișinău vor înțelege prin cooperarea cu NATO reformarea palierului militar a securității naționale, iar prin cooperarea cu UE – reformarea palierelor economice, sociale și de mediu, atunci securitatea națională ar avea doar de cîștigat. Dacă se va conștientiza că sectorul social, cel economic și cel de mediu au nevoie de intervenții reformatoare de durată, dacă nu se va uita că în primul rînd individul trebuie securizat și că scopul securității naționale este, *de facto*, crearea unui cadru adecvat de dezvoltare și de prosperare a acestuia, atunci implementarea IPAP-ului va aduce doar beneficii Republicii Moldova. În acest sens, reputatul expert olandez J.Boonstra afirmă că în timp ce NATO privește reformarea sectorului de securitate prin prisma reformării armatei, serviciilor de pază, stabilirii interoperabilității dintre armatele naționale, UE abordează această problemă prin prisma edificării unei bune și eficiente guvernări²³⁵, astfel încît ambele perspective se completează.

Pe de altă parte, cooperarea cu NATO în domeniul securității nu produce doar beneficii militare și politice, ci și economice, sociale și de mediu. Reformarea sectorului militar este posibilă doar în cadrul unei țări democratice, unde se aplică domnia legii: acestea fiind o precondiție a colaborării dintre NATO și Parteneri, iar IPAP-ul atenționează în nenumărate rînduri că încurajează implementarea reformelor economice și sociale prevăzute în *Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Moldova* (PAUEM). Astfel, la capitolul dezvoltare economică și politici prioritare, Planul prevede implementarea prevederilor

---

²³⁴ *Ibidem*, p.1-7.

²³⁵ Boonstra J. *EU policy towards Moldova: the Security Dimension. // Neighbouring NATO and the EU: Policy Implications for Moldova's Security and European Aspirations.* - Chisinau, 14 November 2005.

din Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei (SCERS) și pe cele ale compartimentului economico-social al PAUEM: promovarea competitivității și îmbunătățirea mediului de afaceri, întreprinderea de măsuri în vederea consolidării securității economice și energetice și dezvoltarea cooperării cu organismele financiare internaționale. Mai mult, apreciem că însuși reformarea sistemului de apărare națională ar putea avea un impact economic și social esențial:

- creșterea securității militare condiționează edificarea încrederii în starea de securitate generală a țării;
- sporirea interesului investitorilor străini în țară, ca rezultat al reformelor economice, sociale și politice întreprinse pentru implementarea instrumentelor de cooperare (PpP, IPAP, MAP etc.);
- amplificarea tendințelor de cooperare regională antrenate de dorința împărțirii experienței de colaborare cu NATO.

A trecut mai mult de un an de la semnarea IPAP-ului, iar întrebarea fundamentală care apare este modul în care autoritățile noastre implementează documentul. Astfel, la 4 iulie 2007 la Bruxelles a avut loc reuniunea *Consiliului Nord-Atlantic NATO*, la care a fost discutat progresul în implementarea de către Republica Moldova a IPAP-ului în baza Raportului Misiunii NATO de evaluare din martie aceluiași an. Conform Comunicatului Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene (MAEIE), A.Stratan a prezentat informații privind evoluțiile în implementarea IPAP și prioritățile în procesul de reformare a sectorului de securitate și apărare. Au fost scoase în evidență și domeniile care necesită sprijinul continuu al Alianței. Reprezentanții Țărilor Aliate au apreciat drept reușite mecanismele instituționale pe care Moldova le-a creat pentru implementarea IPAP-ului și au considerat productive eforturile depuse în acest sens. Republica Moldova a fost încurajată să finalizeze procesul creării bazei politico-juridice pentru reformarea sectorului de securitate și apărare²³⁶. Însă punctul de vedere oficial nu coincide cu cel al experților independenți din Moldova și din Occident, care se arată cel puțin nedumeriți de ezitățile Chișinăului în implementarea prevederilor de bază. Astfel, analistul A.Popov constată că majoritatea Comitetelor de lucru specializate pe diverse aspecte ale reformei, practic, nu se întrunesc; personalul responsabil de implementarea prevederilor IPAP-ului în direcțiile de specialitate ale MAEIE și ale Ministerului Apărării nu a fost suplimentat, iar la Misiunea Republicii Moldova de la Bruxelles nu a fost trimis pînă acum un reprezentant militar. Expertul consideră că după un avînt ambițios și asigurări că am înțe-

---

²³⁶ *La Bruxelles a avut loc reuniunea Consiliului Nord Atlantic NATO.* // http://www.nato.md/index.php?option=com_content&task=view&id=21&Itemid=34 (acces la 24 octombrie 2007).

lege ce înseamnă angajamentele de reforme pe care ni le-am asumat, au început să vină din nou semnale confuze, care au făcut ca astăzi la NATO să se creadă despre Moldova că nu sîntem serioși, că nu știm ce vrem, că nu putem face elementar distincția dintre intenții de reformă și reforme și, ce-i mai grav, ca nu avem voință politică să implementăm IPAP-ul²³⁷.

Aceste tendințe alarmante sînt susținute și de unii reprezentanți de la NATO, care sînt indignați de faptul că Moldova nu poate să-și îndeplinească obligațiile care și le-a propus din proprie inițiativă: „Decît să vă asumați ambițios 22 obiective, iar la sfîrșit de an să faceți doar 16, este mult mai bine să fiți modești și realiști și să vă asumați 15, dar să faceți cu unul mai mult - 16, dar să le faceți bine. Veți arăta mult mai solid și responsabil... Ce într-adevăr deranjează este că atunci cînd vă spunem că ați rămas în urmă, din răspunsurile pe care le primim avem impresia că pentru voi e vorba de o obligație nepălăcută și căutați pretexte pentru a vă eschiva de la realizarea ei. Georgienii, în schimb, ne omoară cu telefoane, scrisori, întrebări. Cum să facem asta? Ce ne puteți sfătui aici? Aveți un expert pe asta? De unde să găsim cofinanțare pentru cutare acțiune? Ce părere aveți dacă întii facem asta și abia după aceea aceasta? etc. La voi liniște...”²³⁸.

Ajungem astfel la concluzia că, similar PAUEM-ului, IPAP-ul este lipsit de o strategie de implementare fermă și pragmatică din partea autorităților, de aceea și acțiunile autorităților în acest sens sînt contradictorii și sporadice. Acestea pendulează între dorința de a-și întări sectorul de securitate națională printr-o colaborare aprofundată cu NATO și nedorința de a supăra Rusia, care ar putea fi utilă în soluționarea conflictului transnistrean. Această ezitare de determinare a orientării strategice este cu atît mai periculoasă, cu cît, ambele părți și-ar putea pierde încrederea în abilitatea Moldovei de a deveni un partener credibil și un factor de stabilitate în zonă (în cazul în care încă nu și-au pierdut-o).

Unele concluzii

Cum afirmam la începutul acestui text, extinderea NATO în 2004 și UE în 2005 / 2007 spre Est aduce o schimbare calitativă în arealul geopolitic în care este plasată Moldova. Aceste mutații duc la creșterea interesului UE și al SUA față de Moldova. Însă noile oportunități deschise Moldovei, trebuie și valorificate, în caz contrar țara ar putea fi privită dubios de Europa și astfel izolată sau luată în neserios. În spiritul acestor observații, considerăm că sînt

---

²³⁷ Popov A. *Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO: aniversare incertă.* // <http://info-prim.md/?x=22&y=9139> (acces la 24 octombrie 2007).

²³⁸ Popov A. *IPAP-ul nu merge bine.* // <http://andreipopov.blogspot.com/2007/06/ipap-ul-nu-merge-bine.html> (24.10.2007).

necesare eforturi suplimentare din partea Chișinăului în direcția aprofundării cooperării cu NATO și UE. Aceste eforturi ar valida apartenența noastră la spațiul euro-atlantic și ar impulsiona UE și NATO la conturarea unei strategii mai clare și de perspectivă față de Moldova. Or, documentul adoptat de către Alianți la ultimul Summit al NATO de la Istanbul, intitulat „Parteneriatul Euro-Atlantic: reorientare și renovare”, enunță că „*NATO va acorda o atenție specială imperativelor individuale provenite din rîndul partenerilor care au demonstrat voință și angajament clar în participarea la programele NATO: IPAP, PAP-DIB, PARP și PAP-T*”²³⁹.

Este extrem de important să înțelegem că Republica Moldova nu ar trebui să-și uite prioritatea strategică a politicii externe pe care o urmează: alinierea propriilor standarde cu cele ale NATO și UE. În acest context, Planul de Acțiuni Moldova – UE și Planul Individual de Acțiuni Moldova – NATO oferă un cadru propice pentru aprofundarea colaborării multidimensionale și consolidării securității naționale și regionale. Căci din perspectiva studiului de față, scopul central al acestor Planuri Individuale ar fi întărirea securității Moldovei pe toate sectoarele de activitate: economică, socială, politică, militară și de mediu. De aceea este de datoria autorităților de la Chișinău de a implementa cu succes prevederile Planurilor pentru a obține încrederea și sprijinul Occidentului în derularea reformelor interne și a-și asigura în acest fel o ameliorare a stării de securitate națională.

În această ordine de idei, recomandăm autorităților de la Chișinău să acorde o atenție sporită implementării IPAP-ului, să dezvolte capacități administrative și să identifice resurse financiare sigure pentru asistarea implementării, să asigure o continuitate a procesului de implementare a reformelor, să perfecționeze cadrul legal existent și să consulte Bruxelles-ul și diverși experți independenți referitor la căile cele mai propice de implementare a Planului în cauză.

Bibliografie

- A Secure Europe in a Better World – European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003. // www.eu.in/security_strategy/debate.html/.
- Boonstra J. EU policy towards Moldova: the Security Dimension. // Neighbouring NATO and the EU: Policy Implications for Moldova’s Security and European Aspirations. – Chisinau: IDIS Viitorul, 2005.
- Dungaci D. Moldova ante portas. – București: Tritonic, 2005.
- Fiedler J., Mares P. Istoria NATO. – Iași: Institutul European, 2005.

---

²³⁹ *The Euro-Atlantic Partnership - Refocusing and Renewal, Istanbul, 23 June 2004, Cap.3, §3.1.2.* // <http://www.nato.int/docu/basicxt/b040623e.htm> ((acces la 22 septembrie 2007).

- Gorincioi R., Varzari V. Aspecte ale securității naționale în Republica Moldova. // http://www.nato.md/images/stories/studii_si_analize01-09-2007.pdf.
- Interviu cu directorul de programe al Centrului de Informare și Documentare privind NATO din Republica Moldova A.Roșca. // „Flux”, nr.26, 2007, 29 iunie.
- Ionescu C. Marea Neagră – un pivot geopolitic în dispută? // Geopolitica, nr.1(5), 2005, an IV.
- Manolache C., Bolun O. Programul Parteneriat pentru Pace ca factor de integrare europeană a Republicii Moldova. // Moldova, România, Ucraina: Integrarea în structurile europene. – Chișinău, 2000.
- Moldova – PfP: Programul Parteneriat pentru Pace. // <http://www.army.gov.md/?action=show&cat=13>.
- Parteneriatul pentru Pace – un parteneriat intensificat și mai operațional. // http://www.nato.int/docu/other/ro/facts/pfp-enh_rom.htm.
- Popescu N. Republica Moldova în sistemul de securitate european. // www.ipp.md/files/Publicatii/2002/decembrie/N-Popescu.doc.
- Popescu N., Nodia G. Europeanization and Conflict Resolution: Case Studies from the European Periphery. // www.ecmi.de/jemie/.
- Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP) Republica Moldova – NATO. // http://www.mfa.md/img/docs/ipap_ro.pdf.
- Planul Individual de Acțiuni Uniunea Europeană – Moldova. // http://www.mfa.md/Ro/PlanulActiuniRM_UE.pdf.
- Popov A. Un an de la semnarea IPAP. // http://andreipopov.blogspot.com/2007_07_01_archive.html.
- Popov A. Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO: aniversare incertă. // <http://info-prim.md/?x=22&y=9139>.
- Popov A. IPAP-ul nu merge bine. // <http://andreipopov.blogspot.com/2007/06/ipap-ul-nu-merge-bine.html>.
- Studii de securitate. / Coord. M.Bardi. - București: Cavallioti, 2005.
- The Euro-Atlantic Partnership - Refocusing and Renewal, Istanbul, 23 June 2004. // <http://www.nato.int/docu/basicxt/b040623e.htm>.
- Tulbure A., Cocean G. Securitatea Națională a Republicii Moldova: concepția și aspectele de bază. // Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securității și colaborării regionale. – Chișinău, 1998.

Prezentat la redacție
la 29 octombrie 2007

COMPARTIMENTUL BIBLIOGLOBUS & INFO

Lista literaturii în domeniul științei politice (culegeri, monografii), apărute în Republica Moldova în anul 2007/d

- Itinerar strategic. Revistă de studii de securitate și apărare. Publicație științifică. Nr.1-2, Chișinău, Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, 2007.
- Managementul ONG. Ghid pentru reprezentanții ONG-urilor din Republica Moldova. / Coord. R.Gorincioi, M.Scutaru – Chișinău, Centrul „CAPTES”, Tipografia Centrală, 2007, 87 p.
- Migrația la propriu. O retrospectivă a migrației în Republica Moldova. – Chișinău, Organizația Internațională pentru Migrație, 2007, 18 p.
- Remittances in the Republic of Moldova: Patterns, Trends, and Effects.- Chisinau, International Organization for Migration, 2007, 18 p.
- Tăriță O. Tratat de protocol și comportament civilizată. Studiu teoretico-aplicativ. – Chișinău, Bons Offices, 2007, 324 p.
- Назария С. История международных отношений и внешней политики великих держав. Новейшее время. – Кишинёв, Editura Poligrafică, 2007, 688 p.

Informația a fost prezentată
la 1 decembrie 2008 de către
doctor în științe politice R.RUSU

INFORMAȚIA privind susținerea tezelor de doctor / doctor habilitat în științe politice în Consiliile științifice specializate din Republica Moldova în anul 2007/d²⁴⁰

<i>nr.</i>	<i>Autorul</i>	<i>Denumirea tezei</i>	<i>Conducător/ consultant științific</i>
Teze de doctor			
1.	<i>EJOVA Cristina</i>	Terorismul internațional în contextul globalizării (analiza politologică)	<i>Saca Victor</i> , doctor habilitat în științe politice, profesor

Informația a fost prezentată
la redacție la 1 decembrie 2007
de către prof. V.MOȘNEAGA

---

²⁴⁰ Teza a fost susținută în cadrul Consiliului Științific Specializat al Universității de Stat din Moldova.

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

№4 (XXXIX), 2007.

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 1.12.2007. formatul 60x84 ¹/₁₆.

Coli de tipar 11,8. Coli editoriale 10,6.

Comanda 230. Tiraajul 50 ex.

Centrul Editorial al USM.
Str. A.Mateevici, 60, Chișinău, MD, 2009